

Кристофър Ишгъруд

КАБАРЕ

ИЗДАТЕЛСТВО
ХРИСТО Г. ДАНОВ
ПЛОВДИВ

КРИСТОФЪР ИШЪРУД КАБАРЕ НОВЕЛИ

Превод: Мария Пейкова

chitanka.info

По мотиви от новелите от книгата на английския писател Кристофър Ишъруд „Сбогом, Берлин“ е създаден нашумелият ретро-филм на Боб Фос „Кабаре“. Действието в новелите се развива през тридесетте години, сред декадентската интелектуално-политическа еуфория на живота в Берлин. Представен е трагичният сблъсък с бруталните изстъпления на зараждащия се фашизъм, разбил надеждите и илюзиите за „всемирно щастие“.

ВЕРА ГАНЧЕВА

ПРИЗРАЦИ КРАЙ МАСАТА ЗА ЧАЙ

„Аз съм фотоапарат с вдигнат капак на обектива, съвсем пасивен, запечатващ, без да мисли. Запечатващ мъжа, който се бръсне край прозореца отсреща, и жената в кимоно, която си мие косата. Някой ден всичко това ще трябва да се прояви и внимателно откопира, да се извади на снимки“, пише Кристофър Ишъруд в един от своите „берлински фрагменти“^[1] и още преди да сме схванали дали прави признание, или отправя предизвикателство, ние вече разсъждаваме по проблема за реалността и нейното тълкуване, за възприятието като регистриране на онова, което го е породило, и за наблюдението като изживяване, за факцията — понятие, чиято необичайност е оправдана от смесването на други две: факт и фикция — даденост и измислица, истинно и въображаемо, обективно и субективно, същинско и мнимо... И вреждането на синоними, противопоставени на съответни антоними, може да продължи като увличаща игра, но важна в случая е връзката помежду им, понякога тъй деликатна и трудно доловима, дори условна, че необходимостта от нея създава напрежение, за което обаче читателят бива обезщетен с взаимодействието на нюанси, сливащи се в обща тоналност, във фон, който макар нерядко многоцветен, не попива, а напротив, откроява контурите на личността, обединила в цялостна композиция кадри от живота и орнаменти на фантазията, обстоятелства и изблици, събития и представи, фигури и силуети... „Рисувам това, което виждам“, беше казал Георг Грос, големият художник-експресионист, сякаш напълно убеден във фотографската безпристрастност на своето изкуство, но което сам отъждестви с позицията тъй, както етюда от натура — с карикатура, а претворяването на реалността — с гротесково изобразяване на характеризиращите я типове и явления, на „фолклора на писоарите“, по неговото собствено определение. Пред читателя на новелите сборника „Сбогом на Берлин“ (1939)^[2] дефилират впрочем уродливи сенки, досущ напомнящи онези,

които пъплят по „демоничния екран“ на експресионизма: колкото и убеден привърженик да е на Форстървия маниер^[3] да смекчава остротата на третираните конфликти, да слага сурдинка на драматизма, да подхваща и най-вълнуващите теми полугласно, с интимния тембър на събеседване по залез край масата за чай, превърната от английската традиция в тих остров сред неспокойното море на живота, Кристофър Ишъруд представя тук портрети, чиято деформация сепва и разтърсва с тока на бруталното откровение не по-малко силно от която и да е картина на Грос, Кирхнер, Кокошка, Бекман, Хекел, макар че ги е рисувал с туш или пастели, не с бои, примесени сякаш с кръв и разръфали платното като незарастващи рани. Карминените устни на Сали Боулс не пропускат вика на отчаяние и болка, който едва сподавят „Ерна с цигара“ или „Пет кокотки“ на Кирхнер, одушевените макети на хора в „Какимона“ на Грос, в „Двойка от кафенето“ на Дикс, в „Нощта“ на Бекман... По очите им със зеници, разширени от атропина на последната надежда, от усмивките, конвулсивни като гримаси, от вдървеността им на пияни, които се опитват да пазят равновесие, ние разбираме каква мъка им струва да потискат този вик, заглушавайки го с хриплив кикот, напомнящ повече ридание, или пък с думи, оборили своите значения.

Но сходството между образите, скицирани от Ишъруд с лекота и изящество, с тънък хумор, и кошмарните видения на експресионистите трябва да търсим не по „епидермиса“ на сюжета или в трагичната безнадеждност на ситуациите, които обуславят — то произтича преди всичко от абсурда на една действителност, натрапваща го като логика, толкова по-ужасна и непоклатима, защото убягва и на обясненията, и на опроверженията. Берлин от 20-те и 30-те години е некрополис, из който бродят лумпени и лунатици; арлекини без маски; осъдени на доживотно съществуване, призраци от отвъдния свят на илюзиите... Лишени от опорни точки във времето, те го мамат инстинктивно, преструвайки се, че въобще не са му подвластни и битието им преминава извън него, между кабарето и моргата, „алфата“ и „омегата“ на техните биографии, написани от други с азбуката на предопределението. И като че няма нищо по-несъвместимо с упадъка, клаустрофобичната натегнатост и дъха на разложение в обречената Ваймарска република от зеления простор и архитектурната патетика на Кеймбридж, откъдето Кристофър Ишъруд се озовава в

предхитлеристка Германия. Съвсем случайно, както твърди сам — просто придружил своя приятел У. Х. Одън, но той, който близо четвърт век по-късно ще се изяви като тълкувател на индийската философска система Веданта, вероятно още тогава е разбирал, че всяка фаза от непрестанното взаимодействие на плановете и съвпадения, на намерения и обрати съответствува в същност на дадени периоди в живота на човека, които по предназначение укрепват личността му, обновяват я и играят ролята на етапи по пътя на нейното развитие. Колкото и дискуссионен да е, този въпрос несъмнено заслужава вниманието, което му се отделя, и едва ли е туристически интересът, отвел първо Одън, после Ишъруд не в Брюксел или Рим, а тъкмо в Берлин по времето, когато хитлерофашизмът е още „змийско яйце“, под чиято прозирна ципа обаче се забелязват очертанията на вече оформилото се влечуго. Тъй че може и да не е съвсем случайно онова стечение на обстоятелствата, по силата на което Ишъруд не оправдал надеждите, възлагани му в родината (известни са думите, които Съмърсет Моъм казал по негов адрес на Вирджиния Улф: „бъдещето на английския роман е в ръцете на този младеж“), и я напуснал, за да не се завърне. В Англия той се чувствувал като в голяма, но непроветрена стая, по-скоро салон (по произход принадлежал към горните слоеве на средната класа) без прозорци, претъпкан с мебели, картини, изобразяващи пейзажи или ловни сцени, фамилни фотографии, реликви, в който домашните се събират не за да общуват, а за да мълчат... Кастовостта на английското общество, отъждествявана с естествен социален ред, отчуждението на хората едни от други и на Острова от света, изтъквано като признак за превъзходство — индивидуално и национално, тесногърдието на консерватизма, таен като родова традиция, емоционалната анемия, последица от подobaващо възпитание, а и някои проблеми от частен характер — сложните отношения с майка му, да речем, които напомнят моменти от биографиите на Флобер или Пруст, го подтикнали към заминаване, но то не бива да се третира като бягство: Ишъруд имал остра необходимост от промяна, от впечатления, среда и начин на живот, които да разтърсят цялото му същество с вълнения, с неподозирани по интензивност възприятия, да го провокират като личност чрез изпитания и проверки, да наточат сетивата му, шлифовани от принудителна апатия, и да внесат по-отсечени, по-

категорични нотки в оксбриджкия^[4] му акцент. Обстановката в Берлин — на непреодолима политическа и морална криза, на терор и борба, атмосферата там, заредена с шепота на прокоби, със страх и униние, се оказва, по силата на парадокса, който нерядко катализира творческите процеси, условието, нужно на неговия талант за освобождение и размах. У Ишъруд интуицията е по-развита от въображението и това предполага не само склонността му да прилага метода на Е. М. Форстър, при който чрез замяната на недвусмислеността, яркия колорит, обстоятелствеността, предметното с алюзията, играта на светлосенки, недоизказаното, метафората се цели специфичен психологически ефект, а и неговия стремеж да постига такава, сплав от реалност и литература, която френските класицисти наричаха *le vraisemblable*, правдоподобното, и посочваха, че то е по-убедително от *le vrai*, правдивото, защото едновременно стимулира и мобилизира читателя: уметото, гъвкаво боравене с фактите, тяхното „преаранжиране“ и свързването им в пластични съвкупности му дава възможност и по-добре да ги прецени, и да ги отрази в огледалото на собствения си опит, пресъздавайки ги на свой ред, вече като съавтор на писателя.

Кристофър Ишъруд е роден в годината, в която умира Чехов (1904). И той е следвал медицина. Подобно на Чехов обявява лъжата за най-непростимото нарушение на нравствеността, за „генезис на тежки последствия“. Като него отделя голямо значение на автобиографичното начало в творчеството, съвсем не обаче за да подчини своята литературна дейност на личността си, а напротив, да ѝ намери център (средоточие, което едновременно да я фиксира и изразява) във всяка истинска случка и ситуация, във всяко състояние или миг, за които разказва, изживявайки ги. И то с равния, тих и чист в звучността си глас, винаги приятен за слушане и сякаш винаги по-друг, още по-завладяващ, с който някои критици мотивират аналогията между двамата. Несъмнено на много от онези, които са гледали филма-мюзикъл „Кабаре“, новелата „Сали Боулс“, послужила за основа на сценария му, ще се стори доста по-бледа, както впрочем и немалко от зрителите на „Дамата с кученцето“, да речем, са се опитвали да наставят Чеховия лаконизъм с пъстри ленти от екрана. Проблемът нито е нов, нито е писмено решим и съперничеството между Словото и Образа сигурно ще продължава да се изостря поради нарастващите

претенции на киното и телевизията да обсебят и бъдещето като своя територия във времето, но дори напомнянето му по такива конкретни поводи отключва цяло хранилище на асоциации, навеждайки ни на размисъл както за високите духовни скорости на вътрешното движение, вероятно твърде мудро за несвикналите с неговата ритмика, така и за въздействието — дразнение или влияние, проникване, за картинността — негова пречка или главно условие, за оригиналите и копията, за еднократното и хилядократното... А може би също и за сивото — цвят, обикновено умъртвяван от лъчите на прожекторите, но който получава седефени оттенъци у някои писатели, превърнали наглед баналното в идиом на художествения език. Само по себе си обаче, макар и експлоатирано като мина на сюжети, делничното далеч не винаги е обект на творческо внимание, понеже ограничава, а нерядко и спъва фантазията, чиито полети отъждествяваме с изкуство, налагайки простота, ценена в качеството ѝ на стил, но непритежаваща, според мнозина, блясъка и апломба на оригинален изказ. С усета и меланхоличната съсредоточеност на един Чехов, с неговата почтеност към читателя, когото не печели с трикове, Кристофър Ишъруд прави своя постоянна тема именно от делничното, разравя пластове му, за да покаже, че са глъбини, че повърхностно е онова, което не стига до тях, а двуизмерно — пренебрегващото го като величина, разкрива го такова, каквото е: правдоподобно, защото е третирано правдиво.

Действителността, която той пресъздава в „Сбогом на Берлин“, достатъчно наситена с драматични факти и събития, с ирационални превратности и съдбовност, за да се налага изобразяването ѝ с краски, по-сгъстени от нейните собствени, и това впрочем му спестява необходимостта да изменя на чеховската си природа и форстъровско поведение, предпоставяйки и особения, силен до драстичност ефект на тези новели, който ги родее с платната на експресионистите, И макар от екрана да чуваме „наистина“ еката на изстрели, писъците на жертви, воя на сирени, заглушаващи поредния шлагер, чийто такт токчетата на Сали Боулс отмерват с пагубна безгрижност, съзнанието ни поема по-надълбоко и в по-вътрешни свои кътчета обобщения, внушени от писателя чрез трагиката на нейната участ — тъй както времето отмахва подробностите, с които мигът затрупва същинското. Актрисата Лайза Минели стана обаче прототип на героинята си и заличи онази предполагаемост на нейните черти, мамеща и

ангажираща въображението, заради чиито волни съчетания — или по-скоро заради удоволствието от тях: един истински читател никога не е и истински зрител. Във всеки случай метаморфозите на новелата (пиеса, филм, бродуейски мюзикъл, екранизация на този мюзикъл) са сякаш репродукции на разноформатни портрети на автора в ролите, които изпълнява сам в отделните си произведения: на приятел и довереник, на квартирант, на съотечественик и на спътник, на коментатор и неизменно на очевидец, на свидетел на сривове и катастрофи, на борба и разгром, на бездънна човешка покруса — все въз основа на натрупан опит, богат и многостранен, често парлив като „коктейла“ от суров жълтък и лют сос, с който Сали Боулс се окопитва след безразсъдствата на отминалата нощ и тонизира нервите си с остра тръпка. Това „протеево“ съществуване на няколко нива и в доста форми не разцентрова Ишъруд, не го обърква и изтощава, а напротив, школува индивидуалността му чрез противопоставянето ѝ на други, събира всички нейни разновидности във фокуса на една определена самоличност, помагайки ѝ да се открие сред тях и да се изяви с еднаква сила и категоричност в живота, в творчеството и на границата помежду им. „Хер Кристоф“ например, младият англичанин, който наема стая у Новакови,^[5] надали съзнава, поне в началото, че е действащо лице в произведение, на което ще е и автор, макар че някакво интуитивно чувство го подбужда да наблюдава и регистрира, кара го да бъде едновременно и пасивен зрител на семейната драма, която се разиграва пред очите му, и ангажиран участник в нея, и чужд, и свой, и непричастен посетител на Берлин, и психосоциограф, който не пропуска да отбележи и едва доловимите трусове под засипаната със смрадлива смет кора на окръжаващата го реалност, но такова разчленяване на същността му я формира и калява, още повече че е последвано от съчетаването на нейните отделни варианти в цялост, по-хармонична и устойчива отпреди, освободена от тиранията на егото, което при този процес е еволюирало в аз. Защото инак „тъкмо то тласка мистър Смит, да речем, към абсолютното убеждение, че не е мистър Браун и му пречи да се вгълби, да проумее истината, че той е *атман*, че всичко друго е привидно, краткотрайно и недействително“, пише Ишъруд в предговора си към антологията „Ведата за модерния човек“ (1952), съставена от ведантистки текстове и техни тълкувания, а в нашумялата си автобиографична книга „Кристофър и подобните

нему“ (1977) той води повествованието в трето лице, не в първо, сякаш за да изтъкне, че се оглежда от разстояние, че се отграничава от себе си чрез онова деперсонализиране, което се постига в резултат от постепенно самоусъвършенствуване, че е сломил съпротивата на гордостта, волята, егоцентричния интелект и е подготвил своя „индивидуален дух“ (атман) за сливане с универсалния... Автобиографичен е впрочем още сборникът „Сбогом на Берлин“, който в повечето справки за Ишъруд фигурира сред деветте му романа^[6] — толкова неразривна съвкупност образуват новелите в него, свързани помежду си със сюжетни нишки, които помагат на читателя да се ориентира из лабиринта на Града, огласян от дисонантния канон на гърмежи, клаксони и тропот, на кабаретна глъч и вопли, който ехото на мрачните му ходове връща като реквием, а и с преображенията на писателя — „субект“ и „обект“ на разказа си. Автобиографично е цялото му творчество, включващо също пиеси, пътеписи, стихове, есета, влязло, според неговата собствена преценка, в градината на Литературата по лъкатушеща пътека, и когато той оповести, че пак е започнал да си спомня или да измисля, „все едно кое от двете“, значи е пристъпил към работа над ново произведение, над поредния си колаж от имена, дати и събития, лица — заснети или скицирани, страници, откъснати от книги и дневници, съждения и ремарки, разписания, портрети в тежки бронзови рамки и кичури в медальони, съновидения, пейзажи, мяркащи се през прозорците на влакови купета, късчета от тоги и савани, от завеси, спускани над сцени след последни и фатални реплики... Самото събиране на такава колекция изисква както архиварско търпение и педантизъм, така и особен род талант, даже хумор, а пък превръщането ѝ в творба на изкуството едва ли би било възможно без изтънчеността и артистизма, които Ишъруд винаги е противопоставял на амбицията: толкова успешно, че вече не едно поколение го величае приживе като литературен мит.

Някои критици изразяват мнението, че основната тема в неговата „човешка трагикомедия“ е в същност несъвместимостта между индивидуална и социална етика — проблем, чието разрешаване далеч не винаги е по силата на отделните хора: Но и на творците впрочем, разтроени, тъй като тяхното призвание (или попрището, което отъждествяват с него) ги обрича на противоречие и с етиката на изкуството, подчинила ги на условията си — категория, но и

институция, регулираща поведението им не само в областта, на която са се посветили. Кристофър Ишъруд принадлежи към писателите, убедени в непримиримостта на „трите Е“, и неговият песимизъм е вероятно оправдан с оглед на действителността, която най-добре познава. Или по-точно, действителностите, документираните художествено в произведенията му от основните етапи на неговото творчество, всеки от които е обобщен в съответна роля, в превъплъщение: интелектуален денди. (Лондон, Кеймбридж), покъртен свидетел на разруха, гибел и мизерия (Германия, Китай, Латинска Америка), „атман“, устремен към единение с всемирния „брахман“ (Калифорния). Ишъруд III живее в Лос Анжелос и от терасата на своя дом, прилепен за стръмния южен скат на каньона Санта Моника, той ежедневно съзерцава безбрежието на Тихия океан, което буди у него усещането, че влиза в някакъв контакт с вечността — настроение, напълно съответстващо на заниманията му с Веданта. Разборът и интерпретирането на това учение, популяризирането на неговите постановки и аспекти, усилията да се разпространяват те като корективи на западното консуматорство и егокултура, отдавна определят интересите му и книгата „Един гуру и неговият ученик“, издадена през 1980 година, е може би епилог, а не нова глава в „романа“ на цялостното му творчество: истински Bild-ungsroman според неговите тълкуватели, чийто общ герой осмисля заимствуваното понятие^[7] със своето постепенно, но неотклонно движение напред, с развитието си посредством опитност, която го изгражда като личност, „Един гуру и неговият ученик“ нарушава обаче логиката на тази еволюция, инак последователна у Ишъруд, чрез оспорване на необходимостта от обратна връзка между реалността и героя (не само нейна с него, а и негова с нея) и чрез отъждествяване на разрива между тях с извисяване, с освободеност, с „мокша“^[8]... Разказът за философа Свами Прабхавананда, открил му тайните и поезията на древноизточната мъдрост, срещата си с когото Ишъруд окачествява като „спасителна“, ни напомня по асоциация за един друг негов гуру: Е. М. Форстър, чийто роман „На гости в Индия“ го запознава впрочем за пръв път с индуизма и оттам — за прословутата „маса за чай“, образно внушение за умереност и изисканост в изкуството, за емоционалната сдържаност като излияние и за приглушеността, при която чуваме и ударите на сърцето, за акварела

като цветен взрив, за малките букви, с които нерядко се пишат големи неща, за спокойствието — не състояние, а симптом... Доказал неведнъж, че посланието е и самата личност, Ишъруд приложи Форстървия подход, за да изтъкне, че личността е в същност и самият стил. Както в литературата, така обаче и в живота, откъсването от който е равностойно на изолация и в творчеството. Тогава простотата става аскетизъм, деликатността — апатия, финесът — безкръвие. А подтекстът — думите, които писателят би чул, ако край „масата за чай“ имаше истински събеседници, не призраци от миналото, които е извикал, за да не е сам.

Вера Ганчева

---

[1] Виж стр. 13 — Б.р. ↑

[2] „Кабаре“ включва почти всички от тях. ↑

[3] На англ.: „tea-table“ technique. — Б.а. ↑

[4] Определението е образувано от Оксфорд и Кеймбридж, за да внуши представа за ученост, за интелектуална елитарност. — Б.а. ↑

[5] В едноименния разказ (виж стр. 87), който по признание на Ишъруд е неговият предпочитан разказ в сборника. — Б.а. ↑

[6] „Всичките съзаклятници“ (1928), „Мистър Норис сменя влакове“ (1935), „Светът вечер“ (1954) и „Среща край реката“ (1967) и др. — Б.а. ↑

[7] От нем.: роман „на възпитанието“, „на формирането“, за чийто образец и връх се счита Гьотевият „Вилхелм Майстер“. — Б.а. ↑

[8] Индуистко понятие, сродно по значение с „нирвана“: разкрепостеност чрез отказ от земното, от материалното, която води към блаженство. — Б.а. ↑

БЕРЛИНСКИ ДНЕВНИК

ЕСЕНТА 1930

Под прозореца ми — широката, внушителна, солидна улица. Приземните магазинчета, където лампите светят по цял ден под сянката и фасадите с големи и тежки балкони и мръсна хоросанова мазилка, украсени със спираловидни орнаменти и релефни изображения на хералдически гербове. Целият квартал е такъв: улица, водеща в улица, с къщи, подобни на занемарени, величествени сейфове, натъпкани с потъмнелите ценности и купените на вехто мебели на фалирала буржоазия.

Аз съм фотоапарат с вдигнат капак, съвсем пасивен, запечатващ, без да мисли. Запечатващ мъжа, който се бръсне на отсрещния прозорец, и жената в кимоно, която мие косата си. Някой ден всичко това ще трябва да се прояви и внимателно откопира, да се извади на снимки.

В осем часа вечерта вратите на къщата се заключват. Децата вечерят. Магазините са затворени. Светва електрическата табелка над нощния звънец на хотелчето на ъгъла, където може да се наеме стая на час. А скоро ще започне и свиренето. Младежи викат момичетата си. Застанали там долу в студа, те свирят към светещите прозорци на топлите стаи, където леглата вече са пригответени за нощта. Искат да влязат вътре. Сигналите им ечат надолу по широката глуха улица — сладострастни, интимни, жални. Заради свиренето не ми се остава вечер в къщи. Напомня ми, че съм в чужд град, сам, далеч от родината. Понякога решавам да не го слушам, вземам книга и се опитвам да чета. Скоро обаче непременно прозвучава зов, така пронизителен, така настойчив, така отчаяно човешки, че най-накрая трябва да стана и надникна през венецианските щори, за да се уверя, че не е за мене, колкото и да съм сигурен в това.

Необикновеният дъх на тази стая, когато печката гори и прозорецът е затворен, не е много неприятен — смесица от тамян и престояли кифли. Високата кахлена печка е във великолепноцветове,

подобно на олтар. Умивалникът е като готическо светилище. Бюфетът е също готически, с гравирани витрини като на катедрала. Върху цветното стъкло е нарисован Бисмарк, с лице към краля на Прусия. Моят най-хубав стол би подходжал за трон на епископ. Три бутафорни средновековни алебарди (от пътуваща театрална трупа?) са заковани в ъгъла и служат като закачалка за шапки. Отвреме-навреме фройлайн Шрьодер развива главите на алебардите и ги лъска. Те са тежки и достатъчно остри да убият човек.

Всичко в стаята е такова: ненужно солидно, ненормално тежко и опасно остро. Ето тук, на бюрото, пред мен са подредени метални предмети — двойка свещници с форма на преплетени змии; пепелник, от който се подава крокодилска глава; нож за разрязване на хартия — копие на флорентински кинжал; месингов делфин, крепящ на края на опашката си малък счупен часовник. Каква ли е съдбата на подобни предмети? Нима може някога да бъдат унищожени? Вероятно ще съществуват хиляди години — хората ще ги съхраняват в музеи. Или пък просто ще ги претопят за оръжие в някоя война. Всяка сутрин фройлайн Шрьодер много внимателно ги подрежда на определени постоянни места, стоят си там като безкомпромисно свидетелство на нейните възгледи за Капитал и Общество, Религия и Секс.

По цял ден обикаля с леки стъпки из огромния, опушен апартамент. Безформена, но чевръста, тя се клати като патица от стая в стая с меките си пантофи и пенъора на цветя, изкусно загърнат и забоден с игла, така че да не се вижда нито инч от фустата или корсажа ѝ. Размахва парцала за прах, надзърта, шпионира, пъха малкото си остро носле в бюфетите и багажа на наемателите си. Има тъмни, бляскави, любопитни очи и красиви, чупливи кестеняви коси, с които се гордее. Трябва да е на около петдесет и пет години.

Много отдавна, преди войната и инфлацията, тя е била сравнително заможна. През лятото ходела на почивка на Балтийско море и държала прислужница за домакинската работа. През последните тридесет години живее тук и взема наематели. Започнала да прави така, защото ѝ харесвало да си има компания.

„Лина — често казваха приятелките ми, — как можеш така? Как можеш да понасяш чужди хора да живеят в стаите ти и да повреждат мебелите ти, след като имаш пари, за да бъдеш независима?“ А аз

винаги им отговарях по един и същ начин. „Моите наематели не са наематели — казвах аз. — Те са мои гости.“

— Разбирате ли, хер Ишиву, тогава можех да си позволя да бъда много претенциозна към тези, които идваха да живеят тук. Можех да бъда придиричива. Вземах само хора с действително добри връзки и добре образовани — хора с добро положение (като вас самия, хер Ишиву). Веднъж имах фрайхер^[1], ритмайстер^[2] и професор. Те често ми правеха подаръци — бутилка коняк или кутия шоколадови бонбони, или цветя. А когато някой от тях си отидеше в отпуск, винаги ми изпращаше картичка — я от Лондон, я от Париж или Баден-Баден. Такива красиви картички получавах...

А сега фройлайн Шрьодер дори няма собствена стая. Принудена е да спи във всекидневната, зад един параван, на малък диван с развалени пружини. Както в толкова много от по-старите берлински апартаменти, нашата всекидневна свързва предната част на къщата със задната. Наемателите, които живеят в предната част, трябва да минат през всекидневната, за да отидат в банята, и през нощта често безпокоят фройлайн Шрьодер.

— Аз обаче веднага заспивам отново. Това не ме смущава. Много се изморявам. — Тя трябва да върши цялата домакинска работа сама и това отнема по-голямата част от времето й. — Ако преди двадесет години някой ми беше казал да измия пода в собствената си къща, щях да му зашлевя шамар. Но човек свиква с това. Човек свиква с всичко.

Ами спомням си времето, когато по-скоро бих си отрязала дясната ръка, отколкото да изхвърля това нощно гърне... А сега — каза фройлайн Шрьодер, пригаждайки жестовете си към думите, — боже мой! Не е повече от това да налееш чаша чай!

Много обича да ми показва различните белези и петна, оставени от наемателите, живели в стаята:

— Да, хер Ишиву, имам по нещо, с което ще запомня всеки от тях... Погледнете тук, на килима — нямам представа колко пъти съм го пращала на химическо чистене, но нищо не може да се направи. Това е мястото, където хер Ньоске повърна след рождения си ден. Какво, дявол да го вземе, може да е ял, за да направи такава мръсотия? Беше дошъл в Берлин да учи, разбирате ли. Родителите му живееха в Бранденбург — първокласно семейство, уверявам ви! Имаха купища пари! Неговият хер Папа беше хирург и, разбира се, искаше момчето

му да върви по неговия път... Какъв очарователен младеж! „Хер Ньоске — често му казвах аз, — извинете, но вие — с този ум, дето го имате — наистина трябва да работите по-упорито! Помислете за вашия хер Папа и вашата фрау Мама — не е честно да прахосвате хубавите им пари така. Та то щеше да е по-добре да ги хвърлите в Шпрее. Поне ще направите сензация!“ Като майка му бях. И винаги когато изпадаше в някакво затруднение — а той беше ужасно нехаен, — идваше направо при мене: „Шрьодерче — казваше хер Ньоске, — моля ви, не ми се сърдете... Снощи играхме карти и загубих цялата си издръжка за месеца. Не смея да кажа на баща си...“ А после ме поглеждаше с онези негови страхотни големи очи. Много добре знаех какво цели, калпазанинът такъв! Но нямах сърце да му откажа. Така че сядах и написвах писмо на неговата фрау Мама и я умолявах да му прости за последен път и да му изпрати още малко пари. И тя винаги пращаше... Разбира се, като жена, аз знаех как мога да трогна една майка, въпреки че никога не съм имала собствени деца... Защо се усмихвате, хер Ишиву? Е добре, Всеки може да сгреша, нали така! — А ето на това място хер Ритмайстерът винаги разливаше кафето си върху тапетите. Сядаше там на дивана с годеницата си. „Хер ритмайстер — казвах му аз, — много ви моля, пийте си кафето на масата. Простете че се осмелявам, но има много време за другото след това...“ Той обаче винаги сядаше на дивана. След малко, разбира се, като започне да става по-разпален в чувствата си, чашите се прекатурват... Такъв красив господин беше! Понякога пристигаха неговата фрау Мама и сестра му. Обичаха да идват в Берлин. „Фройлайн Шрьодер — казваха ми те, — вие не знаете колко сте щастлива, че живеете тук, точно в центъра на всичко. Ние сме само провинциалистки — завиждаме ви! А сега я ни кажете последните дворцови клюки!“ Те, разбира се, само се шегуваха. Имаха най-приятната къщичка, недалеч от Халберщадт, в Харц. Показваха ми снимки на къщичката. Истинска мечта!

— Виждате ли тези мастилени петна по килима? Тук хер професор Кох си тръскаше писалката. Стотици пъти съм му правила забележка. Накрая дори поставих листове попивателна хартия на пода около стола му. Беше много разсеян... Такъв мил стар господин! И толкова естествен. Много държах на него. Ако му закърпех ризата или чорапите, той ми благодареше, просълзен. Обичаше да си прави малки шегички. Понякога, като ме чуеше, че идвам, изгасяваше лампата,

скриваше се зад вратата и ръмжеше като лъв, за да ме изплаши. Съвсем като децата... Фройлайн Шрьодер може да продължава така, без да се повтаря, с часове. След като съм я слушал известно време, усещам, че отново изпадам в някакъв странен унес. Започвам да се чувствам безкрайно потиснат и нещастен. Къде са всички тези наематели сега? Къде ще бъда аз самият след десет години? Не тук, положително. Колко морета и граници ще трябва да премина пеша, на кон, с кола, с велосипед, самолет, параход, влак, асансьор, движещи се стълби и трамвай?

Колко пари ще са ми необходими за това огромно пътуване? Колко храна ще трябва да изконсумирам постепенно и с досада по пътя си? Колко чифта обувки ще износя? Колко хиляди цигари ще изпуша? Колко чаши чай ще изпия и колко чаши бира? Каква ужасна; нелепа перспектива! И като си помисля, че трябва да се умира... Ненадеен, неопределен страх пронизва вътрешностите ми и се налага да се извиня, за да отида до тоалетната.

Като разбра, че някога съм бил студент по медицина, тя ми довери, че се чувствувала много нещастна заради големия си бюст. Има сърцебиене и е сигурна, че то вероятно се дължи на претоварването на сърцето. Интересува се дали трябва да се подложи на операция. Някои нейни познати я съветват да го направи, други казват, че е опасно.

— О, боже, да трябва да носиш със себе си такава тежест! Само си помислете, хер Ишиву, някога бях слабичка като вас!

— Предполагам, че сте имали много ухажъори, фройлайн Шрьодер.

— Да, десетки. Обаче само един Приятел. Бил женен, живеел отделно от жена си, която не му давала развод...

— Бяхме заедно единадесет години. Почина от пневмония. Понякога се събуждам нощем, когато е студено, и ми се иска да е тук. Човек като че ли никога не може да се стопли както трябва, когато спи сам.

В този апартамент има още четирима наематели. В съседство с мен, в голямата предна стая, живее фройлайн Кост. В отсрещната стая, с изглед към вътрешния двор — фройлайн Меир. В задната част, до всекидневната, е Боби. А зад стаята на Боби, над банята, нагоре по една стълба се стига до малко таванче, което фройлайн Шрьодер по

някаква мистериозна причина нарича „Шведския павилион“. Него го дава за двадесет марки на месец на един търговски пътник, който не се прибира по цял ден и през по-голямата част от нощта. Понякога в неделя сутрин го заварвам в кухнята. Тътри се насам-натам по жилетка и панталони и винаги е готов да се извинява, дето тършува за кибрит.

Боби е барман в бар „Тройка“ в Уест Енд^[3]. Не зная истинското му име. Избрал е това, защото английските собствени имена са модерни сега в Берлин сред жените със съмнителна репутация. Той е блед, елегантен младеж с угрижен вид и рядка, пригладена черна коса.

Рано следобед, скоро след като се е измъкнал от леглото, той се разхожда из апартамента по риза и с мрежичка за коса на главата.

Фройлайн Шрьодер и Боби са в интимни отношения. Той я гъделичка и потупва по задника. Тя го удря по главата с тигана или с парцала за миене. Когато за първи път ги изненадах в момент на такова боричкане, и двамата доста се сконфузиха. Сега приемат присъствието ми за нещо естествено.

Фройлайн Кост е пищна блондинка с огромни, глупави сини очи. Когато се срещаме на влизане или излизане от банята по халати, тя скромно отбягва погледа ми. Пълничка е, но има хубава фигура.

Един ден направо попитах фройлайн Шрьодер каква е професията на фройлайн Кост.

— Професия ли? Ха, ха, това ми харесва! Точно така се казва! О, да, тя има чудесна професия. Ето такава.

И с крайно комична физиономия започна да се клати като патица из кухнята, въртейки превзето парцала за прах между палеца и показалеца си. На вратата се завъртя победоносно, размаха парцала, сякаш е копринена кърпичка, и ми изпрати насмешлива въздушна целувка:

— Ja, ja^[4], хер Ишиву! Точно така го правят.

— Не разбирам много добре, фройлайн Шрьодер. Да не искате да кажете, че ходи по въже?

— Ха, ха, ха! Чудесно, хер Ишиву! Да, правилно! Точно така е! Тя ходи по въже за прехраната си, Това я характеризира точно.

Една вечер скоро след това срещнах фройлайн Кост на стълбите с някакъв японец. По-късно фройлайн Шрьодер ми обясни, че той бил един от най-добрите клиенти, на фройлайн Кост. Тя попитала

фройлайн Кост как прекарвали времето си заедно, когато не са в леглото, като се има предвид, че японецът едва говорел немски.

— О — казала фройлайн Кост, — ами пускаме заедно грамофона, разбирате ли, ядем шоколади и освен това се смеем много. Той обича да се смее...

В същност фройлайн Шрьодер много харесва фройлайн Кост и сигурно няма нищо против занаята ѝ. Въпреки това, когато се разсърди, че фройлайн Кост е счупила чучура на чайника или е пропуснала да отбележи телефонните си разговори с кръстчета на плочата във всекидневната, тя неизменно възкликва:

— Та какво друго в края на краищата можеш да очакваш от такава жена, от една обикновена проститутка! Хер Ишиву, знаете ли каква е била по-рано? Прислужница! Тогава започнала интимни отношения с работодателя си и един чудесен ден, разбира се, се озовала в известно положение... И когато това малко затруднение било отстранено, тя трябвало да си обере крушите...

Фройлайн Меир е jodlerin^[5] в мюзикхол — една от най-добрите (така ме уверява с благоговение фройлайн Шрьодер) в цяла Германия. Фройлайн Шрьодер, общо взето, не харесва фройлайн Меир, но изпитва голямо страхопочитание пред нея, и има защо. Фройлайн Меир има челюст на булдог, огромни ръце и твърда коса с цвят на канап. Говори на баварски диалект с особено агресивна подчертаност. Когато си е в къщи, сяда на масата във всекидневната, изправена на стола като боен кон, и помага на фройлайн Шрьодер да реди карти. И двете са вещи гадателки на бъдещето и никоя не би могла и да си помисли да започне деня, без да се е консултирала с предзнаменованията. Главното нещо, което и двете сега желаят да узнаят, е: кога фройлайн Меир ще получи нов ангажимент? Този въпрос интересува фройлайн Шрьодер точно толкова, колкото и самата фройлайн Меир, защото последната е закъсняла с наема.

Когато времето е хубаво, на ъгъла на „Моцщрасе“ застава един парцалив мъж с изпъкнали очи зад сгъваема сергия от брезент. Отстрани е закачил астрологически диаграми и собственоръчно написани препоръчителни писма от доволни клиенти. Фройлайн Шрьодер се консултира с него винаги когато може да си позволи таксата от една марка. В същност той играе много голяма роля в живота ѝ. Държането ѝ към него е смесица от ласкателства и заплахи.

Ако хубавите неща, които ѝ обещава, се сбъднат, щяла да го разцелува, да го покани на обяд, да му купи златен часовник; а ако не се сбъднат, щяла да го удуши, да му удари плесница, да го обади на полицията. Наред с другите предсказания, астрологът ѝ е казал, че ще спечели пари от пруската държавна лотария. До този момент не е имала никакъв късмет. Но непрекъснато ни разправя какво ще прави с печалбата. На всички ни ще бъдат раздадени подаръци, разбира се. Аз ще получа шапка, защото фройлайн Шрьодер намира, че е много непристойно за господин с моето образование да излиза без шапка. Когато не е заета с редене на карти, фройлайн Меир пие чай и изнася на фройлайн Шрьодер лекции зърху миналите си театрални победи:

— И директорът ми каза: „Фрици, сигурно господ те е изпратил при мене! Изпълнителката на главната роля се разболя! Трябва да заминеш за Копенхаген тази вечер.“ При това не приемаше „не“ за отговор. „Фрици — казва той (винаги така ме наричаше), — Фрици, нали няма да разочароваш стария си приятел?“ И така, аз отидох... — Фройлайн Меир отпива от чая, зареяна в спомени: — Очарователен мъж. Толкова възпитан. — Тя се усмихва: — И непринуден... но винаги умееше да се държи прилично.

Фройлайн Шрьодер енергично кима с глава, поглъщайки с огромна наслада всяка дума.

— Предполагам, че някои от тези директори са били ужасно нахални, (Вземете си още наденица, фройлайн Меир.)

— (Благодаря, фройлайн Шрьодер, само хапчица.) а, някои... няма да повярвате! Аз обаче винаги умеех да се пазя. Дори когато бях още съвсем момиченце... Мускулите на голите ѝ, пълни ръце потрепват непривлекателно. Брадичката ѝ е вирната напред.

— Аз съм баварка, а една баварка никога не забравя оскърбление.

Когато влязох във всекидневната снощи, намерих фройлайн Шрьодер и фройлайн Меир проснати по корем и залепили уши на килима. Отвреме-навреме си разменяха доволни усмивки или весело се пощипваха и едновременно възкликваха „Шт!“

— Чуй! — прошепна фройлайн Шрьодер. — Той разбива мебелите!

— Бие я до посиняване! — възкликна фройлайн Меир в екстаз.

— Фрас! Чуй това!

— Шт! Шт!

— Шт!

Фройлайн Шрьодер беше извън себе си от радост. Когато попитах какво има, тя се изправи с мъка на крака, заклати се напред към мене и като ме прихвана през кръста, изигра къс валс:

— Хер Ишиву! Хер Ишиву! Хер Ишиву! — викаше тя, докато остана без дъх.

— Но какво се е случило?

— Шт! — заповяда фройлайн Меир от пода. — Шт! Почнаха отново!

В апартамента точно под нас живее някоя си фрау Глантернек. Тя е френска еврейка и само този факт е достатъчен, за да превърне фройлайн Меир в неин враг: фройлайн Меир, то се знае, е пламенна нацистка. И освен това фройлайн Меир и фрау Глантернек, изглежда, се бяха скарали на стълбите заради тиролските песни на фройлайн Меир. Фрау Глантернек, вероятно защото не е арийка, казала, че предпочита мяукането на котките. По този начин тя оскърбила не само фройлайн Меир, но и всички баварки, всички немкини. И сега фройлайн Меир имаше приятното задължение да отмъсти за тях.

Преди около две седмици стана известно сред съседите, че фрау Глантернек, шестдесетгодишна и грозна като вещица, давала във вестника обявления, че търси съпруг. Нещо повече, вече се бил появил кандидат: овдовял месар от Хале. Видял фрау Глантернек и въпреки това бил готов да се ожени за нея. Ето къде бил шансът на фройлайн Меир. Като я разпитала със заобикалки, тя открила името и адреса на месаря и му написала анонимно писмо. Знаел ли той, че фрау Глантернек: а) имала дървеници в апартамента си; б) била арестувана за мошеничество и била пусната на свобода под предлог, че е умопобъркана; в) давала под наем за неморални цели собствената си спалня и г) спяла след това в леглото, без да сменя чаршафите? Сега месарят беше пристигнал, за да направи очна ставка на фрау Глантернек с писмото. И двамата се чуваха съвсем отчетливо: ръмженето на вбесения прусак и пронизителните писъци на еврейката. Отвреме-навреме се чуваше как той удря с юмрук по мебелите и даже трясък от чупене на стъкла. Кавгата продължи повече от час.

Тази сутрин научаваме, че съседите са се оплакали на портиерката за безпокойствието и ще видим фрау Глантернек с

насинено око. Женитбата се провали.

Обитателите на тази улица вече ме познават по физиономия. В бакалницата хората повече не се обръщат, като чуят английския ми акцент, когато искам половин килограм масло. На ъгъла на улицата, след като се стъмни, трите проститутки вече не шепнат гърлесто: „Komm, Susser!“^[6], когато минавам.

И трите проститутки са очевидно над петдесетте. Те не се и опитват да скрият възрастта си. Не са силно начервени, нито напудрени. Облечени са в стари, висящи като торби кожени палта, дългички поли и представителни шапки. Случайно споменах на Боби за тях. Той ми обясни, че сега най-много се търсели непретенциозния тип жени. Доста мъже на средна възраст ги предпочитат пред момичетата. Те даже привличат някои момчета в юношеска възраст. Едно момче, обясни Боби, се стеснява с момиче на неговата възраст, но не и с жена, която е достатъчно възрастна да му бъде майка. Както повечето бармани, Боби е голям експерт по тези въпроси.

Миналата вечер го посетих в бара. Беше все още много рано, около десет часът, когато пристигнах в „Тройка“. Заведението изглеждаше много по-обширно и внушително, отколкото очаквах. Както винаги, не носех шапка. Един униформен портиер с прическа на ерцхерцог подозрително заразглежда голата ми глава, докато не му проговорих на английски. Пъргава гардеробиерка настоя да ми вземе балтона, който прикрива най-грозните лекета по увисналите ми панталони от трико. Гарсонът, седнал на бара, не стана да отвори вътрешната врата. Боби, за мое облекчение, си беше на мястото зад сребристо-синия бар. Запътих се към него като към стар приятел. Той ме поздрави най-любезно:

— Добър вечер, мистър Ишъруд. Много се радвам да ви видя тук.

Поръчах си бира и се настаних на столче в ъгъла. С гръб към стената, можех да наблюдавам цялото заведение.

— Как върви работата? — попитах аз. Изнуреното му, напудрено лице на човек, който води нощен живот, стана печално. Той наведе глава към мене над бара с доверителна, ласкателна сериозност:

— Не върви много добре, мистър Ишъруд. Пък и клиентите ни сега... няма да повярват! Та преди година щяхме да ги върнем още от

вратата. Поръчат си една бира и мислят, че имат право да седят тук цяла вечер.

Боби говореше с голямо огорчение. Започнах да се чувствавам неловко:

— Какво ще пиеш? — поканих го аз, като гаврътнах виновно бирата си, и добавих, за да не би да има някакво недоразумение: — Аз искам уиски със сода.

Боби каза, че и той ще пие същото.

Заведението беше почти празно. Хвърлих поглед към малкото посетители, опитвайки се да ги видя през разочарованите очи на Боби. На бара бяха седнали три привлекателни, добре облечени момичета. Тази, която беше най-близо до мене, изглеждаше особено елегантна и имаше вид на чужденка. Но когато шумът затихна за малко, долових част от разговора ѝ с другия барман. Говореше на подчертан берлински диалект. Уморена и отегчена, тя седеше с увиснал нос. Към нея се приближи някакъв младеж и се включи в разговора. Красив и широкоплещест, облечен в добре скроен смокинг, той можеше да бъде и ученик от горните класове на някое английско частно училище във ваканция.

— Nee, nee — чух го да казва. — Bei mir nicht^[7] — Ухили се и махна с ръзък, брутален уличен жест.

Оттатък, в ъгъла, беше седнал гарсонът и си говореше с дребничкия, възрастен прислужник от тоалетната, облечен в бяло сако. Гарсонът каза нещо, засмя се, изведнъж спря и се прозя широко. Тримата музиканти на подиума си бърбреха и нямаха желание да започнат да свирят, докато не се появи достойна публика.

Помислих си, че на една от масите виждам истински гост — пълен мъж с мустаци. След малко обаче улових погледа му, той леко ми кимна и аз разбрах, че това сигурно беше управителят.

Вратата се отвори. Влязоха двама мъже и две жени. Жените бяха възрастни с дебели крака, късо подстригани коси и скъпи вечерни рокли. Мъжете изглеждаха отпуснати и бледи. Вероятно бяха холандци. Ето тези явно имаха пари. Барът се преобрази за миг. Управителят, момчето за цигари и мъжът от тоалетната се изправиха едновременно на крака. Мъжът от тоалетната изчезна. Управителят яростно прошепна нещо на момчето за цигари, което също изчезна. След това самият той пристъпи с поклони и усмивки към масата на

гостите и се здрависа с мъжете. Момчето за цигари се появи отново с подноса си, следвано от сервитьора, който бързаше с листата за вина. Междувременно оркестърът от трима музиканти засвири енергично. Момичетата на бара се извъртяха на столчетата си, поднасяйки с усмивките си не съвсем преки покани. Жиголите^[8] се приближиха към тях като към абсолютно непознати, поклониха се церемониално и учтиво попитаха дали ще имат удоволствието да изиграят един танц. Гарсонът, напет и сдържано усмихнат, олюлявайки се като цвете от кръста нагоре, прекоси салона с подноса за цигари: „Zigarren! Zigaretten!“^[9] Гласът му беше насмешлив и той произнасяше всяка дума отчетливо като актьор. В същия тон, дори още по-високо, изкуствено, весело, така че всички да го чуят, сервитьорът даде на Боби поръчката: „Heidsick Monopol!“

Със смешна, превзета тържественост танцьорите правеха сложни, виртуозни завъртания, показвайки с всяко движение, че съзнават ролята, която играят. А саксофонистът, оставил инструмента си да виси свободно на гърдите му, се приближи до ръба на подиума с малкия си мегафон:

*„Sie werden lachen
Ich lieb
Meine eigene Frau...“*^[10]

Пееше с многозначителна, цинична усмивка, която включваше всички ни в съзаклятието. Гласът му беше пълен с намеци и той въртеше очи в епилептична пантомима, изразяваща върховна радост. Боби, приветлив, мазен, подсладен с пет години, манипулираше с бутилката. А междувременно двамата отпуснати господи си бърбеха, вероятно за бизнес, без дори и да поглеждат към нощния живот, който бяха събудили; докато жените им седяха безмълвно, пренебрегнати и объркани, чувстваваха се неловко и много отегчени.

Фройлайн Хипи Бернщайн, първата ми ученичка, живее в Грюневалд, в една къща с огромни прозорци. Повечето от най-богатите берлинчани живеят в Грюневалд. Трудно е да се разбере защо. Вилите им, построени във всички известни стилове на скъпа грозота — от

глупавата ексцентрична прищявка в стил рококо до куб от стомана и стъкло с плосък покрив — са скупчени на едно място в тази усойна, мрачна борова гора. Малко от тях могат да си позволят големи градини, тъй като земята е баснословно скъпа: единственият им изглед е към задния двор на съседите, пазен от телена ограда и свирепо куче. Страхът от обири и революция е накарал тези злочести хора да живеят в състояние на обсада. За тях няма нито лична свобода, нито достатъчно слънце. Районът може да се нарече в същност коптор за милионери.

Когато натиснах звънеца на външната врата, излезе млад лакей с ключа от къщата, а по петите му вървеше огромно ръмжащо куче вълча порода.

— Няма да ви ухапе, щом аз съм тук — увери ме с усмивка лакеят.

В антрето на Бернщайнови има украсени с ковани гвоздеи врати и параходен часовник, здраво закрепен на стената с болтове. Лампите са модернистични, замислени да изглеждат като манометри, термометри и шайби на телефонен номератор. Мебелите обаче не подхождат на външния вид на къщата. Прилича на електростанция, която инженерите са се постарали да направят удобна със столове и маси, взети от някой старомоден, почтен пансион. По неприветливите метални стени висят силно лакирани пейзажи от деветнадесети век в масивни, позлатени рамки. Вероятно хер Бернщайн е поръчал вилата на някой известен архитект-авангардист в момент на безразсъдство, а после, ужасен от резултата, е направил опит да го прикрие, доколкото може, с вещите на семейството.

Фройлайн Хипи е пълничко хубавичко момиче на около деветнадесет години с лъскава кестенява коса, хубави зъби и големи кравешки очи. Смее се лениво весело, глезено и има добре оформен бюст. Говори на училищен английски, с лек американски акцент, и то доста добре, за нейно крайно задоволство. Тя явно няма никакво намерение да върши каквато и да било работа. Когато се опитвах плахо да предложа план за уроците ни, постоянно ме прекъсваше, за да ме почерпи с шоколадови бонбони, кафе, цигари:

— Извинете ме за момент, няма никакви плодове — усмихна се тя и вдигна слушалката на домашния телефон: — Ана, донеси, моля те, портокали.

Когато прислужницата пристигна, бях принуден, въпреки протестите си, да се наям добре, с чиния, нож и вилица. Това провали и последните ми опити да се държа с нея като учител с ученичка. Чувствувах се като полицай, на когото привлекателна готвачка дава да яде в кухнята. Фройлайн Хипи ме наблюдаваше с добродушната си ленива усмивка:

— Кажете ми, моля, защо вие идва в Германия?

Тя много се интересува от мене, но само като крава, която лениво пъха главата си между железните пръчки на някоя входна врата, без да има особено желание да я отвори. Казах, че намирам Германия много интересна:

— Политическото и икономическото положение — заимпровизирах авторитетно с гласа си на учител — е по-интересно в Германия, отколкото в която и да е друга европейска страна — С изключение на Русия, разбира се, — добавих експериментално.

Фройлайн Хипи обаче не реагира. Тя просто безизразно се усмихна:

— Мисля, за вас тук ще бъде скучно? Нямате много приятели в Берлин, не?

— Не. Не много.

Това явно ѝ се хареса и ѝ се видя забавно. — Не познавате някои добри момичета?

В този момент звънна домашният телефон. Усмихвайки се лениво, тя вдигна слушалката, но, изглежда, не слушаше тенекиения глас, който идваше от нея. Наистина чувах съвсем отчетливо гласа на фрау Берщайн, майката на Хипи, която говореше от съседната стая.

— Дали си оставила червената си книга тук? — повтори подигравателно фройлайн Хипи и ми се усмихна, сякаш това беше шега, в която трябваше да участвам и аз — Не, не я виждам. Трябва да е в кабинета. Звънни на татко. Да, той работи там. — С безмълвен жест тя ми предложи още един портокал. Поклатих глава вежливо, но отрицателно. И двамата се разсмяхме: — Майче, какво ще обядваме днес? Да? Наистина ли? Чудесно!

— Не познахте ли никакви добри момичета?

Тя постави слушалката на мястото ѝ и се върна към кръстосания разпит.

— Някакви добри момичета... — поправих я аз уклончиво.

Фройлайн Хипи обаче само се усмихна, в очакване на отговора ми.

— Да. Има една — трябваше най-сетне да добавя, мислейки за фройлайн Кост.

— Само една? — тя повдигна вежди в комична изненада. — А кажете, моля ви, намирате ли немките различни, отколкото англичанките?

Изчервих се.

— Намирате ли, че немките... — започнах да я поправам, но спрях, осъзнавайки навреме, че не бях съвсем сигурен дали се казва различни от или различни спрямо.

— Намирате ли немките различни, отколкото англичанките? — повтори тя упорито, усмихвайки се.

Изчервих се ужасно.

— Да. Много различни — отговорих смело аз.

— С какво са различни?

Телефонът състрадателно звънна отново. Този път се обади някой от кухнята, за да каже, че обядът ще бъде готов един час по-рано от обикновено. Хер Бернщайн щял да ходи в града този следобед.

— Толкова много съжалявам — каза фройлайн Хипи и стана, — но трябва да привършим за днес. И ще видим ние пак в петък? В такъв случай довиждане, мистър Ишъруд, и много ви благодаря.

Потършува в чантичката си и ми връчи един плик, който пяхнах непохватно в джоба си и го отворих едва когато къщата на Бернщайнови се скри от погледа ми. Вътре имаше банкнота от пет марки. Подхвърлих я във въздуха, изпуснах я и след пет минути я открих, заровена в пясъка. После пробягах цялото разстояние до трамвайната спирка като си пеех и подритвах камъчета по пътя. Чувствувах се необикновено виновен и въодушевен, сякаш бях извършил успешно малка кражба.

Чисто губене на време е да се преструвам, че уча фройлайн Хипи на нещо. Ако не знае някоя дума, казва я на немски. Щом я поправам, тя я повтаря на немски. Аз, разбира се, съм доволен, че е толкова мързелива, но се опасявам, че фрау Бернщайн може да открие колко бавно напредва дъщеря ѝ. Това обаче е малко вероятно. Що се отнася до повечето богати хора, ако веднъж решат да ви повярват изобщо,

можете да ги заблуждавате колкото си искате. Единственият реален проблем за частния учител е да влезе през входната врата.

А колкото до Хипи, на нея моите посещения като че ли харесват. По нещо, което тя ми каза онзи ден, съдя, че се хвали на училищните си приятели със своя истински преподавател-англичанин. Ние се разбираме много добре. От мен се иска да не ѝ досаждам много с английския и затова ме подкупва с плодове. Тя, от своя страна, казва на родителите си, че съм най-добрият учител, който някога е имала. Бъбрим на немски за всичко, което я интересува. На всеки 3–4 минути ни прекъсват и тя трябва да изпълнява ролята си в семейната игра на размяна на абсолютно незначителни съобщения по домашния телефон.

Хипи никога не се тревожи за бъдещето. Като всеки берлинчанин, и тя често се позовава на политическото положение, но съвсем накратко, с обичайната меланхолия, така както човек говори за религията. За нея политиката е нещо съвсем нереално. Възнамерява да отиде в университета, да пътува, да се позабавлява и накрая, разбира се, да се омъжи. Има вече много приятели. Отделяме доста време да приказваме за тях. Един имал прекрасна кола. Друг имал самолет. Следващият се е дуелирал седем пъти. Един друг пък открил начин за изгасяване на уличните лампи само с едно сръчно ритване на определено място. Една нощ, на връщане от танци, Хипи и той изгасили всички лампи в района.

Днес Бернщайнови обядват рано, така че аз съм поканен на обяд, вместо да си предам „урока“, Присъствуваше цялото семейство: фрау Бернщайн, пълна и спокойно отпусната; хер Бернщайн — дребничък, треперещ, лукав. Там беше и по-малката сестричка — много дебела дванадесетгодишна ученичка. Тя яде и яде, съвсем равнодушна към шегите и предупрежденията на Хипи, че ще се пръсне. Те всички, изглежда, са много привързани един към друг по техния мил, тесногърд начин. Имаше малък семеен спор, защото хер Бернщайн не искаше жена му да ходи да пазарува с колата този следобед. Последните няколко дни имало много нацистки буйства в града.

— Можеш да отидеш с трамвая — каза хер Бернщайн. Няма да им позволя да хвърлят камъни по красивата ми кола.

— Ами ако хвърлят камъни по мене? — добродушно попита фрау Бернщайн.

— Ах, какво значение има това? Ако хвърлят камъни по тебе, ще ти купя лейкопласт за главата. Ще ми струва само пет гроша. Ако обаче хвърлят камъни по колата ми, поправката вероятно ще ми коства петстотин марки.

Така въпросът беше приключен. След това хер Бернщайн насочи вниманието си към мене:

— Не можете да се оплачете, че се отнасяме лошо с вас, нали? Не само ви каним на хубав обяд, но ви и плащаме, за да го изядете!

По изражението на Хипи разбрах, че това беше прекалено даже и за тяхното семейно чувство за хумор, тъй че се засмях и казах:

— Ще ми плащате ли още една марка за всяко ядене, което изядвам?

Тези думи разсмяха хер Бернщайн, но той се постара да покаже, че това е само една шега и нищо повече.

От една седмица цялата къща е въввлечена в ужасна кавга.

Всичко започнало, когато фройлайн Кост отишла при фройлайн Шрьодер и заявила, че са ѝ откраднали петдесет марки от стаята. Била много разстроена, още повече че това били парите, отделени за наема и телефонната сметка. Банкнотата от петдесет марки била в чекмеджето на бюфета, точно зад вратата на стаята ѝ.

Фройлайн Шрьодер веднага предположила (и не без основание), че парите е откраднал някой от клиентите на фройлайн Кост. Фройлайн Кост отговорила, че това било напълно изключено, тъй като никой не я бил посещавал през последните три дни. Освен това, добавила тя, нейните приятели били въвн от всякакво подозрение. За такива състоятелни господа една мизерна банкнота от петдесет марки била просто дреболия. Това страшно много ядосало фройлайн Шрьодер:

— Тя сигурно иска да каже, че някой от нас ги е откраднал! Каква наглост! Хер Ишиву, повярвайте ми, можех да я насека на малки парченца!

— Да, фройлайн Шрьодер, не се и съмнявам.

След това фройлайн Шрьодер разви теорията, че парите изобщо не са били откраднати и че това било трик на фройлайн Кост, за да избегне плащането на наема. Намекнала ѝ нещо от този род и това я вбесило. Казала, че непременно ще събере парите за няколко дни и

вече го направи. Освен това тя предупреди фройлайн Шрьодер, че напуска стаята в края на месеца.

Междувременно съвсем случайно открих, че фройлайн Кост има любовна връзка с Боби. Като се прибирах една вечер, забелязах, че в стаята на фройлайн Кост не свети. Това винаги се вижда, защото на нейната врата има матирани стъкла, за да се осветява антрето на апартамента ѝ. По-късно, като си лежах в леглото и четях, чух как се отваря вратата на фройлайн Кост и после гласа на Боби, който се смееше и шепнеше нещо. След дълго скърцане на дъски и приглушен смях той излезе на пръсти от апартамента и затвори колкото може тихо вратата след себе си. Малко по-късно влезе отново с много шум и прекоси направо към всекидневната, където пожела лека нощ на фройлайн Шрьодер.

Дори и да не знае наистина за тази връзка, фройлайн Шрьодер сигурно подозира. Това обяснява омразата ѝ към фройлайн Кост и истината е, че тя страшно ревнува. Напоследък стават някои много грозни и срамни произшествия. Една сутрин исках да се изкъпя, но фройлайн Кост вече беше заела банята. Преди да успея да я спра, фройлайн Шрьодер се втурна към вратата и заповяда на фройлайн Кост да излезе незабавно. Тя естествено не се подчини и тогава фройлайн Шрьодер, въпреки моите протести, започна да удря с юмруци по вратата.

— Излез от банята ми! — пищеше тя. — Излез още Сега или ще извикам полицията да те измъкне!

После се разплака. Плачът предизвика сърцебиене.

Боби трябваше да я отнесе на ръце до дивана, а тя дишаше тежко и ридаеше. Докато всички стояхме съвсем безпомощни около нея, на вратата се появи фройлайн Меир с лице на палач и се обърна към фройлайн Кост със страшен глас:

— Считай се за щастливка, моето момиче, ако не си я убила!

След това пое положението в ръцете си, заповяда всички да напуснем стаята и ме изпрати долу до бакалията за шишенце валерианови капки. Когато се върнах, тя седеше край дивана, галеше ръката на фройлайн Шрьодер и шепнеше с най-трагичния си глас:

— Лина, горкичкото ми детенце... какво направиха с тебе?

---

[1] Барон (нем.). — Б.пр. ↑

- [2] Чин в армията (нем.). — Б.пр. ↑
- [3] Богат берлински квартал. — Б.пр. ↑
- [4] Да, да (нем.). — Б.пр. ↑
- [5] Певица на тиролски песни (нем.). — Б.пр. ↑
- [6] „Ела, сладур!“ (нем.). — Б.пр. ↑
- [7] „Не, не, че ми минават тия!“ (нем.) — Б.пр. ↑
- [8] Жиголо — професионален танцьор, паркетен кавалер. —
Б.пр. ↑
- [9] „Пури! Цигари!“ (нем.). — Б.пр. ↑
- [10] Вие ще се смеете, аз обичам собствената си жена... (нем.).
— Б.пр. ↑

САЛИ БОУЛС

Един следобед в началото на октомври бях поканен на черно кафе в апартамента на Фриц Вендел. Фриц винаги канеше на „черно кафе“, като поставяше ударението на „черно“. Много се гордееше с него, Казваха, че това е най-силното кафе в Берлин.

Самият Фриц беше облечен в обичайния си костюм за такива случаи — много дебел бял пуловер за разходка с яхта и светлосини панталони от мек вълнен плат. Посрещна ме със сладникава усмивка на пълните си устни:

— ... вей, Крис!

— Здравей, Фриц. Как си?

— Отлично. — Той се наведе над машината за кафе, а пригладената му черна коса се отлепи от темето и падна над очите му на кичури, от които се носеше обилно ухание на парфюм. — Това проклето нещо не работи — добави той.

— Как е бизнесът? — попитах аз.

— Отвратителен и ужасен — широко се засмя Фриц. — Ще сключа нова сделка следващия месец или ще стана жиголо.

— Или... или... — поправих го аз по силата на професионалния си навик.

— Точно сега говоря отвратителен английски — рече той провлачено и с огромно задоволство. — Сали казва, че може да ми даде някой и друг урок.

— Коя е Сали?

— О, забравих, че не познаваш Сали. Много лошо от моя страна. Тя може да се отбие насам днес следобед.

— Симпатична ли е?

Фриц завъртя палавите си черни очи, подаде ми цигара с аромат на ром от специалната си кутия и каза провлачено:

— Прекрасна! Мисля, че съм луд по нея.

— А коя е тя? С какво се занимава?

— Англичанка е. Актриса — пее в „Лейди Уиндърмиър“ — страхотна е, честна дума!

— Да ти кажа право, според твоите описания не ми прилича много на английчанка.

— Тя в същност има малко френска кръв. Майка ѝ била французойка.

Няколко минути по-късно пристигна и самата Сали.

— Ужасно ли закъснях, мили Фриц?

— Само с половин час, струва ми се — проточено отговори Фриц и на лицето му грейна собственическа усмивка. — Позволи ми да ти представя мистър Ишъруд, мис Боулс. Мистър Ишъруд е всеизвестен като Крис.

— Не е вярно — възразих аз. — Фриц е горе-долу единственият човек, който някога ме е наричал Крис.

Сали се засмя. Беше облечена в черна копринена рокля с пелеринка на раменете, а на главата си имаше малка шапчица като на паж, закачливо килната на една страна.

— Имаш ли нещо против да използвам телефона ти, мили?

— Не, разбира се. Обади се още сега. — Фриц ме погледна. — Ела в другата стая, Крис. Искam да ти покажа нещо. — Очевидно изгаряше от желание да чуе какви са първите ми впечатления от Сали — неговото ново завоевание.

— За бога, не ме оставяй сама с този мъж! — възкликна тя. — В противен случай ще ме прелъсти по телефона. Той е невероятно страстен.

Докато набираше номера, забелязах, че има смарагдовозелен маникюр — много несполучливо избран цвят, тъй като привличаше вниманието върху ръцете ѝ, силно потъмнели от цигарите и мръсни като на малко момиченце. Беше достатъчно мургава, за да бъде сестра на Фриц. Имаше дълго и слабо лице, напудрено с мъртвешки бяла пудра, и огромни кафяви очи. Щеше да изглежда по-добре, ако очите ѝ бяха по-тъмни, за да подходат на цвета на косата ѝ и на молива, с който изписваше веждите си.

— Альо-о — изгугука тя, свивайки прекрасните като вишни устни така, сякаш се канеше да целуне мембраната: — Ist das Du, mein Liebling? — На лицето ѝ се появи глуповата, сладникова усмивка. Ние с Фриц седяхме и я наблюдавахме, сякаш бяхме на театър. — Was

wollen wir machen, morgen Abend? Oh, wie wunderbar... Nein, nein, ich werde bleiben heute Abend zu Hause. Ja, ja, ich werde wirklich bleiben zu Hause... Auf Wiedersehen, mein Liebling.^[1] — Остави слушалката и се обърна победоносно към нас:

— Това е мъжът, с когото спях снощи — обяви тя. — Умее чудесно да люби. Той е абсолютен гений в бизнеса и е страхотно богат. — Приблечи се и седна на дивана до Фриц, потъвайки назад във възглавниците с въздишка: — Ще ми дадеш ли едно кафе, мили? Просто умирам от жажда.

И много скоро стигнахме до любимата тема на Фриц: той я произнасяше „ларв“^[2].

— Средно ми се пада по една голяма любовна авантюра на всеки две години — ни каза той.

— Колко време е минало от последната? — попита Сали.

— Точно година и единадесет месеца! — Фриц ѝ хвърли един от най-закачливите си погледи. — Чудесно! — Сали нацупи носле и попита през звънлив, театрален смях: — Моля те, кажи ми каква беше последната?

Въпросът, разбира се, настрои Фриц на вълна пълна автобиография. Научихме историята на неговото прелъстяване в Париж, подробности от флирт по време на почивка в Лас Палмас, четирите му главни любовни истории от Ню Йорк, едно разочарование в Чикаго и завоевание в Бостон; след това отново се върнал в Париж за кратка почивка, следва много красива любов във Виена, после отишъл в Лондон да се утеши и най-накрая — Берлин.

— Знаеш ли, миличък Фриц — каза Сали, като сбърчи носле и погледна към мене, — твоята беда е, че ти в същност още не си срещнал подходящата жена.

— Може би е така — Фриц се замисли сериозно. Черните му очи станаха влажни и сантиментални. — Може би аз все още търся идеала си...

— Но ти ще я откриеш някой ден, сигурна съм, че ще я откриеш. — С един поглед Сали включи и мене в тази шега.

— Наистина ли мислиш така? — На лицето му засия широка усмивка и той я погледна с искрящи очи.

— Вие не мислите ли така? — Сали се обърна към мене.

— Не зная — отговорих аз, — защото никога не съм могъл да открия какъв е идеалът на Фриц.

По една или друга причина този отговор му хареса. Навярно го възприе като някаква похвала и каза напевно:

— А Крис ме познава много добре. Щом Крис не знае, е, предполагам, че никой не знае.

После дойде време Сали да си тръгва.

— Трябваше да се срещна с един мъж в „Адлон“ в пет часа — обясни ни тя, — а вече е шест! Но няма значение, нищо няма да ѝ стане на тази стара свиня, ако почака малко. Искане да му стана метреса, но да пукна, ако се съглася, преди да е платил всичките ми дългове. Така му и казах. Защо всички мъже са такива скотове? — Тя отвори чантичката си и бързо прекара червило по устните си и молив по веждите си. — О, между другото, Фриц, мили, бъди истински ангел и ми заеми десет марки. Нямам пукната пара за такси.

— Да, разбира се! — Фриц бръкна в джоба си и ѝ плати без никакво колебание, като същински герой.

Сали се обърна към мене:

— Ще дойдете ли у нас на чай някой ден? Дайте ми телефонния си номер. Ще ви позвъня.

Тя сигурно си въобразява, че имам много пари, помислих си аз. Е, това ще ѝ бъде за урок, веднъж завинаги. Написах телефонния си номер в мъничкия ѝ кожен бележник. Фриц я изпрати до вратата.

— Е! — възкликна той, като се върна с подскоци и ликуващо затвори вратата. — Как ти се вижда, Крис? Нали ти казах, че е красавица?

— Наистина ми каза!

— След всяка среща ставам все по-луд по нея! — Той си взе цигара и въздъхна от удоволствие. — Още кафе, Крис?

— Не, много благодаря.

— Знаеш ли, Крис, мисля, че и тебе хареса.

— О, глупости!

— Честна дума, така е! — Фриц изглеждаше доволен от това. — Сигурно ще я виждаме често отсега нататък!

Когато се върнах обратно в къщата на фройлайн Шрьодер, така ми се маеше главата, че трябваше да полежа на леглото половин час. Черното кафе на Фриц е най-отровното, което някога е съществувало.

След няколко дни той ме заведе да чуя как пее Сали.

„Лейди Уиндърмиър“^[3] (чувам, че повече не съществува) беше един най-обикновен бар с претенции за художественост и се намираше съвсем близо до „Тауенцинщрасе“. Собственикът очевидно се беше постарал да го обзаведе така, че да прилича колкото може повече на Монпарнас. Стените бяха покрити със скици, нарисувани върху листите за меню, карикатури и театрални снимки с автографи („На единствената Лейди Уиндърмиър“, „На Джони, от все сърце“). Самото Ветрило, уголемено четири пъти, беше поставено над бара. На подиума в средата на стаята имаше голямо пиано.

Много бях любопитен да видя как ще се държи Сали. Не знаей по каква причина си представях, че ще бъде много нервна, но тя изглеждаше съвсем спокойна. Имаше учудващо дълбок, дрезгав глас. Пееше лошо, без никакво чувство, с безжизнено отпуснати ръце, но въпреки това изпълнението беше по своему ефектно заради изумителната ѝ външност и изражението, с което казваше, че пет пари не дава за това какво мислят хората за нея. С небрежно отпуснати надолу ръце и с усмивка, която казваше „то си е ваша работа“, тя пееше:

*Сега знам защо мама
ме караше да бъда вярна;
гласеше ме за Някой
точно като тебе.*

Доста ѝ ръкопляскаха. Пианистът, красив младеж с руса къдрава коса, се изправи и ѝ целуна тържествено ръка. След това тя изпя още две песни — едната на френски, другата на немски, които нямаха същия успех.

След пеенето последва още целуване на ръка и после всички се насочиха към бара.

Сали, изглежда, познаваше всеки посетител на бара. Към всички се обръщаше на „ти“ и „мили“. За бъдеща жена с леко поведение тя имаше учудващо слаб усет за бизнес или такт. Прахоса много време, като даваше аванси на един възрастен господин, който очевидно би предпочел да си побъбри с бармана. По-късно всички доста се

напихме. След това Сали трябваше да си тръгне, защото имаше някаква среща, и управителят седна на нашата маса. Той и Фриц одумваха английските перове. Фриц беше в стихията си. Взех решение, за кой Ли път, никога вече да не посещавам подобни заведения. — След известно време ми позвъни Сали и както беше обещала, ме покани на чай.

Тя живееше на улица „Курфюрстендам“, в крайната ѝ мрачна част, която се изкачва до Халензее. Раздърпана, дебела хазайка с надиплена и провиснала като на крастава жаба шия ме въведе в огромна, мрачна и лошо обзаведена стая. В единия ъгъл имаше счупен диван и избеляла картина на битка от осемнадесети век, на която ранените се излежаваха в грациозни пози и се възхищаваха от буйния кон на Фридрих Велики.

— О, здравей, Крис, скъпи! — извика Сали от вратата. — Колко мило от твоя страна, че дойде! Чувствувах се ужасно самотна. Плаках на гърдите на фрау Карпф.

— Nicht wahr, Frau Karpf? — попита тя своята хазайка-жаба. — Ich habe geweint auf Dein Brust.^[4]

— Гърдите на фрау Карпф се затресоха в жабешко кискане.

— Какво предпочиташ, Крис, кафе или чай? — продължи Сали. — Можеш да пиеш каквото си искаш. Само че много не ти препоръчвам чая. Не зная какво му прави фрау Карпф; струва ми се, че изсипва всичките кухненски помии в една кана и ги вари с чаени листа.

— В такъв случай ще пия кафе.

— Фрау Карпф, Liebling, willst Du sein ein Engel und bring zwei Tassen von Kaffee?^[5] — Немският на Сали беше не само неправилен, той си беше изцяло в нейния стил. Произнасяше всяка дума превзето, по специален „чуждестранен“ маниер. Само по лицето ѝ веднага ще познаеш, че говори на чужд език.

— Крис, мили, бъди ангел и пусни пердетата.

Пуснах ги, въпреки, че навън беше още доста светло.

Междувременно Сали светна настолната лампа. Като се обърнах, видях как тя внимателно се намести на дивана, сви се като котенце, отвори чантата си и затършува за цигари. Едва се беше настанила в тази поза, и отново скочи на крака.

— Искаш ли „преъри ойстър“? — Извади чаши, яйца, бутилка пикантен сос от шкафа за обувки под разбития умивалник. — Аз практически само с това се храня. — Много сръчно счупи и изсипа яйцата в чашите, добави сос и разбърка сместа с края на писалката. — Това е горе-долу всичко, което мога да си позволя. — Върна се отново на дивана и изящно се сви на кълбо.

И днес беше облечена в същата черна рокля, но без пелерината. Вместо нея имаше малка бяла якичка и бели маншети. Те ѝ придаваха някакъв театрално-целомъдрен вид и с тях изглеждаше като монахиня на опера.

— Защо се смееш, Крис? — попита ме тя.

— Не зная — отговорих аз. Но въпреки това не можех да се сдържа. Точно в този момент Сали имаше особено комичен вид. Тя наистина беше красива с тази нейна малка тъмна главица, огромни очи и изящно носле и толкова смешно показваше, че съзнава всичко това. Ето, лежеше си там, самодоволна и женствена като гургулица, вирнала самоуверено глава и изискано скръстила ръце.

— Крис, свиня такава, хайде кажи ми защо се смееш?

— Наистина нямам представа.

Като чу това, и тя започна да се смее:

— Ти си луд, знаеш ли?

— Отдавна ли живееш тук? — попитах аз и заоглеждах огромната мрачна стая.

— Откакто пристигнах в Берлин. Я да видя — това беше преди около два месеца.

Попитах какво я беше накарало да дойде в Германия.

Сама ли беше дошла? Не, дошла с една приятелка. Актриса. По-възрастна от Сали, Тя и по-рано била идвала в Берлин. Казала на Сали, че положително ще успеят да си намерят работа в УФА^[6]. И така, Сали взела десет лири назаем от един добър възрастен господин и я придружила.

Обадила се на родителите си едва след като пристигнала в Германия.

— Колко жалко, че не мога да те запозная с Дайана. Тя беше най-прекрасната използвачка на богати мъже, която можеш да си представиш. Хващаше мъжете където и да е — независимо от това

дали може да говори езика им, или не. Караше ме да умирам от смях. Ужасно я обожавах.

Обаче след като престояли заедно три седмици в Берлин, без да намерят работа, Дайана хванала един банкер, който я отвел със себе си в Париж.

— И те остави тук съвсем сама? Мисля, че е постъпила отворително с тебе.

— О, не зная... Всеки трябва да се грижи за себе си. Предполагам, че и аз на нейно място бих постъпила така.

— Готов съм да се обзаложа, че ти не би го направила!

— Както и да е, аз съм добре. Винаги мога да се справя сама.

— На колко години си, Сали?

— На деветнадесет.

— Боже мой! А аз си мислех, че си на около двадесет и пет.

— Зная. Всички мислят така.

Влезе фрау Карпф, като тътреше краката си и държеше потъмнял метален поднос с две чашки кафе на него. — О, фрау Карпф, *Liebling, wie wunderbar von Dich*^[7].

— Защо живееш в тази къща? — попитах я аз, когато хазайката излезе. — Сигурен съм, че ще успееш да си намериш далеч по-хубава стая.

— Да, зная това.

— Тогава защо не го направиш?

— О, и аз не знам. Сигурно от мързел.

— Колко плащаш тук?

— Осемдесет марки на месец.

— Заедно със закуската ли?

— Не, без закуската, струва ми се.

— Струва ти се? — възкликнах саркастично аз. — Та ти би трябвало да знаеш със сигурност!

Сали реагира смирено:

— Да, разбирам, че е глупаво от моя страна. Но виж какво, давам на дъртото момиче пари само когато имам, Така че е много трудно да се изчисли точно.

— Но, боже мой, Сали — аз плащам само петдесет марки на месец за моята стая, със закуската, и тя е много по-хубава от тази!

Сали кимна одобрително, но продължи със същия примирителен тон:

— Има и още нещо, мили Кристофър. Просто не знам какво ще прави фрау Карпф, ако я напусна. Сигурна съм, че никога няма да си намери друг наемател. Никой не би могъл да понася лицето ѝ, миризмата ѝ и всичко останало. И без това дължи наем за три месеца. Ще я изхвърлят моментално, ако разберат, че няма никакви квартиранти: а ако направят това, тя казва, че ще се самоубие.

— И все пак не разбирам, защо ти трябва да се жертвуваш за нея.

— Аз в същност не се жертвувам. На мене доста ми харесва да живея тук. Ние с фрау Карпф се разбираме. Тя е повече или по-малко това, което аз ще бъда след тридесет години. Една порядъчна хазайка сигурно би ме Изхвърлила още след първата седмица.

— Моята хазайка няма да те изхвърли.

Сали се усмихна неопределено, сбърчи носле и попита — Харесва ли ти кафето, мили Крис?

— Предпочитам го пред това на Фриц — отговорих уклончиво аз.

Сали се засмя:

— Фриц е чудесен, нали? Обожавам го. Обожавам маниера, с който казва: „Пет пари не давам.“

— „По дяволите, пет пари не давам“ — опитах се аз да имитирам Фриц. Това разсмя и двамата ни. Сали запали нова цигара. Тя пушеше непрекъснато. Забелязах колко стари изглеждаха ръцете ѝ на светлината на лампата. Бяха неспокойни, с изпъкнали вени и много слаби — ръце на жена на средна възраст. Ноктите със зеления маникюр сякаш изобщо не принадлежаха на тези ръце. Приличаха на лъскави, грозни бръмбарчета, настанили се върху пръстите ѝ съвсем случайно.

— Странно — добави тя замислено. — Ние с Фриц никога не сме спали заедно, знаеш ли?

Сали помълча малко, после ме попита с любопитство: — А ти си мислеше обратното, нали?

— Е, да, струва ми се.

— Наистина не сме спали заедно, Нито веднъж... — тя се прозя. — А сега си мисля, че това едва ли ще стане някога.

Известно време пушихме безмълвно. После Сали започна да ми разказва за семейството си. Баща ѝ бил собственик на мелница и живеели в Ланкъшиър. Майка ѝ се казвала мис Боулс и била наследница на имение, та когато тя и мистър Джаксън се оженили, обединили имената си.

— Татко е ужасен сноб, макар да претендира, че не е. Истинското ми име е Джаксън — Боулс. Но, разбира се, то не е подходящо за сцената. Хората ще ме помислят за смахната.

— Фриц, струва ми се, каза, че майка ти е французойка.

— Не, разбира се, че не е! — Сали, изглежда, доста се раздразни.
— Фриц е идиот. Винаги си фантазира разни неща.

Сали имала сестра на име Бети.

— Тя е истинско ангелче. Обожавам я. Седемнадесет-годишна е, но все още е съвсем непорочна. Мама я възпитава от малка да бъде аристократка. Бети ще получи удар, ако разбере каква стара уличница съм аз. Не знае абсолютно нищичко за мъжете.

— А защо и вие не сте аристократка, Сали?

— Нямам представа. Предполагам, че при мене се проявява татковата страна на фамилията. Татко много ще ти хареса. Пет пари не дава за никого. Той е най-прекрасният бизнесмен на света. Горедолу веднъж месечно се напива до смърт, за ужас на всички мамини хайлайфни приятелки. Той беше този, който ми разреши да отида да уча актьорство в Лондон.

— Сигурно си напуснала училище много рано?

— Да. Не можех да го понасям и се самоизключих.

— Как пък направи това?

— Ами казах на директорката, че съм бременна.

— Глупости, Сали, не може да бъде!

— Казах, честна дума! Последва страхотна суматоха. Извикаха лекар да ме прегледа и съобщиха на родителите ми да дойдат. Когато откриха, че няма нищо подобно, бяха страхотно разочаровани. Директорката заяви, че едно момиче, което е могло дори и да си помисли такова противно нещо, не трябва да остава в училището и да покварява съученичките си. Ето как постигнах своето. След това неспирно вадих душата на татко, докато ми разреши да отида в Лондон.

В Лондон Сали се настанила в общежитие заедно с други студентки. Там, въпреки надзора, успявала да прекарва голяма част от нощта в апартаментите на млади мъже.

— Първият мъж, който ме прелъсти, нямаше представа, че съм девствена, докато не му го казах след това, Чудесен беше. Обожавах го. Той е страхотно гениален комедиен актьор. Един ден сигурно ще стане много известен.

След време ѝ дали работа в масови сцени, а най-накрая и малка роля в една пътуваща труппа. Тогава се запознала с Дайана.

— Още колко време ще останеш в Берлин? — попитах я аз.

— Един бог знае. Тази работа в „Лейди Уиндърмиър“ приключва след една седмица. Получих я чрез един мъж, с когото се запознах в бар „Идън“. Само че той вече замина за Виена. Мисля, че трябва да позвъня отново на хората от УФА. Освен това има и един ужасен стар евреин, който ме извежда от време-навреме. Винаги обещава да ми уреди договор, но в същност само иска да спи с мене, дъртата му свиня. Мисля, че мъжете в тази страна са ужасни. Нито един от тях няма пари, а очакват да се оставя да ме прелъстят с една кутия шоколадови бонбони.

— Как, за бога, ще се справиш, когато останеш без работа?

— Ами получавам малка издръжка от къщи. Не че това ще продължи още дълго. Мама вече ме заплаши, че ще я спре, ако не се върна скоро в Англия... Те, разбира се, си мислят, че аз съм тук с някоя приятелка. Ако мама знаеше, че съм съвсем сама, направо щеше да припадне. Както и да е, ще спечеля достатъчно, за да се издържа сама някак си, и то много скоро. Противно ми е да вземам пари от тях. Работата на татко е в ужасно състояние сега поради рязкото спадане на цените.

— Виж какво, Сали, ако някога изпаднеш наистина в затруднение, искам да ми кажеш.

Сали се засмя:

— Много мило от твоя страна, Крис, но аз не живея на гърба на приятелите си.

— Фриц не ти ли е приятел? — изтървах се аз, преди да се усетя. Но тя като че ли не се засегна изобщо.

— О-о, да. Страшно много държа на Фриц, разбира се. Но той има купища пари. Когато хората имат пари, човек ги чувства някак

си по-особено — не зная защо е така.

— А ти откъде знаеш, че и аз нямам купища пари?

— Ти ли? — Сали избухна в смях. — Е, как, разбрах, че и ти нямаш никакви пари още в момента, в който те видях!

Когато Сали ни дойде на гости, фройлайн Шрьодер не беше на себе си от вълнение. За случая си сложи най-хубавата рокля и си нави косата. Когато входният звънец звънна, тя със замах отвори вратата и обяви много високо, като ми намигна многозначително:

— Хер Ишиву, дошла е да ви види една дама!

Тогава официално запознах Сали с фройлайн Шрьодер. Фройлайн Шрьодер преливаше от любезност: непрекъснато се обръщаше към Сали с „Gnadiges Fraulein“^[8]. А самата Сали, с шапчицата си на паж, килната над едното ухо, се смееше със звънливия си смях и седеше много елегантно на дивана. Фройлайн Шрьодер кръжеше около нея с непристорено възхищение и удивление. Явно дотогава не беше виждала същество като Сали. Поднесе чая и с него, вместо обичайните дребни белезникави, безвкусни сладки, имаше чиния, пълна с конфитюрени сладки, подредени във формата на звезда. Забелязах също, че се беше погрижила да ни донесе две мънички хартиени салфетки с перфорирани ръбове, имитиращи дантела. (По-късно, когато я похвалих за тези приготовления, тя ми каза, че винаги ползувала салфетките, когато хер ритмайстерът канел годеницата си на чай. „О, да, хер Ишиву, можете да разчитате на мене! Зная аз какво се харесва на една млада дама!“)

— Имаш ли нещо против, ако полегна на дивана ти, мили? — попита Сали веднага щом останахме сами.

— Не, разбира се.

Сали смъкна шапката си, вдигна малките си кадифени обувки на дивана, отвори чантата си и се зае да се пудри.

— Страхотно съм уморена. Не мигнах цяла нощ, имам чудесен нов любовник.

Започнах да сервирам чая. Сали ме погледна косо:

— Шокирам ли те, като говоря така, мили Кристофър?

— Ни най-малко.

— Но това не ти харесва, нали?

— Не е моя работа — казах аз и ѝ подадох чаша чай.

— О, за бога — извика Сали, — започваш да се държиш като истински англичанин! Разбира се, че е твоя работа, какво си мислиш!

— Е, добре, щом искаш да знаеш, това доста ме отегава.

Този отговор я ядоса много повече, отколкото исках. С променен тон, тя каза студено:

— Мислех, че ще ме разбереш. — После въздъхна: — Но забравих, че си мъж.

— Съжалявам, Сали. Разбира се, че не мога да не бъда мъж... Но, моля те, не ми се сърди. Искях само да кажа, че когато говориш така, ставам неспокоен. Струва ми се, че по природа си свенлива с непознати и за това искаш да ги принудиш да ти кажат какво мислят за тебе. Знам това, защото и аз самият се държа така понякога... Само че не бих искал да ми правиш този номер на мене, защото няма да мине, само ще ме накараш да се чувствавам неловко. Ако спиш с всеки ерген в Берлин и идваш да ми разказваш за това, пак няма да ме убедиш, че си La Dame аих Camelias^[9] — защото, което си е право, знаеш, че не си такава.

— Не... мисля, че Не съм. — Сали се постара гласът ѝ да прозвучи безпристрастно. Разговорът започваше да ѝ харесва. Бях успял да я полаская по някакъв начин. — Тогава каква съм в същност, мили Кристофър?

Ти си дъщерята на мистър и мисис Джаксън — Боулс.

Сали сръбна от чая и рече:

— Да... струва ми се, че разбирам какво искаш да кажеш... Може би имаш право... В такъв случай мислиш ли, че трябва напълно да се откажа от любовниците си?

— Не, разбира се. Стига да си сигурна, че това наистина ти доставя удоволствие.

— То се знае — каза Сали сериозно, след като помълча малко, — аз никога не бих допуснала любовта да пречи на работата ми. Работата преди всичко... Но не вярвам, че жена, която не е имала любовни истории, може да стане голяма актриса — тук тя изведнъж спря и попита: — Защо се смееш, Крис?

— Не се смея.

— Непрекъснато ми се присмиваш. Мислиш си, че съм най-голямата идиотка на света, нали?

— Не, Сали, изобщо не мисля така. Но аз наистина ти се присмивах. Често ми се иска да се присмивам на хората, които ми харесват.

— Значи ти наистина ме харесваш, мили Кристофър, така ли?

— Да, разбира се, че те харесвам, Сали. А ти какво си мислеше?

— Но не си влюбен в мене, нали?

— Не, не съм.

— Страшно се радвам. Искях да ме харесваш още от самото начало. Но се радвам, че не си влюбен в мене, защото аз едва ли бих могла да те обикна и тогава всичко щеше да се развали.

— Е, това е голям късмет, нали?

— Да, така е... — Сали се поколеба за момент. — Искам да ти призная нещо, мили Крис... Може и да не ме разбереш.

— Не забравяй, че аз съм само мъж, Сали.

Тя се засмя и каза:

— Това е една идиотска дреболийка. Обаче щеше да бъде страшно неприятно, ако научиш от някой друг... Онзи ден си разбрал от Фриц, че майка ми е французойка, нали така?

— Да, спомням си.

— А аз ти заявих, че той сигурно си го е измислил. Е, в същност аз му го бях казала.

— Но защо, за бога, си направила това?

И двамата прихнахме да се смеем.

— Един господ знае — отговори Сали. — Струва ми се, че исках да му направя впечатление.

— Та какво му е впечатляващото да имаш майка французойка?

— Понякога откачам, по малко, Крис. Трябва да си търпелив с мене.

— Добре, Сали, ще бъда търпелив.

— Ще дадеш ли честна дума, че няма да кажеш на Фриц?

— Заклевам се.

— А ако кажеш, свиня такава — възкликна Сали през смях и взе ножа за разрязване на хартия от бюрото ми, — ще ти прережа гърлото!

После попитах фройлайн Шрьодер какво й е мнението за Сали. Отговорът й беше много възторжен:

— Като картина е, хер Ишиву! И толкова е елегантна, такива красиви ръце и крака има! Вижда се, че е от най-доброто общество...

Знаете ли, хер Ишиву, никога не съм очаквала да имате такава приятелка! Винаги ми се виждахте толкова тих...

— Е, то, фройлайн Шрьодер, нали знаете, често тихите...

Тя се засмя с нейния креслив смях, като се олюляваше напред-назад на късите си крака, и каза:

— Така е, хер Ишиву! Така е!

В новогодишната вечер Сали дойде да живее у фройлайн Шрьодер.

Всичко се уреди в последния момент. Моите нееднократни предупреждения бяха засилили подозренията на Сали и тя хванала фрау Карпф в особено долно и глупаво мошеничество. Ето как сърцето на Сали изстинало към нея и тя я предупредила, че напуска. Щеше да се настани в предишната стая на фройлайн Кост. А фройлайн Шрьодер, то се знае, беше очарована.

За новогодишната вечеря се събрахме всички заедно в къщи: фройлайн Шрьодер, фройлайн Меир, Сали, Боби, един негов колега — барман от „Тройка“, и аз самият. Вечерта мина чудесно. Боби, който вече си беше възвърнал нейната благосклонност, доста дръзко флиртуваше с фройлайн Шрьодер. Фройлайн Меир и Сали разговаряха с маниера на големи актриси. Обсъждаха възможностите за работа в някой мюзикхол в Англия. Сали каза няколко съвсем изумителни лъжи (и явно си вярваше в момента) за това как се появила в „Паладиум“ и „Лондонския Колизей“. Фройлайн Меир се опита да я надмине с една друга история: как развълнувани студенти я возили в карета из улиците на Мюнхен. Оттук нататък на Сали не ѝ трябваше много време, за да склони фройлайн Меир, да изпее „Sennerin Abschied von der Aim“^[10], която, след боле от червено вино и бутилка евтин коняк, така чудесно подхождаше на настроението ми, че се просълзих. На повторенията и на финала всички припяхахме оглушително. След това Сали изпя с много чувство „Тъгувам за момчето“. Колегата на Боби си помисли, че се отнася лично за него и така я сграбчи през кръста, че се наложи да бъде възпрян от Боби, който му припомни строго, че е време да тръгват за работа.

Сали и аз ги придружихме до „Тройка“, където видяхме Фриц. Беше с Клаус Линке — младия пианист, който акомпанираше на Сали по времето, когато тя пееше в „Лейди Уиндърмиър“, По-късно Фриц и аз останахме сами. Фриц изглеждаше доста потиснат, но не искаше да

ми каже защо. Няколко момичета представиха класически театър на сенките зад завеса от газ. Имаше и огромна танцувална зала с телефони по масите. Водихме традиционния за случая разговор: „Извинете, мадам, убеден съм по гласа ви, че сте една очарователна блондинка с дълги черни мигли — точно моят тип! Как познах ли? Аха, това е моя тайна! Да, точно така: аз съм висок, мургав, широкоплещест, с военна стойка, с много тънички мустачки... Не ми ли вярвате? Тогава елате да се убедите сама!“ Двойките танцуваха, прегърнати през кръста, викаха право в лицата си, по които се лееха реки от пот. Оркестрантите, облечени в баварски костюми, кряскаха, наливаха се с бира и я изхвърляха в пот. Барът вонеше на зоологическа градина. След това, струва ми се, се изгубих и бродих с часове из джунгли от хартиени ленти. Когато се събудих на другата сутрин, леглото ми беше пълно с тях.

Аз бях станал и се бях облякъл, когато Сали се върна. Дойде направо в стаята ми. Имаше уморен, но много доволен вид.

— Здравей, мили! Колко е часът?

— Почти е време за обяд.

— Виж ти, наистина ли? Чудесно! Направо умирам от глад. Нищо не съм закусвала, само едно кафе... — и спря в очакване на следващия ми въпрос.

— Къде беше? — попитах я аз.

— Е, как така, мили — Сали ококори очи в престорена изненада, — аз си мислех, че знаеш!

— Нямам ни най-малка представа.

— Глупости!

— Наистина нямам, Сали.

— О, мили Кристофър, как можеш да бъдеш такъв лъжец! Та то си беше абсолютно ясно, че ти си измислил всичко! Ама как се отърва от Фриц — той имаше много ядосан вид! Клаус и аз за малко не умряхме от смях.

Въпреки всичко тя се чувствуваше неловко. За първи път я виждах да се изчервява.

— Имаш ли цигара, Крис?

Дадох ѝ цигара и я запалих. Тя издиша дълъг облак дим и бавно се отправи към прозореца.

— Страхотно съм влюбена в него.

Обърна се към мен леко намръщена. После прекоси стаята, настани се удобно на дивана и добави: — Поне си мисля, че е така.

Оставих да изтече един почтителен интервал от време, преди да ѝ задам въпроса:

— А Клаус влюбен ли е в тебе?

— Страхотно ме обожава. — Сали наистина говореше сериозно. Пуши няколко минути и продължи: — Казва, че се влюбил в мен още в „Лейди Уиндърмиър“. Но докато работехме заедно, не се осмелявал да ми го каже. Страхувал се да не попречи на пеенето ми... Казва, че досега не е имал представа колко удивително красиво може да бъде женското тяло. Горедолу три жени е познавал до този момент, през целия си живот...

Запалих цигара.

— Разбира се, Крис, аз не очаквам, че ти ще ме разбереш... Ужасно ми е трудно да ти обясня...

— Знам, че е трудно.

— Ще го видя пак в четири часа. — Тонът ѝ беше леко предизвикателен.

— Щом е така, не е лошо да поспиш малко. Ще помоля фройлайн Шрьодер да ти направи бъркани яйца. Или пък аз самият ще ги изпържа, ако тя все още е много пияна. Иди си легни. Можеш и в леглото да ги изядеш.

— Благодаря, Крис, миличък. Ти си ангел. — Сали се прозя. — Какво, за бога, щях да правя без теб. Просто не зная.

След това Сали и Клаус се срещаха всеки ден. Обикновено това ставаше у дома, а веднъж Клаус остана през цялата нощ. Фройлайн Шрьодер почти не коментира случая пред мене, но виждах, че е доста шокирана. Не че не одобряваше Клаус, напротив, намираще го много привлекателен. Но тя считаше Сали за мое притежание и бе крайно изненадана, като видя как смирено си седях настрана. Убеден съм обаче, че ако не знаех за любовната история и Сали наистина ме мамеше, фройлайн Шрьодер щеше да помага в конспирацията с най-голямо удоволствие.

В същото време Клаус и аз се стеснявахме малко един от друг. Ако се случеше да се срещнем по стълбите, ние си кимахме студено, като врагове.

Към средата на януари Клаус внезапно замина за Англия. Съвсем неочаквано беше получил предложение за много хубава работа — музикално озвучаване на филми. Следобеда, когато дойде да си вземе довиждане, атмосферата в апартамента бе направо хирургическа, сякаш на Сали ѝ предстоеше много опасна операция. Фройлайн Шрьодер и фройлайн Меир седяха в хола и редяха пасианси. По-късно фройлайн Шрьодер ме убеди, че по-добри карти не могат и да излязат. Осмица спатия се появила три пъти в благоприятна комбинация.

Сали прекара целия следващ ден свита на дивана в стаята си с молив и лист хартия на колене. Пишеше стихове. Не ми даваше да ги прочета. Пушеше цигара след цигара, направи си „преъри ойстър“, но изяде само няколко хапки от омлета на фройлайн Шрьодер.

— Искаш ли да ти донеса нещо, Сали?

— Не, благодаря, мили Крис. Нищо не искам да ям. Чувствувам се чудесно и съм толкова безплътна, като някаква най-прекрасна светица или нещо подобно, Нямах представа какво великолепно чувство е това... Вземи си шоколадов бонбон, мили. Клаус ми подари три кутии. Ако хапна още един, ще повърна.

— Благодаря.

— Мисля, че никога няма да се омъжа за него, Това би провалило кариерата и на двамата ни. Разбираш ли, Кристофър, той така страшно ме обожаваше, че няма да е добре за Него непрекъснато да се въртя наоколо.

— Може да се ожените, когато и двамата станете известни.

Сали се замисли:

— Не... Това би развалило всичко. Тогава непрекъснато ще се стараем да живеем по стария начин, нали разбираш какво искам да кажа? А и двамата ще се променим... Той беше така възхитително — първичен, като фавн. Накара ме да се чувствувам като най-прекрасната нимфа или нещо подобно, някъде много, много далече, всред гората.

Първото писмо от Клаус пристигна навреме. Всички го очаквахме с нетърпение, а фройлайн Шрьодер нарочно ме събуди рано, за да ми каже, че е пристигнало. Може би се опасяваше, че никога няма да ѝ се удаде случай да го прочете и разчиташе на мене да ѝ разкажа съдържанието му. В такъв случай опасенията ѝ бяха неоснователни. Сали не само показва писмото на фройлайн Шрьодер, фройлайн Меир, Боби и на мен самия, но и прочете пасажите от него на

глас в присъствието на съпругата на портиера, която се беше качила да събере наема.

Още от самото начало писмото остави горчив вкус в устата ми. Целият му тон беше самомнителен и леко покровителствен. Клаус казваше, че не харесвал Лондон. Там се чувствувал самотен. Храната не му понасяла. А хората в студиото се отнасяли към него без уважение. Много желаел Сали да е при него: щяла да му помага в много отношения. Както и да е, сега, след като бил вече в Англия, щял да се опита да се примири с това. Щял да работи много, за да спечели пари; и Сали трябвало да работи много. Работата щяла да я ободри и нямало да ѝ позволи да изпадне в депресия. В края на писмото следваха разни нежности, които звучаха много неискрено. Когато ги четеш, човек си мисли: Писал е такива неща и друг път.

Сали обаче беше във възторг. Призивът на Клаус така я развълнува, че тя веднага позвъни на няколко филмови компании, една театрална агенция и половин дузина нейни „бизнес“ — познати. Наистина нищо конкретно не излезе от всичко това, но пък цели двадесет и четири часа тя беше много оптимистично настроена. Даже, както ми каза, сънищата ѝ били изпълнени с договори и чекове с четирицифрени числа.

— Това е много прекрасно чувство, Крис. Сега ще вървя само напред и ще стана най-блестящата актриса на света.

Една сутрин, около седмица по-късно, влязох в стаята на Сали и я заварих с писмо в ръка. Познах веднага почерка на Клаус.

— Добро утро, мили Крис.

— Добро утро, Сали.

— Как спа? — Това ми звучеше прекалено ведро и словоохотливо.

— Добре, благодаря. А ти?

— Доста добре... Отвратително време, нали?

— Да. — Отидох до прозореца, за да видя. Така беше.

Сали се усмихна разговорчиво:

— Знаеш ли какви ги е забъркала тази свиня?

— Каква свиня? — Нямаше да се оставя да ме хване.

— О, Крис! Не бъди, за бога, толкова тъп!

— Съжалявам. Страхувам се, че малко бавно схващам тази сутрин.

— Хич не ми се обяснява, мили. — Сали ми подаде писмото. — Ето, прочети това, моля те. Ама че идиотско нахалство! Чети на глас. Искам да чуя как звучи.

„Mein liebes, armes Kind“, започваше писмото. Клаус наричаше Сали негово мило, клето дете, тъй като, обясняваше той, се опасявал, че това, което имал да ѝ казва, щяло да я направи ужасно нещастна. Но независимо от всичко, налагало се да ѝ го каже: тя трябвало да знае, че е взел решение. Не бивало да си въобразява, че на него му било много лесно: напротив, виждало му се ужасно трудно и мъчително. Но знаел, че е прав. С една дума, трябвало да се разделят.

„Сега виждам — пишеше Клаус, — че се държах много егоистично. Мислех само за собственото си удоволствие. Едва сега разбирам, че сигурно съм ти повлиял доста зле. Мое мило момиченце, ти ме обожаваш прекалено много. Ако не се разделим, скоро няма да имаш собствена воля и ум.“ Клаус продължаваше, като я съветваше да живее за работата си. „Работата е единственото нещо, което има значение. Аз самият открих същото за себе си.“ Безпокоеше се, че Сали ще се разтревожи прекалено много: „Сали, мое скъпо, клето дете, трябва да бъдеш смела.“

Точно в края на писмото всичко ставаше ясно:

„Преди няколко дни бях поканен на гости в дома на лейди Клайн — най-изтъкнатата представителка на английската аристокрация. Там се запознах с много красива и интелигентна млада англичанка, която се казва мис Гор Екърсли. Тя е роднина на един английски лорд, чието име не можах да чуя добре — ти вероятно знаеш кого имам предвид. Оттогава сме се срещали два пъти и вече разговаряхме за много неща. Мисля, че никога не съм срещал момиче, което така добре да разбира моя начин на мислене.“

— Това е нещо ново за мен — прекъсна ме Сали рязко, с горчив смях. — Никога не съм и подозирала, че момчето изобщо може да мисли.

В този момент ни прекъсна фройлайн Шрьодер. Подушила, че има тайни, тя дойде уж да попита Сали дали иска да се изкъпе. Оставих ги двете заедно да използват случая колкото може по-добре.

— Не мога да се сърдя на глупака — заяви Сали по-късно същия ден, като сновеше напред-назад из стаята и пушеше яростно. — Просто го съжалявам като майка. Но какво, за бога, ще стане с

работата му, ако все така се хвърля на врата на всяка срещната жена? Просто не мога да си представя. Обходи стаята още веднъж и рече:

— Мисля си, че ако беше имал истинска любовна връзка с някоя друга и ми беше казал за това, дълго след като е започнала, щеше да ми тежи повече. Но това момиче! Предполагам, че дори не му е любовница.

— Очевидно, не е — съгласих се аз. — Хайде да пийнем „преъри ойстър“?

— Ти си чудесен, Крис! Винаги се сещаш за най-подходящото нещо. Как бих искала да се влюбя в теб. Клаус не може да се хване и на малкото ти пръстче.

— Зная, че не може.

— Идиотско нахалство! — възкликна Сали, като отпи от пикантния сос и облиза горната си устна. — Да каже, че го обожавам! Най-лошото е, че беше така!

Същата вечер отидох в стаята ѝ и я заварих с писалка и лист пред себе си.

— Написах му горе-долу милион писма и всичките ги скъсах!

— Няма никакъв смисъл, Сали. Хайде да отидем на кино.

— Дадено, Крис. — Сали избърса очите си с крайчеца на мъничката си носна кърпичка. — Няма никакъв смисъл да се тревожа, нали?

— Разбира се.

— И сега наистина ще стана голяма актриса — ей така, само за да му докажа!

— Това се казва дух, браво!

Отидохме в едно малко кино на „Бюловщрасе“, където даваха филм за някакво момиче, което жертвува кариерата си на актриса заради Голяма любов, Дом и Деца. Толкова много се смяхме, че трябваше да излезем преди края на филма.

— Сега се чувствам много по-добре — каза Сали, като си отивахме.

— Много се радвам.

— В края на краищата, може и да не съм била истински влюбена в него... Ти как мислиш?

— Много е трудно да се каже.

— Често ми се е случвало да си мисля, че съм влюбена в някого и после да открия, че не съм, Но този път — Сали каза това с тон на съжаление — наистина бях убедена, че е така... Сега всичко някак си, изглежда, се обърка...

— Сигурно все още си шокирана от всичко, което се случи — предположих аз.

Това много ѝ хареса:

— Знаеш ли, навярно е така. О, Крис, ти наистина разбираш чудесно жените, по-добре от всеки друг мъж, който някога съм познавала... Убедена съм, някой ден ще напишеш най-прекрасния роман, който ще се продава просто с милиони.

— Благодаря ти, че вярваш в мен, Сали!

— А ти вярваш ли в мене, Крис?

— Да, разбира се.

— Не, кажи честно.

— Виж какво... Аз съм убеден, че ще имаш страхотен успех в нещо — само че не съм много сигурен какво ще бъде то... Искам да кажа, толкова много неща би могла да вършиш, ако се опиташ, не е ли така?

— Да, така е. — Сали се замисли. — Понякога и аз имам такова чувство... А друг път ми се струва, че не ме бива за нищо... Та аз дори и за месец не мога да задържа до себе си един верен мъж.

— О, Сали, хайде да не започваме отново.

— Добре, Крис, няма да започваме отново. Хайде да идем да пийнем.

През следващите седмици Сали и аз бяхме заедно почти по цял ден. Свита на кравай на дивана в голямата стая с посивели стени, тя пушеше, пиеше „преъри ойстър“ и безспирно говореше за бъдещето. Когато времето беше хубаво и аз нямах уроци, ние се разхождахме чак до „Витенбергплац“, сядяхме на някоя пейка на слънце и си говорехме за минавачите. Всички се заглеждаха в Сали, в канареножълтата ѝ барета и износено кожено палто, което приличаше на козината на краставо старо куче.

— Чудя се — много обичаше да казва тя — какво ли ще кажат хората, ако знаят, че ние, двамата стари скитници, ще станем един ден най-големият писател и най-великата актриса на света.

— Вероятно много ще се изненадат.

— Сигурно мислено ще се връщаме назад към това време, возейки се в мерцедесите си, и ще си казваме: В крайна сметка не беше чак толкова лошо!

— Нямаше да е толкова лошо, ако ги имахме сега тези мерцедеси.

Непрестанно говорехме за богатства, слава, огромни договори за Сали, рекордни продажби на романите, които един ден щях да напиша.

— Мисля си — казваше Сали, — че е чудесно да си писател. Ти си страхотно мечтателен и непрактичен и хората си въобразяват, че могат да те мамят колкото си искат. А после сядаш и написваш роман за тях, в който добре ги описваш що за свине са всичките, книгата има страхотен успех и ти получаваш купища пари.

— Бедата е там, че сигурно не съм достатъчно мечтателен...

— Ех, де да можех да си хвана за любовник някой наистина богат мъж. Я да видим... Не бих искала повече от три хиляди на година, апартамент и сносна кола. Точно сега бих направила всичко, за да стана богата. Ако си богат, можеш да си позволиш да се бориш за наистина добър договор; не е необходимо да грабваш първото предложение... Разбира се, аз ще бъда абсолютно предана на мъжа, който ме поддържа.

Сали говореше подобни неща много сериозно и очевидно си вярваше. Беше в особено състояние на духа, неспокойна и раздразнителна. Често избухваше без особен повод. Непрекъснато говореше за намиране на работа, но не правеше никакви усилия да си намери. Издръжката ѝ обаче до този момент не беше спряна и преживявахме много евтино, тъй като на Сали повече изобщо не ѝ се излизаше вечер и не ѝ се искаше да вижда други хора. Веднъж Фриц дойде на чай. След чая ги оставих двамата сами и отидох да напиша едно писмо. Когато се върнах, Фриц си беше отишъл, а Сали седеше, обляна в сълзи.

— Този човек ме отегчава ужасно! — ридаше тя. — Мразя го! Искам да го убия!

Но само след няколко минути беше отново напълно спокойна. Започнах да правя вечния „преъри ойстър“. Сали, свита на кравайче на дивана, пушеше замислено.

— Чудя се — изведнъж каза тя — дали не съм бременна.

— Божичко! — За малко не изтървах чашата. — Наистина ли мислиш така?

— Не зная. При мен е много трудно да се каже: имам толкова нередовен... Понякога ми се гади. Може да съм яла нещо...

— Не е ли по-добре да отидеш на лекар?

— Мисля, че трябва да отида. — Сали се прозя апатично. — Но няма защо да бързам.

— Разбира се, че има защо! Отиваш на лекар още утре!

— Виж какво, Крис, на кого, по дяволите, мислиш, че заповядваш? По-добре да не бях споменавала нищо за това! — Сали се готвеше да заплаче отново.

— Е, добре! Добре! — побързах да я успокоя аз. — Прави каквото искаш. Това изобщо не е моя работа.

— Извинявай, мили! Не исках да те обидя. Да видим как ще се чувствам утре сутринта. Може и да отида на лекар в края на краищата.

Не отиде, разбира се. На другия ден наистина изглеждаше много по-весела. — Хайде да излезем довечера, Крис. Тази стая ми омръзна. Нека и ние да поживеем малко!

— Права си, Сали. Къде искаш да отидем?

— Нека да отидем в „Тройка“ и да поговорим с онзи стар идиот Боби. Може и да ни почерпи с нещо за пиене — човек никога не знае!

Боби изобщо не ги почерпи, но предложението на Сали се оказа добро, независимо от това. Точно както си седяхме на бара в „Тройка“, ние се заприказвахме за първи път с Клайв.

От този ден нататък бяхме почти винаги заедно. Нито веднъж не го видях трезвен. Каза ни, че изпивал по половин бутилка уиски преди закуска и нямах никаква причина да не му вярвам. Често правеше опити да ни обясни защо пиел толкова много — пиел, защото бил много нещастен. Но защо бил толкова нещастен — така и не разбрах. Сали винаги ни прекъсваше, за да каже, че е време да излизаме или да се преместим на друго място, или да изпусим по една цигара, или да пием по още едно уиски. Тя пиеше почти толкова, колкото и самият Клайв. Като че ли никога не се напиваше, но понякога очите ѝ изглеждаха ужасно, като сварени. С всеки изминат ден пластът грим по лицето ѝ сякаш ставаше все по-плътен.

Клайв беше много едър мъж, с подчертано римска красота, който тъкмо започваше да пълнее. Имаше онзи тъжен, разсеян вид на американец, който е винаги привлекателен; и е два пъти по-привлекателен у човек с толкова много пари. Беше тъжен, замислен и малко объркан: смътно копнееше да се забавлява, без да е сигурен как трябва да пристъпи към това. Като че ли никога не знаеше дали наистина се забавлява, дали това, което ние правехме, може наистина да се нарече забавление. Непрекъснато трябваше да го уверяваме. Това ли беше истинското забавление? Истинската гарантирана кулминационна точка на Приятното Прекарване? Така ли? Да, да, разбира се, беше чудесно! Беше прекрасно! Ха, ха, ха! Високият му ученически смях се носеше, ечеше гръмко, ставаше доста изкуствен и секваше рязко на една объркана въпросителна нотка. Не се осмеляваше да направи и крачка без наша подкрепа. И въпреки това, дори когато се обръщаше към нас с някоя молба, аз долавях странни, лукави нотки на сарказъм в гласа му. Какво ли в същност си мислеше за нас?

Всяка сутрин Клайв изпращаше наета кола, за да ни закара до хотела, в който беше отседнал. Шофьорът винаги донасяше прекрасен букет, поръчан в най-скъпия магазин за цветя на „Линден“, Една сутрин имах да предавам урок по английски и се уговорихме със Сали да се присъединя към тях по-късно. Когато пристигнах в хотела, разбрах, че Клайв и Сали бяха отлетели рано сутринта за Дрезден. Клайв беше оставил бележка с куп извинения и покана за обяд в хотелски ресторант, съвсем сам, като негов гост. Не отидох. Страхувах се от онзи поглед в очите на обер-келнера. Вечерта, когато Клайв и Сали се върнаха, той ми донесе подарък: пакет с шест копринени ризи.

— Искаше да ти купи златна табакера — прошепна ми Сали в ухото, — но му казах, че е по-добре да ти вземе ризи. Твоите са в такова ужасно състояние... А освен това трябва да внимаваме за сега. Не искам да си помисли, че сме използвачи на богати мъже.

Приех ризите с благодарност, Какво друго можех да направя? Клайв напълно ни беше покварил. Стана ясно, че той ще даде парите за лансирането на Сали на сцената. Често говореше за това по много мил начин, сякаш ставаше дума за нещо дребно, което се урежда без много суетене, между приятели. Но веднага щом заговореше по въпроса, и вниманието му се зарейваше в друга посока — мислите му се разсейваха като на дете. Виждах, че Сали понякога едва успяваше да

скрие нетърпението си. Тогава ми прошепваше: „Остави ни сами за малко, мили. Клайв и аз ще говорим по работа.“ Но колкото и тактично да се опитваше да го доведе до същността на въпроса, никога не успяваше напълно. Когато се връщах при тях половин час по-късно, намирах Клайв да се усмихва и да си пийва от уискито. Самата Сали също се усмихваше, за да прикрие огромното си раздразнение.

— Обожавам го — ми казваше Сали нееднократно и много тържествено винаги когато бяхме само двамата. И съвсем искрено вярваше, че е така. Беше като канон от новоприето вероучение: Сали обожава Клайв. Да обожаваш милионер е много сериозно начинание. Чертите ѝ започнаха все по-често и по-често да приемат превъзнесеното изражение на актриса, която изпълнява ролята на монахиня. И наистина, когато Клайв с присъщата си очарователна разсеяност даваше банкнота от двадесет и пет марки на някой особено отвратителен професионален просяк, ние се споглеждахме с истинско благоговение. Разхищението на толкова много пари ни поразяваше като просветление, като някакво чудо.

Един следобед, когато, изглежда, беше по-трезвен, отколкото обикновено, Клайв започна да крои планове. След няколко дни и тримата трябваше да напуснем Берлин завинаги. С Ориент-експрес щяхме да отпътуваме за Атина. Оттам щяхме да отлетим за Египет. От Египет — в Марсилия. От Марсилия с параход до Южна Америка. След това Таити, Сингапур, Япония. Клайв произнасяше местата така, сякаш бяха гари по железопътната линия „Ванзи“, нещо, което се разбира от само себе си. Той беше ходил там и по-рано. Всичко знаеше. Постепенно този абсурден разговор започна да изглежда реален поради неговата безспорна скука. В края на краищата той можеше да го направи. Започнах сериозно да вярвам, че наистина имаше такова намерение. Беше толкова богат, че само с един жест можеше да промени целия ни живот.

Какво ли щеше да стане с нас? Щом веднъж потеглехме, никога нямаше да се върнем обратно. Никога нямаше да го изоставим. Той, разбира се, щеше да се ожени за Сали. Аз щях да заемам не съвсем определена длъжност: нещо като личен секретар без задължения. В изблик на далновидност аз се виждах след десет години, в спортен костюм и черни обувки с бяла гарнитура, пуснал двойна брадичка и

сложил очила, как си наливам нещо за пиене във фойето на калифорнийски хотел.

— Ела да видиш погребението — каза Клайв.

— Какво погребение, мили? — търпеливо попита Сали. Това беше нов вид прекъсване.

— Как така, не си ли го забелязала? — засмя се Клайв. — Едно много изискано погребение. Вече цял час се точи покрай нас.

И тримата излязоха на балкона на стаята му. Улицата наистина беше пълна с хора. Погребваха Херман Мюлер.^[11] Под нас минаваха редици от бледи, втренчени служители, правителствени чиновници, профсъюзни секретари — цялото безцветно, отегчено шествие на пруската социалдемократия. Крачеха тежко и бавно под знамената, отправени към очертания силует на Бранденбургската врата, където леко потрепваха от вечерния ветрец дългите черни траурни ленти.

— Какъв ли е бил този човек? — попита Клайв, гледайки надолу. — Сигурно някоя важна клечка, а?

— Един бог знае — отговори Сали, прозявайки се. — Погледни, мили Клайв, залезът е прекрасен, нали?

Беше напълно права. Ние нямахме нищо общо с онези немци, които крачеха там долу, нито с мъртвеца в ковчега, нито с думите по знамената. Само след няколко дни, помислих си аз, ние вече няма да имаме нищо общо с цели деветдесет и девет процента от населението на земята, с мъжете и жените, които изкарват прехраната си, обезпечават живота си, безпокоят се за бъдещето на децата си. Може би точно така са се чувствували хората от средните векове, когато са вярвали, че продават душите си на Дявола. Усещането беше необикновено, въодушевяващо, приятно. Но същевременно бях и малко изплашен. Няма връщане назад, казах си аз. Изгубен съм.

На другата сутрин отидохме в хотела в обичайното време. Стори ми се, че портиерът ни изглежда доста особено.

— Кого желаете да видите, мадам?

Въпросът ни се видя толкова странен, че и двамата се засмяхме.

— Как кого? Номер 365, разбира се — отговори Сали — А вие какво си помислихте? Още ли не ни познавате?

— Страхувам се, че това не може да стане, мадам. Господинът от стая 365 напусна хотела тази сутрин.

— Напусна ли? Искате да кажете, че е излязъл за днес? Странно! В колко часа ще се върне?

— Нищо не спомена за връщане, мадам. Замина за Будапеща.

Докато стояхме с ококорени очи, към нас забързано се приближи сервитьор с бележка.

„Скъпи Сали и Крис — пишеше вътре. — Не мога повече да кисна в този проклет град и затова заминавам. Надявам се да се видим някога. Клайв.“

(„Това е в случай, че съм забравил нещо.“)

В плика имаше три банкноти от по сто марки. Банкнотите, увехналите цветя, четирите чифта обувки, двете шапки на Сали (купени в Дрезден) и моите шест ризи бяха целият ни актив от посещението на Клайв. Отначало Сали беше много сърдита. После прихнахме да се смеем:

— Е, Крис, страхувам се, че хич не ни бива за изнудвачи. Нали така, мили?

През по-голямата част от деня обсъждахме въпроса дали заминаването на Клайв е било предварително обмислено. Бях склонен да мисля, че не е така, Представях си го как напуска всеки нов град и всяка нова група познати горе-долу по същия начин. Съчувствувах му, и то доста.

После дойде ред и на въпроса какво да правим с парите. Сали реши да отдели двеста и петдесет марки за нови дрехи: петдесет марки щяхме да пропилеем още същата вечер.

Пилеенето на петдесетте марки обаче не беше чак толкова голямо забавление, колкото си го представяхме. На Сали ѝ стана лошо и не можа да изяде чудесната вечеря, която си поръчахме. И двамата бяхме угнетени.

— Знаеш ли, Крис, започвам да си мисля, че мъжете винаги ще ме изоставят. Колкото повече си мисля, за толкова повече мъже се сещам, че са ме изоставили. Това е направо отвратително.

— Аз никога няма да те изоставя, Сали.

— Наистина ли, мили? Сериозно ти говоря, струва ми се, че съм нещо като Идеалната Жена, ако разбираш какво искам да кажа, Аз съм от онези жени, които лесно могат да отнемат чуждите мъже, но никога не успявам да задържа някой мъж за дълго. Аз съм жената, за която

мечтае всеки мъж, но само докато ме постигне; след това открива, че в същност не е така.

— По-добре е да бъдеш такава, отколкото Грозното Пате със Златното Сърце, нали?

— ... Иде ми да се пръсна от яд, като си представя как се държах с Клайв. Не трябваше да го притеснявам толкова много за пари, Сигурно си е помислил, че съм просто една обикновена проститутка като всички останали. А аз наистина го обожавях — в известен смисъл... Ако се бяхме оженили, щях да направя човек от него. Щях да го накарам да се откаже от пиенето.

— Ти му даде такъв добър пример.

И двамата се разсмяхме.

— Дъртата свиня можеше поне да ме напусне с един приличен чек.

— Няма значение, мила. Роби като него още много в морето.

— Не ме интересува — отговори Сали. — Писна ми да бъда проститутка. Никога повече няма да погледна мъж с пари.

На другата сутрин Сали се почувствува много зле. И двамата го отдадохме на пиенето. Лежа до обяд, а когато стана, припадна. Настоях веднага да отиде на лекар, но тя отказа. Около пет часа припадна отново и изглеждаше така зле след това, че фройлайн Шрьодер и аз извикахме лекар, без изобщо да я питаме.

Лекарят пристигна и стоя дълго. Ние с фройлайн Шрьодер седяхме във всекидневната и чакахме да чуем диагнозата. За наша голяма изненада обаче той си тръгна внезапно и много бързаше. Дори не надникна при нас да ни каже довиждане. Веднага отидох в стаята на Сали. Беше седнала в леглото, със застинала безжизнена усмивка на лицето.

— Леле, мили Кристофър, направиха си първоаприлска шега с мене.

— Какво искаш да кажеш?

Сали се опита да се засмее:

— Докторът смята, че съм бременна.

— О, боже!

— Не гледай така уплашено, мили! Повече или по-малко аз очаквах това.

— Сигурно е от Клаус, нали?

— Да.

— Какво мислиш да правиш?

— Няма да го раждам, разбира се. — Сали посегна към цигарите. Седях, втренчил поглед в обувките си.

— Лекарят ще...

— Не, няма. Направо го помолих. Ужасно се шокира. Казах му: Мили ми човече, какво си представяте, че ще се случи с това нещастно детенце, ако се роди? Имам ли вид на добра майка?

— А той какво ти отговори?

— Изглежда, смята, че това не е съществено. Единственото нещо, което има значение за него, е професионалната му репутация.

— В такъв случай трябва да намерим някой без професионална репутация, това е всичко.

— Струва ми се — каза Сали, — че е най-добре да попитаме фройлайн Шрьодер.

И така, фройлайн Шрьодер бе извикана за съвет.

Тя прие всичко много добре: беше разтревожена, но извънредно практична. Да, чувала за някого. Веднъж една приятелка на приятелка на нейна приятелка била в затруднение. Лекарят бил квалифициран и много способен. Единствената беда била, че май искал доста скъпичко.

— Слава богу — подхвърли Сали, — че не похарчихме всичките пари на онази свиня Клайв.

— Според мене Клаус би трябвало...

— Виж какво, Крис, Нека да ти кажа веднъж завинаги: ако те хвана, че пишеш на Клаус за тази работа, никога няма да ти простя и никога повече няма да говоря с тебе!

— Е, добре... Разбира се, че няма да пиша. Това беше само едно предложение и нищо повече.

Лекарят не ми хареса. Непрекъснато галеше и по-щипваше ръката на Сали и стискаше пръстите ѝ. Но въпреки това изглеждаше много подходящ за тази работа. Сали трябваше да отиде в частната му болница веднага щом се освободи легло за нея. Всичко беше напълно легално, без скрито-покрито, С няколко шлифовани изречения подвижното докторче разпръсна и най-слабия полъх на зловеща незаконност. Поради здравословното състояние на Сали, обясни той, за нея било абсолютно невъзможно да се подложи на риска да роди дете. Ще бъде издаден документ в този дух. Разбира се, документът ще

струва много пари, както и престоят в болницата, а и самата операция. Като начало докторът искаше двеста и петдесет марки на ръка преди да започне каквито и да било приготовления. Накрая успяхме да смъкнем сумата на двеста марки. Както ми обясни по-късно, Сали искаше тези петдесет марки, за да си купи нови нощници.

Най-после дойде и пролетта. Кафенетата изнесоха масите си по тротоарите. Появиха се и количките за сладолед с техните оцветени като дъга колела. До болницата отидохме в открито такси. Благодарение на хубавото време Сали изглеждаше в добро настроение — нещо, което не беше се случвало от седмици насам. Фройлайн Шрьодер обаче, въпреки че храбро правеше опити да се усмихне, беше готова да се разплаче.

— Надявам се, че докторът не е евреин — строго каза фройлайн Меир. — Да не позволите на някой от онези мръсни евреи да я докосне. Те винаги гледат да пипнат такава работа, тези зверове!

Дадоха на Сали хубава стая, чиста и приветлива, с балкон. Вечерта отново отидох да я видя. Както лежеше в леглото си, без грим, Сали изглеждаше много по-млада, като малко момиченце.

— Здравей, мили Крис... Както виждаш, още не са ме убили. Но правят всичко възможно... Не намираш ли, че мястото е особено?... Да можеше онова прасе Клаус да ме види... Ето какво излезе от това — не разбрах неговия начин на мислене... Беше доста неспокойна и много се смееше. Една от сестрите влезе за момент, като се преструваше, че търси нещо и излезе веднага.

— Тя умираше от нетърпение да те види — обясни ми Сали. — Знаеш ли, казах ѝ, че ти си бащата. Нямах Нищо против, нали, мили...

— Ни най-малко. Това е комплимент.

— Така всичко е много по-просто. В противен случай, ако няма баща, всички си мислят, че това е много странно. Хич не ми пука, ако ме гледат с презрение и ме съжаляват като клето, измамено момиче, изоставено от любовника си, Но това не е много ласкателно, нали? Затова ѝ казах, че страхотно се обичаме, но сме ужасно затруднени финансово и не можем да си позволим да се оженим сега и че мечтаем за времето, когато и двамата ще бъдем богати и известни и ще си имаме десетчленно семейство, просто за да наваксаме за сега. Разчувствува се страшно много, горкото момиче. Направо се разплака.

Довечера е дежурна и ще ми покаже снимки на нейния приятел. Много мило, нали?

На другия ден фройлайн Шрьодер и аз отидохме заедно в болницата. Намерихме Сали да лежи със завивките до брадичката:

— О, привет на двама ви! Седнете, моля. Колко е часът? — Тя се обърна неспокойно и потърка очи: — Откъде дойдоха всичките тези цветя?

— Ние ги донесохме.

— Вие сте чудесни! — Сали се усмихна разсеяно. — Извинете ме, че съм такава глупачка днес. От този проклет хлороформ е... Главата ми е пълна с него.

Постояхме само няколко минути. На път за в къщи фройлайн Шрьодер беше ужасно разстроена:

— Едва ли ще повярвате, хер Ишиву, но нямаше да го взема така присърце, дори ако беше собствената ми дъщеря. Ах, като гледам как се мъчи клетото дете, бих предпочела аз да лежа там на нейно място — честна дума!

На следващия ден Сали беше много по-добре. Всички отидохме да я видим: фройлайн Шрьодер, фройлайн Меир, Боби и Фриц. Разбира се, Фриц нямаше ни най-малка представа какво се беше случило. Казахме му, че е оперирана от някаква малка язва на стомаха, Както се случва с хората, които не са посветени, той направи какви ли не неволно и поразително уместни намеци за разни щъркели, детски колички и бебета изобщо. Дори разказа една скандална история с известна дама от берлинското общество, за която се говорело, че наскоро била оперирана незаконно. Сали и аз не смеехме да се погледнем в очите.

На другия ден вечерта я посетих в болницата за последен път. На сутринта трябваше да я изпишат. Беше сама и седнахме на балкона. Сега изглеждаше горе-долу добре и можеше да се движи из стаята.

— Казах на сестрата, че днес не желая да виждам никого освен тебе. — Сали се прозя вяло. — Хората ме уморяват толкова много.

— Искаш ли и аз да си отида?

— О, не — възрази тя без особен ентусиазъм, — щом си отидеш, и някоя от сестрите ще влезе и ще се разбъбри. Ако не изглеждам достатъчно весела и жизнена, ще наредят да остана допълнително още един-два дена в този ад, а аз не бих могла да издържа повече.

Тя се загледа мрачно надолу към тихата улица:

— Знаеш ли, Крис, донякъде ми се иска да бях родила това детенце... Щеше да бъде чудесно. От един-два дни някак си чувствавам какво значи да си майка. Разбираш ли, седях тук снощи дълго време съвсем сама, прегърнала тази възглавница, и си представях, че е моето бебенце. Изпитвах някакво прекрасно чувство, сякаш бях изолирана от целия свят. Представях си как детето ще порасне, как ще работя за него и как, след като съм го сложила да спи нощем, ще излизам да правя любов с отвратителни възрастни мъже, за да спечеля пари за храната и дрешките му... Няма защо да се смееш така, Крис... наистина си представях!

— Добре де, защо не се омъжиш и не си родиш едно дете?

— Не зная... Имам чувството, че съм изгубила всякакво доверие в мъжете. Изобщо не ми трябва повече. Дори и ти, Кристофър, ако излезеш сега на улицата и те прегази такси... може и да съжалявам донякъде, разбира се, но в същност ще ми бъде съвсем безразлично.

— Благодаря ти, Сали.

И двамата се разсмяхме.

— Разбира се, че не исках да кажа това, мили — поне не се отнася за тебе. Не гледай какво приказвам сега, в това състояние. В главата ми идват какви ли не налудничави идеи. Раждането на бебета кара човек да се чувства страшно примитивен, като някакво диво животно или нещо подобно, което закриля малките си. Но бедата е там, че аз нямам никакви малки, които да закрилям... И сигурно за това се държа толкова лошо с всички.

Може би донякъде в резултат на този разговор дойде и ненадейното ми решение да анулирам всичките си уроци и да напусна Берлин колкото може по-скоро, като отида някъде на Балтийско море и се опитам да започна да работя. Почти нищо не бях написал от Коледа насам.

Струва ми се, че Сали почувствува известно облекчение, когато ѝ казах за моите планове. И двамата се нуждаехме от промяна. Поговорихме неопределено, че по-късно тя ще дойде при мене; но още тогава чувствавах, че няма да го направи. Плановите ѝ бяха много неустановени. След известно време можела да отиде в Париж, в Алпите, или в Южна Франция, ако намери пари.

— Но вероятно — добави тя, — просто ще продължа да си стоя тук. Ще бъда напълно щастлива, Като чели свикнах с това място.

Завърнах се в Берлин към средата на юли.

През цялото това време не бях получавал никакви вести от Сали, освен пет-шест картички, които си разменихме през първия месец на моето отсъствие. Не се изненадах много, като разбрах, че тя беше напуснала стаята си в нашия апартамент.

— То се знае, аз много добре разбирам защо си отиде. Не можех да ѝ предоставя такива удобства, каквито имаше право да очаква. Още повече че няма течаща вода в стаите. — Очите на горката фройлан Шрьодер бяха пълни със сълзи. — И въпреки това, бях ужасно разочарована... Фройлайн Боулс се държа много мило, не мога да се оплача. Настоя да си плати за стаята до края на юли. Имах право да си получа парите, разбира се, защото не ме предупреди до двадесет и първи — но никога не бих го направила на въпрос... Тя беше такава очарователна млада дама.

— Имате ли адреса ѝ?

— О, да, и телефона. Ще ѝ позвъните, разбира се. Тя много ще се зарадва да ви види... Другите господа идваха и си отиваха, но вие, хер Ишиву, си останяхте истински приятел. Знаете ли, аз все се надявах, че ще се ожените. Щяхте да бъдете идеална двойка. Вие имахте такова добро, стабилно влияние върху нея, а тя пък ви поразвеселяваше, когато се увличахте прекалено много във вашите книги и науки... О, да, хер Ишиву, вие може да се смеете, но човек никога не знае! Може би все още не е късно!

На другата сутрин фройлайн Шрьодер ме събуди много развълнувана:

— Хер Ишиву, можете ли да си представите! Затворили са банката „Дармщадтер унд национал“! Няма да се учудя, ако хиляди хора се разорят. Млекарят разправя, че след две седмици ще има гражданска война! Какво ще кажете, а!

Слязох на улицата веднага щом се облякох. И наистина пред филиала на банката на ъгъла на „Нолендорфплац“ имаше цяла тълпа мъже с кожени чанти на гърба и жени с мрежи за пазаруване — жени като самата фройлайн Шрьодер. Железните решетки бяха спуснати върху прозорците на банката. Повечето хора гледаха втренчено, като зашеметени към заключената врата. На нея беше окачено малко

съобщение, красиво напечатано с готически шрифт, подобно на страница от класически автор. То гласеше, че президентът на Райха е гарантирал внесените пари. Всичко било наред. Само че банката нямало да работи.

Едно малко момченце си играеше с обръч сред тълпата. Обръчът се търколи в краката на една жена. Тя моментално се нахвърли върху него: „Du, sei bloss nicht so frech!^[12] Нахално зверче! Какво търсиш тук!“ Обади се и още една жена, нападайки изплашеното дете: „Я се махай! Не разбираш ли?“ А трета го попита гневно и със сарказъм: „Сигурно и ти имаш пари в банката, а?“ Момченцето побягна, преди да е избухнал накипаелият им гняв.

Следобед беше много горещо. Новите извънредни постановления бяха публикувани подробно във вечерните вестници — в стегнат стил, написани по указание на правителството. Открояваше се едно тревожно заглавие, обградено с кървавочервени линии; „Всичко рухва!“ Нацистки журналист напомняше на читателите, че утре, четиринадесети юли, е националният празник на Франция. Несъмнено, добавяше той, тази година французите ще празнуват с особен ентузиазъм поради изгледите за краха на Германия. Влязох в един магазин за Готови дрехи и си купих панталон от каша за дванадесет марки и половина — жест на доверие от страна на Англия. После слязох в метрото, за да отида при Сали. Живееше в един блок с тристайни апартаменти, проектиран като „градче“ на художниците. Той се намирал недалеч от „Брайтенбахплац“. Самата тя ми отвори. — Здра-а-е-вей, Крис, свиня такава!

— Здравей, мила Сали!

— Как си?... Внимавай, мили, ще ми развалиш прическата. След няколко минути трябва да излизам.

Никога не бях я виждал в бяло. Отиваше ѝ. Но лицето ѝ изглеждаше поотслабнало и състарено. Косата ѝ, подстригана по нов начин, беше красиво накъдрена.

— Много си елегантна — възхитих ѝ се аз.

— Наистина ли? — Сали се усмихна с обичайната си Доволна, мечтателна, стеснителна усмивка. Последвах я в хола. Едната стена беше изцяло заета от прозорец. Имаше червени дървени мебели и много нисък диван, отрупан с ярки възглавнички с ресни. Едно пухкаво миниатюрно кученце скочи на крака и се разджафка. Сали го

вдигна на ръце и се впусна да го целува, като издаваше напред устни, без да го докосва:

— Freddi, mein Liebling, Du bist soo sussi!^[13]

— Твое ли е? — попитах аз, забелязвайки подобряването на немския ѝ акцент.

— Не. На Герда е — момичето, с което живея в този апартамент.

— Отдавна ли я познаваш?

— Само от една-две седмици.

— Какво представлява?

— Добра е. Адски стисната. Аз трябва да плащам почти за всичко.

— Тук е хубаво.

— Така ли мислиш? Стаята я бива. Във всеки случай е по-добра от онази дупка на „Нолендорфщрасе“.

— Защо напусна? Да не сте се скарали с фройлайн Шрьодер?

— Не, не съвсем. Само че ми писна да я слушам да говори. Направо ми проглуши ушите с приказките си. Да ти кажа право, тя е една ужасна стара досадница.

— Много държи на тебе.

Сали сви рамене, нетърпеливо и с безразличие. Забелязах, че през целия ни разговор тя избягваше погледа ми. Последва дълго мълчание. Чувствувах се объркан и малко смутен. Питам се кога ще бъде удобно да се извиня и да си отида.

И тогава иззвъня телефонът. Сали се прозя и притегли апарата на коленете си:

— Альо-о, кой е? Да, аз съм... Не... Не... Наистина нямам представа... Наистина нямам! Аз да отгатна? — Нацупи носле: — Ъруин ли е? Не? Пол? Не? Една минута... Я да видя...

— А сега, мили, трябва да отлитам! — възкликна Сали, когато най-послед разговорът беше приключен. — Вече съм закъсняла почти с два часа!

— Нов приятел ли си имаш?

Сали обаче не обърна внимание на усмивката ми. Запаля цигара и на лицето ѝ се изписа леко отвращение.

— Трябва да се срещна с един познат по работа — отговори ми кратко тя.

— А кога ще се видим пак?

— Не зная, мили... Точно тези дни имам страшно много работа... Ще бъда в провинцията утре през целия ден, вероятно и на следващия... Ще ти се обадя...

Може да ходя и до Франкфурт много скоро.

— Да не би да си си намерила работа там?

— Не, не съвсем. — Тонът ѝ беше рязък и показваше, че не желае да говори по този въпрос. — Реших да не търся работа като актриса поне до есента. Ще се отдам на пълна почивка.

— Изглежда, имаш много нови приятели.

Сали отново ми отговори разсеяно, с преднамерено небрежен тон:

— Да, така е... Вероятно това е някаква реакция след всичките онези месеци у фройлайн Шрьодер, когато не виждах жива душа.

— Е — не можах да се въздържа аз и се усмихнах злобно, — да се надяваме за твое добро, че нито един от новите ти приятели не е вложил парите си в „Дармщадтер унд национал“.

— Защо? — моментално прояви интерес тя. — Какво се е случило?

— Да не искаш да кажеш, че не си чула?!

— Не, разбира се. Никога не чета вестници, а и не съм излизала още.

Казах ѝ новината за кризата. Към края започна да гледа доста уплашено.

— Но защо, за бога — нетърпеливо възкликна тя, — не ми каза всичкото това още в началото? Може да е сериозно.

— Съжалявам, Сали. Мислех, че знаеш вече... особено след като, изглежда, се движиш във финансовите кръгове напоследък.

Тя обаче не обърна внимание на тази лека подигравка. Сбърчи вежди, потънала дълбоко в собствените си мисли:

— Ако беше много сериозно, Лео щеше да ми позвъни — промълви тя най-накрая. Тази мисъл, изглежда, я успокои донякъде. Повървахме заедно до ъгъла на улицата, където Сали хвана такси.

— Ужасно е неудобно да живееш Толкова далече — каза тя. — Сигурно скоро ще си купя кола. Между другото, — добави тя, точно когато се разделяхме, — как прекара на остров Рюген?

— Къпах се много.

— Довиждане, мили. Ще се видим някой път.

— Довиждане, Сали. Приятно прекарване.

Около седмица по-късно Сали ми позвъни:

— Можеш ли да дойдеш веднага, Крис! Много е важно. Трябва да ми направиш една услуга.

И този път я заварих сама в апартамента.

— Искаш ли да спечелиш малко пари, мили? — поздрави ме тя с въпрос.

— Да, разбира се.

— Чудесно! Ето за какво става дума... — Беше в пухкав розов халат и сякаш едва си поемаше дъх. — Познавам един мъж, който започва да издава списание. Ще бъде страхотно интелектуално и артистично, с много чудесни модернистични снимки — обърнати обратно мастилници и женски глави. Нали разбираш за какво става дума... Въпросът е, че всеки брой ще се занимава с една конкретна страна и ще прави преглед, така да се каже, със статии на нравите, обичаите и т.н... Е, първата страна е Англия и искат да им напиша статия за Английската Девойка... Аз, разбира се, и хабер си нямам от това, но ето какво измислих: ти може да напишеш статията от мое име и да получиш парите. Искам само да изпълня желанието на мъжа, който издава списанието, защото по-късно може да ми бъде страхотно полезен в много отношения...

— Добре, ще се опитам.

— О, чудесно!

— За кога я искаш?

— Виж какво, мили, там е цялата работа. Трябва да я имам веднага... Иначе няма никаква полза, защото я обещах преди четири дни и просто трябва да му я предам тази вечер... Не е необходимо да бъде много дълга — около петстотин думи.

— Ще направя всичко възможно...

— Добре. Това е чудесно... Седни където искаш. Ето ти хартия. Имаш ли писалка? О, ето ти и речник, в случай че не знаеш как се пише някоя дума... А аз ще се изкъпя.

Половин час по-късно, когато Сали влезе, изкъпана и облечена, аз бях привършил. Да си кажа честно, останах доста доволен от усилията си.

Тя четеше внимателно статията, а между красиво изписаните й вежди бавно се образуваше една бръчка. Когато свърши, остави

ръкописа с въздишка:

— Съжалявам, Крис. Това изобщо няма да свърши работа.

— Така ли? — Аз бях направо поразен.

— Разбира се, смея да заявя, че от литературна гледна точка и прочие е много добра.

— Тогава какво ѝ липсва?

— Не те грабва изцяло. — Сали беше съвсем категорична. — Изобщо не е това, което онзи мъж иска.

Свих рамене и рекох:

— Съжалявам, Сали. Направих, каквото можах. Но нали знаеш, че с журналистика не се занимавам.

Последва сърдито мълчание. Тщеславието ми беше накърнено.

— Боже мой, зная кой ще ми я напише, ако го помоля! — възкликна Сали и изведнъж скочи на крака. — Защо, за бога, не се сетих по-рано за него? — Грабна телефонната слушалка и набра някакъв номер:

— Здравей, мили Курт...

След три минути тя му беше обяснила всичко за статията. Постави обратно слушалката и обяви победоносно:

— Чудесно! Ще я напише веднага... — направи внушителна пауза и добави: — Това беше Курт Розентал.

— Кой е той?

— Никога ли не си чувал за него? — Това подразни Сали и тя се престори на крайно изненадана. — Мислех, че се интересуваш от кино? Той е най-добрият млад сценарист напоследък. Печели купища пари. Ще напише статията само за да ми услужи, разбира се... Казва, че ще я издиктува на секретарката си, докато се бръсне, и ще я изпрати направо до апартамента на редактора. Той е чудесен!

— Сигурна ли си, че този път ще бъде това, което иска редакторът?

— Да, разбира се! Курт е истински гений. Той може да прави всичко. Точно сега пише роман в свободното си време. Толкова е зает, че може да го диктува само докато закусва. Онзи ден ми показва първите няколко глави. Честна дума, мисля, че е най-добрият роман, който някога съм чела.

— Така ли?

— Такъв писател харесвам аз — продължи Сали, като старателно избягваше погледа ми. — Той е страхотно амбициозен и работи непрекъснато. Може да напише всичко, каквото пожелаеш. Сценарии, романи, пиеси, стихове, реклами... И никак не е надут. Не е като онези младежи, които започват да говорят за Изкуство и да си въобразяват, че са най-големите писатели на света, само защото са написали по една книга. Противни са ми...

Макар и да бях много ядосан, не можах да не се разсмея:

— Откога започна да ме осъждаш така яростно, Сали?

— Аз не те осъждам — тя не можа да ме погледне в очите, — не е вярно.

— Просто съм ти противен, нали?

— Сама не зная какво е това... Като че ли си се променил някак си...

— Как съм се променил?

— Трудно ми е да ти обясня... В тебе сякаш няма никаква енергия, нито пък искаш да постигнеш нещо. Ти си такъв дилетант. Това ме дразни.

— Много съжалявам. — Обаче моят престорено-шеговит тон прозвуча доста изкуствено. Сали се намръщи, свела поглед към малките си черни обувки.

— Не бива да забравяш, че аз съм жена, Кристофър, А жените харесват силните и решителните мъже, които се борят докрай и успяват да направят кариера. Жената иска да бъде нежна към мъжа и да закриля слабата му страна, но той трябва да има и силна страна, която тя да уважава... Ако някога обикнеш жена, не ѝ позволявай да разбере, че изобщо ти липсват амбиции. Това е моят съвет. В противен случай тя ще започне да те презира.

— Да, разбирам... И на този принцип ли избираш приятелите си — новите си приятели?

Тук тя кипна.

— Много ти е лесно да се подиграваш с моите приятели за това, че имат достатъчно ум за бизнес. Ако са богати, то те сами са си спечелили парите... Ти май считаш себе си за по-добър от тях?

— Да, Сали, щом ме питаш — ако изобщо са такива, каквито си ги представям — считам, че аз съм по-добър от тях.

— Ето, пак започваш, Кристофър! Съвсем в твой стил! Точно това не мога да понасям у тебе. Ти си самомнителен и мързелив. Щом каза такова нещо, би трябвало да можеш и да го докажеш.

— Как доказва човек, че е по-добър от другите? Освен това нищо подобно не съм казал. Мисля само, че съм по-добър от тях — това е просто въпрос на вкус.

Сали не отговори. Запали цигара и леко се намръщи.

— Ти смяташ, че съм се променил — продължих аз. — Ако трябва да бъда съвсем откровен, същото съм си мислил и аз за тебе.

Сали сякаш не се изненада.

— Така ли мислиш, Кристофър?... Може би си прав. Не зная... А може и да сме си все същите. Сигурно сега се виждаме един друг такива, каквито сме наистина. Ние сме страхотно различни в много отношения, нали разбираш.

— Да, забелязал съм това.

— Мисля си — каза Сали, като пушеше замислено, забила поглед в обувките си, — че малко нещо сме се надраснали един друг.

— Може би... — усмихнах се аз. Беше очевидно какво в същност имаше предвид. — Във всеки случай не е необходимо да се караме за това, нали?

— Не, разбира се, мили.

Последва мълчание. След малко казах, че трябва да си вървя. Сега и двамата бяхме доста смутени и изключително любезни.

— Сигурен ли си, че не искаш кафе?

— Не, много благодаря.

— А искаш ли чай? Специален е. Подарък ми е.

— Не, Сали, много ти благодаря наистина. Действително трябва да тръгвам.

— Необходимо ли е? — И все пак в гласа ѝ се долавяше нотка на облекчение — Непременно да ми позвъниш скоро, чу ли?

— Да, разбира се.

Чак когато излязох от къщата и тръгнах бързо надолу по улицата, усетих колко бях ядосан и засрамен. Каква истинска малка проститутка е тя, помислих си аз. В края на краищата, казах си, винаги съм си знаел това — още от самото начало. Не, не беше вярно, не беше така. Бях се ласкал от мисълта — защо да не си призная, — че тя държи на мене. Е, изглежда съм се лъгал; но можех ли да я обвинявам

за това? И въпреки всичко я обвинявах и бях страшно ядосан. В този момент нищо друго не би ми доставило по-голямо удоволствие от това да видя как здравата я бият с камшик. Наистина бях толкова нелепо разстроен, че започнах да се чудя дали през всичкото това време не бях я обичал по някакъв свой, особен начин.

Но не, не беше и обич, а нещо много по-лошо — най-евтиният, най-детинският вид наранено честолюбие. Не че давах пет пари за това какво мисли тя за статията ми — ех, може би съвсем малко бях засегнат, но само толкова. Моето писателско самочувствие беше непробиваемо, не се влияеше от нейното мнение. Работата беше в това, че тя не ме харесваше мен самия. Тази ужасна способност на женския пол да улучва слабото място на мъжа! Излишно беше да си казвам, че Сали имаше речника и манталитета на дванадесетгодишна ученичка и че беше направо смешна и глупава. Наистина това нямаше никакъв смисъл. Но знаех, че тя някак си ме накара да се почувствувам като измамник. Ами не мамех ли донякъде — макар и не поради нейните нелепи причини — богатите си ученички с моите претенциозни приказки и моя новопридобит салонен социализъм? Да, така беше. Само че тя нищо не знаеше за това. Много лесно можех да й направя впечатление. Това беше най-унизителното. От самото начало обърках целия разговор. Червях се и се заяждах, вместо да бъда чудесен, убедителен, самодоволен, покровителствен, зрял. Бях се опитал да се състезавам с онзи идиотски, дребен Курт на негова територия. А Сали, разбира се, искаше и очакваше да направя точно това! След всичките тези месеци бях допуснал единствената и наистина фатална грешка — бях й позволил да разбере, че съм не само некадърен, но и ревнив. Да, просташки ревнив. Идеше ми да се застрелям. Самата мисъл ме караше да настръхвам от срам от глава до пети.

Е, стореното сторено. Имаше само един изход — да забравя цялата тази история. Разбира се, щеше да бъде невъзможно да видя някога Сали отново.

Една сутрин, около десет дни по-късно, бях посетен от дребничък блед тъмнокос младеж, който говореше английски свободно, с лек чужд акцент. Каза ми, че името му било Джордж П. Сандърс. Бил видял обявата ми за уроци по английски в „Берлинер цайтунг ам миттаг“.

— Кога желаете да започнем? — попитах го аз.

Но младежът бързо поклати глава. О, не, изобщо не бил дошъл да взема уроци. Доста разочарован, аз зачаках търпеливо да ми съобщи причината за посещението си. Той като че ли никак не бързаше да стори това. Прие предложената цигара, седна и започна да бърбри за Щатите. Дали някога съм бил в Чикаго? Не? Ами дали съм чувал за Джеймс Л. Шраубе? Не?! Младежът отрони лека въздишка. Имаше вид на човек, който проявява търпение към мене и към света изобщо. Очевидно вече беше обсъждал същата тема с много други хора. Джеймс Л. Шраубе, ми обясни той, бил голям човек в Чикаго: собственик на множество ресторанти и няколко кина. Имал две големи къщи в провинцията и яхта на Мичиганското езеро. А също така притежавал и не по-малко от четири коли. Вече бях започнал да барабаня с пръсти по масата. По лицето на младежа мина сянка на огорчение. Извини се за това, че е отнел от ценното ми време. Бил ми разказал за мистър Шраубе, обясни той, само защото мислел, че може да ми бъде интересно — в тона му звучеше лек упрек — и защото мистър Шраубе, ако съм го познавал, положително щял да гарантира за почтеността на приятеля си Сандърс. Обаче... нищо не можело да се направи... Бих ли му дал назаем двеста марки? Парите му били необходими, за да започне някаква търговия — неповторима възможност, която щял да пропусне, ако не намерел парите до сутринта. Щял да ми ги върне след три дни. Ако съм му дадал парите сега, щял да ми донесе още същата вечер документи, доказващи, че всичко това било самата истина.

Не? Е, добре... Той сякаш не се изненада прекалено много. Веднага стана да си върви — с вид на бизнесмен, прахосал ценни двадесет минути с евентуален клиент. По този начин искаше учтиво да ми намекне, че губя аз, а не той. На вратата се спря за момент и попита дали случайно не познавам някои филмови актриси. Работел допълнително като търговски пътник и продавал специален козметичен крем, който предпазвал кожата от изсушаващото въздействие на прожекторите. Бил употребяван вече от всички холивудски звезди, но в Европа бил все още напълно неизвестен. Ако можел да намери половин дузина актриси да го използват и препоръчат, щели да получат безплатни бурканчета като мостра и постоянни доставки на половин цена.

След като се поколебах малко, аз му дадох адреса на Сали. Не знаейки защо точно го направих. Донякъде, разбира се, за да се отърва от младежа, който показваше признаци на желание да седне отново и да продължи разговора. Може би донякъде и от злоба. Нямаше да ѝ стане нищо, ако потърпи бъбренето му за час-два, беше ми казала, че харесва амбициозните мъже. Може би щеше да получи и бурканче от крема — ако такъв изобщо съществуваше. А ако успееше да измоли от нея онези двеста марки — е, това също нямаше голямо значение. Той не би могъл да измами и бебе.

— Но каквото и да правите — предупредих го, — не казвайте, че аз съм ви изпратил.

Той веднага се съгласи, с лека усмивка. Трябва да си е обяснил по свой начин молбата ми, защото изобщо не показва, че му се вижда странна. Вежливо свали шапката си за довиждане и заслиза надолу по стълбите. До следващата сутрин аз бях забравил напълно за посещението му.

Няколко дни по-късно ми позвъни самата Сали. Прекъсна ме по средата на един урок и аз бях много нелюбезен.

— О, ти ли си, мили Кристофър?

— Да. Аз съм.

— Виж какво, можеш ли да дойдеш при мен веднага?

— Не.

— О-о... — Отказът ми очевидно я шокира. След кратка пауза тя продължи с непривично кротък тон: — Предполагам, че си страхотно зает?

— Да, зает съм.

— Добре... имаш ли нещо против да дойда аз при тебе?

— Защо?

— Мили — гласът на Сали звучеше съвсем отчаяно — не бих могла да ти обясня по телефона... Става дума за нещо много сериозно.

— О, разбирам — постарях се това да прозвучи колкото се може по-злобно, — още една статия за списание, предполагам?

Въпреки всичко, щом изрекох това, и двамата се засмяхме.

— Крис, звяр такъв! — гласът на Сали иззвня радостно по жицата и спря внезапно; — Не, мили, кълна ти се, този път наистина е страхотно сериозно. — Млъкна и след пауза добави внушително; — Ти си единственият човек, който би могъл да ми помогне.

— Е, добре... — Усетих, че се размеквам. — Ела след един час.

— Е, мили, от самото начало ли да започна? Вчера сутринта ми позвъни някакъв мъж и попита дали може да ме посети. Каза, че било по много важна работа; и тъй като, изглежда, знаеше името ми и всичко останало, аз, разбира се, му отговорих; „Да, моля, елате веднага...“ И така, той дойде. Казвал се Раковски — Пол Раковски, бил европейски представител на „Метро-Голдуин-Майер“ и искал да ми предложи работа. Търсели английска актриса, говореща немски, за участие в някаква комедия, която щели да снимат на Италианската Ривиера. Звучеше страхотно убедително; каза ми кой бил директорът на продукцията, операторът, режисьорът и сценаристът. Аз естествено не бях чувала за нито един от тях, но това не го изненада много. В същност така всичко звучеше далеч по-убедително, защото повечето хора биха избрали някои имена, познати от вестниците... Както и да е, каза, че сега, след като ме видял, бил сигурен, че аз съм най-подходяща за тази роля и че в същност можел да ми я обещае, стига да станат добри пробните снимки... Аз, то се знае, бях страшно развълнувана и попитах кога ще ги правят и той ми отговори, че това щяло да бъде не по-рано от ден-два, тъй като трябвало да уреди някои неща с хората от УФА... После заговорихме за Холивуд и той ми разказа най-различни истории. Мисля, че може да ги е прочел в някои списания за кинолюбители, но имам чувството, че бяха истински. После ми разказа как се правят звукови ефекти и комбинирани снимки. Беше наистина страхотно интересен и сигурно е работил в не едно киностудио... Както и да е, когато свършихме с разговора за Холивуд, започна да ми разказва за Америка и за хората, които познавал, за гангстерите и за Ню Йорк. Каза, че току-що бил пристигнал оттам и че всичкият му багаж бил все още на митницата в Хамбург. В същност вече беше започнало да ми се вижда доста странно, че е толкова мизерно облечен, но след като ми каза това, аз, разбира се, си помислих, че е съвсем естествено... А сега обещавай, че няма да се смееш на тази част от историята, Крис, иначе просто няма да мога да ти я разкажа. Е, след малко той се опита да се люби с мене и беше много страстен. Отначало аз ужасно се ядосах, защото, така да се каже, смесва работата с удоволствието, но по-късно нямах нищо против. Той беше доста привлекателен, имаше нещо руско в него. Това завърши с покана за вечеря. И така, отидохме в „Хорчърс“ и си поръчахме най-прекрасната

вечеря, която някога съм яла (това поне е едно утешение). Но когато донесоха сметката, той каза: „О, между другото, мила, би ли ми заела триста марки до утре? Имам само долари и ще трябва да ги обменя в банката.“ И аз, разбира се, му дадох: за лош късмет, тази вечер имах доста пари със себе си... После той предложи: „Хайде да отпразнуваме твоя филмов договор с бутилка шампанско.“ Аз се съгласих и сигурно вече съм била доста пияна, защото когато ми предложи да прекараме нощта заедно, казах „Да“. Отидохме в едно от онези малки хотелчета на „Аугсбургерщрасе“ — забравих му името, но мога лесно да го намеря... Беше най-противната дупка, която съм виждала някога... Както и да е, не си спомням какво точно се случи по-нататък. Едва рано тази сутрин, докато той все още спеше, аз започнах да виждам нещата по-ясно и да се чудя дали всичко беше наистина наред... До този момент не бях забелязала бельото му и здравата се шокирах, като го видях. Човек очаква от един важен филмов представител да носи копринено бельо, нали така? Е, неговото беше от някаква необикновена материя, която приличаше на камилска козина или нещо подобно — сякаш беше бельото на Йоан Кръстител. На вратовръзката си имаше най-обикновен тенекиен клипс. Да оставим настрана окаяните му вещи, но се виждаше, че никога не са били по-хубави, дори и когато ги е купил... Тъкмо си бях наумила да стана и да му прегледам джобовете, когато той се събуди и вече беше много късно. И така, ние си поръчахме закуска... Не зная дали не си мислеше вече, че съм лудо влюбена в него и няма да забележа нищо, или просто не му се щеше повече да си прави труда да се преструва, но тази сутрин той изглеждаше съвършено различен — просто един обикновен уличник. Ядеше конфитюра направо с ножа, и разбира се, по-голямата част отиде на чаршафите. Изсмукваше яйцата, като мляскаше ужасно с уста. Не можах да се сдържа да не му се присмея и това много го ядоса... След малко каза; „Искам да пия бира!“ Е, добре, рекох му аз, позвъни на администрацията и си поръчай. Да ти кажа истината, вече започвах да се плаша малко от него. Беше свъсил вежди и изглеждаше като някаква горила. Имах чувството, че е луд. Ето защо си помислих, че трябва да му угаждам, колкото мога... Както и да е, той, изглежда, хареса моето предложение, вдигна телефонната слушалка, проведе един дълъг разговор и страшно се ядоса, защото, както ми каза, не сервирали бира по стаите. Сега разбирам, че сигурно само е държал

слушалката и през цялото време се е преструвал, че разговаря с някого. Направи го обаче страхотно добре, а пък и аз бях ужасно изплашена, за да му забелязвам много-много. Помислих си, че сигурно ще започне да ме убива, защото не успя да си получи бирата... Той обаче прие това съвсем спокойно. Каза, че ще се облече и ще слезе долу да си я вземе сам. Добре, рекох аз... Чаках, чаках, но той не се върна. Затова най-накрая позвъних и попитах камериерката дали не го е видяла да излиза. А тя ми рече: „О, да, господинът плати сметката и излезе преди около един час... Каза, че не бива да ви безпокоят“. Бях толкова изненадана, че можах само да ѝ отговоря: „Добре, благодаря...“ Най-смешното е, че аз вече бях съвсем сигурна в неговата лудост и бях престанала да подозирам, че е мошеник. Той вероятно целеше точно това... Както и да е, не беше чак толкова умопобъркан в края на краищата, защото като погледнах в чантата си, открих, че се беше самообслужил с останалата част от парите ми, както и с рестото от тристата марки, които му бях заела вечерта... Но има едно нещо, което най-много ме ядосва в цялата тази история: той си мисли, бас държа, че ще ме е срам да отида в полицията. Е, аз ще му покажа, че греша...

— Слушай, Сали, как точно изглеждаше този младеж?

— Беше висок горе-долу колкото теб. Блед, мургав. Веднага се виждаше, че не е американец по рождение. Говореше с чужд акцент...

— Можеш ли да си спомниш дали спомена за някой си Шраубе, от Чикаго?

— Я да видя... Да, разбира се! Даже много ми говори за него... Но, Крис, откъде, за бога, знаеш това?

— Ами ето каква е работата... Слушай, Сали, имам да ти направя едно ужасно признание... Не знам дали някога ще ми простиш.

Същия този следобед отидохме в полицейския участък на „Александерплац“.

Оказа се, че разпитът е нещо много по-унизително, отколкото предполагах. Поне така беше за мене. Сали, дори и да се чувствуваше неловко, не го показваше изобщо. Тя описа подробно случая на двамата очилати полицейски служители с такъв енергичен, ясен и делови тон, сякаш беше дошла да се оплаква за изгубеното си пуделче или ставаше дума за някой чадър, забравен в автобуса. Полицаяте — очевидно и двамата глави на семейства с деца — отначало бяха доста

шокирани. Често топяха писалките във виолетовото мастило и преди да започнат да пишат, правеха нервни, безсмислени кръгови движения с лакти. Държаха се доста рязко и грубо.

— А сега за този хотел — каза строго по-възрастният от тях. — Предполагам, вие сте знаели, преди да отидете там, че това е един съмнителен хотел?

— Е, не можехме да отидем в „Бристол“, нали така? — Сали говореше с кротък и благоразумен тон. — Те и бездруго нямаше да ни пуснат там без багаж.

— А, значи вие нямаше никакъв багаж? — По-младият се нахвърли победоносно върху този факт, сякаш беше от особена важност. Силно потъмнялата му от слънцето полицейска ръка започна методично да се движи по обикновения кариран лист. Дълбоко въодушевен от темата си, той не обърна ни най-малко внимание на отговора на Сали.

— Аз обикновено не нося куфар с дрехи, когато някой мъж ме покани на вечеря.

По-възрастният обаче веднага схвана най-същественото:

— Значи чак в ресторанта този младеж ви покани да... ъ-ъ го придружите до хотела?

— Не преди да привърши вечерята.

— Скъпа млада госпожице, — по-възрастният се облегна на стола си с вид на саркастичен баща, — позволете да ви запитам дали често имате навика да приемате подобни покани от свършено непознати мъже?

Сали мило се усмихна. Тя беше самата невинност и искреност:

— Но вижте какво, хер комисар, той не беше съвсем непознат. Това беше годеникът ми.

При тези думи и двамата подскочиха на столовете си. Младият дори направи едно мастилено петънце точно в средата на девствената страница — вероятно единственото петно във всичките безупречно чисти досиета на полицейското управление.

— Искате да ми кажете, фройлайн Боулс — въпреки грубостта му, в очите на по-възрастния вече се забелязваше проблисък на доброта, — искате да ми кажете, че сте се сгодили за този младеж, след като сте го познавали само от половин ден?

— Разбира се.

— Това не е ли, ами... доста странно?

— Да, така мисля и аз — сериозно се съгласи Сали. — Но знаете ли, в днешно време едно момиче не може да си позволи да кара един мъж да я чака. Ако я помоли веднъж и тя му откаже, той може да опита при някоя друга. Всичкото опира до тези жени в излишък...

Тук възрастният служител искрено избухна в смях. Отмествайки стола си назад, той се смя, докато лицето му стана мораво. Измина цяла минута, преди да си възвърне способността да говори. Младият се държа много по-благоприлично — извади огромна носна кърпа и започна уж да си бърше носа. Бърсането на носа обаче се превърна в нещо като кихане, което пък прерасна в кикотене. Той също скоро се отказа от всякакви опити да гледа на Сали сериозно. Останалата част от разпита се водеше с комична непринуденост, съпроводена с тромави опити за флиртуване. И най-вече по-възрастният стана особено дързък. Сигурно и двамата съжаляваха, че присъствавам. Искаше им се да бъдат насаме с нея. — А сега не се безпокойте, фройлайн Боулс — казаха те, като потупваха ръката ѝ на тръгване, — ние ще го открием, ако трябва, и цял Берлин да преобърнем.

— Браво! — възкликнах с възхищение веднага щом се отдалечихме достатъчно. — Знаеш как да се държиш с тях наистина!

Сали се усмихна замечтано. Тя се чувствуваше много доволна от себе си:

— Какво точно искаш да кажеш, мили?

— Много добре знаеш какво — ти така ги разсмя, като им каза, че той ти бил годеник! Това беше истинско вдъхновение!

Но Сали не се усмихна. Вместо това тя леко се изчерви и заби поглед в краката си. На лицето ѝ се появи комично-виновно детинско изражение:

— Знаеш ли, Крис, случайно беше и съвсем вярно.

— Вярно!?

— Да, мили. — Сега, за първи път, Сали наистина се почувствува неловко. Започна да говори много бързо: — Просто не можех да ти го кажа тази сутрин: след всичко, което се случи, щеше да бъде направо идиотско... Помоли ме да се оженим, когато бяхме в ресторанта, и аз казах „Да“... Знаеш ли, помислих си, че след като работи в киното, той сигурно е свикнал да се сгодява набързо: в края на краищата в Холивуд това е нещо обикновено... И тъй като е американец, помислих си, че

ще можем лесно да се разведем, веднага щом пожелаем... Освен това този брак щеше да помогне и на кариерата ми — искам да кажа, ако той наистина работеше в киното — нали така? Трябваше да се оженим още днес, ако успеехме... Сега това ми изглежда странно, като си помисля...

— Но, Сали! — Аз замръзнах на място и я гледах със зяпнала уста, После трябваше да се засмея: — Ама наистина... Знаеш ли, ти си най-необикновеното същество, което съм срещал някога!

Сали се изкикоти като палаво момиченце, което съвсем неволно е успяло да разсмее възрастните:

— Винаги съм ти казвала, че съм малко луда, нали? Може би сега ще ми повярваш...

Мина повече от седмица, преди полицията да ни съобщи някакви новини. Една сутрин ме посетиха двама агенти. Успели да открият някакъв младеж, отговарящ на нашето описание. Сега бил под наблюдение. Полицията знаела адреса му, но искали аз да го идентифицирам, преди да го арестуват. Бих ли отишъл веднага с тях до един снелбар на „Клайстцрасе“? Младежът често бил виждан там по това време. Трябвало да им го покажа в тълпата и да изляза веднага, без много суетене и разпри.

Тази идея не ми хареса особено, но вече нямаше как да се измъкна. Пристигнахме по обед и снелбарът беше пълен с хора. Веднага забелязах младежа: стоеше изправен до самовара, с чаша в ръка. Застанал така, сам, без да се преструва, той имаше доста трогателен вид: изглеждаше много по-окъсан от преди и далеч по-млад, съвсем като момченце. За малко не казах, „Няма го тук.“ Но каква полза? Те, така или иначе, щяха да го хванат. „Да, това е той — казах аз на агентите. — Ей там.“ Те кимнаха. Обърнах се и забързах надолу по улицата, като се чувствах виновен и си казвах, че никога повече няма да помагам на полицията.

Няколко дни по-късно Сали дойде да ми разкаже останалата част от историята:

— Трябваше да го видя, разбира се. Чувствах се като някакъв ужасен звяр; видът му беше така окаян. Каза само; „Мислех, че си ми приятелка.“ Щях да му предложа да задържи парите, но той така и така сигурно ги е изхарчил всичките... Полиците казаха, че наистина е бил в Щатите. Но не е американец, а поляк. Няма да го преследват. Това

поне е едно утешение. Прегледал го е доктор и ще го пратят в лудницата. Надявам се, че там ще се отнасят добре с него.

— Значи, в крайна сметка, той е бил умопобъркан?

— Да. От тихите... — Сали се усмихна. — Не звучи много ласкателно за мене, нали? Ами знаеш ли на колко години бил. Никога няма да отгатнеш!

— Според мен на около двадесет.

— На шестнадесет!

— Глупости!

— Да, честна дума... Случаят е трябвало да се разгледа в Детски съд!

И двамата се разсмяхме.

— Знаеш ли, Сали — казах аз, — това, което наистина ми харесва в тебе, е, че човек много лесно може да те измами. Хората, които никога не се мамят, са ужасно скучни.

— Значи ти все още ме харесваш, мили?

— Да, Сали. Все още те харесвам.

— Страхувах се, че ми се сърдиш — заради онзи ден.

— Да, тогава бях много сърдит.

— Но сега не ми се сърдиш, нали?

— Не... Мисля, че не.

— Няма никакъв смисъл да се опитвам да ти се извинявам или да ти обяснявам, или каквото и да било... Понякога ставам такава... Ти ме разбираш, нали, Крис?

— Да — отговорих. — Мисля, че те разбирам.

Оттогава не съм я виждал. Около две седмици по-късно, точно когато си мислех, че трябва да ѝ се обадя по телефона, получих картичка от Париж: „Пристигнах тук снощи. Ще напиша истинско писмо утре. С много обич, Сали.“ Не последва никакво писмо. Месец по-късно пристигна картичка от Рим, без обратен адрес: „Ще пиша след ден-два“, се казваше в нея. Това беше преди шест години.

И ето, сега ѝ пиша аз.

Когато прочетеш това, Сали — ако изобщо някога го прочетеш — моля те, приеми го като израз на най-искрената ми почит към теб и нашето приятелство.

И ми изпрати още една картичка.

[1] Ти ли си, мили мой?... Какво ще правим утре вечер? О, чудесно... Не, не, ще остана довечера в къщи. Да, да, действително ще остана в къщи... Довиждане, мой мили... (нем.). — Б.пр. ↑

[2] Става дума за английската дума „любов“, която се произнася „лав“. Героят я произнася като немската дума „маска“. — Б.пр. ↑

[3] Името е взето от пиесата на О. Уайлд „Ветрилото на лейди Уиндърмиър“. — Б.пр. ↑

[4] Нали така, фрау Карпф? Аз плаках на твоите гърди (нем.). — Б.пр. ↑

[5] Фрау Карпф, мила, искаш бъдеш ангел и донес две чаши от кафе (нем.) — Б.пр. ↑

[6] Немска кинофирма за звукови филми от 30-те години. — Б.пр. ↑

[7] Мила, колко чудесно от тебе! (нем.). — Б.пр. ↑

[8] Милостива госпожице (нем.). — Б.пр. ↑

[9] Дамата с камелиите (фр.). — Б.пр. ↑

[10] „Сбогуването на алпийската пастирка с планинското пасбище“ (нем.). — Б.пр. ↑

[11] Херман Мюлер (1876–1931) — немски политически деец. — Б.пр. ↑

[12] „Ей, не бъди нахален!“ (нем.). — Б.пр. ↑

[13] Фредик, мили мой, ти си то-о-лкова сладък! (нем.). — Б.пр. ↑

СЕМЕЙСТВО НОВАКОВИ

В началото на „Васерторщрасе“ се издигаше голяма каменна арка — частица от стария Берлин. Беше изподраскана с чукове и сърпове и нацистки кръстове и налепена с изпокъсани обяви, в които се съобщаваше за разпродажби на търг или за престъпления. Това беше една мрачна, запусната калдъръмена улица, по която често се въргаляха плачещи деца. Юноши във вълнени пуловери кръжаха на състезателни велосипеди и подвикваха на момичетата, които минаваха с кани за мляко. Тротоарът беше нашарен с тебешир за играта „Небе и земя“, при която децата подскачаха на един крак. В дъното на улицата като дълго остро червено копие се издигаше църквата.

Самата фрау Новак ми отвори вратата. Изглеждаше много по-зле, откакто я бях виждал за последен път. Имаше огромни тъмни кръгове под очите. Носеше същата шапка и същото мизерно черно палто. Отначало не ме позна.

— Добър ден, фрау Новак.

На лицето ѝ се появи предпазливо подозрително изражение, после бавно засия в блестяща, свенлива, почти момичешка усмивка.

— Ах, та това сте вие, хер Кристоф! Влезте, хер Кристоф! Влезте и седнете.

— Вие сигурно се готвехте да излизате?

— Не, не, хер Кристоф — току-що се върнах, точно ей-сега. — Тя заизбърсва ръце в палтото си и после се ръкува с мене. — Днес е един от дните, в които ходя да чистя по къщите. Не свършвам по-рано от два и половина и затова обядваме толкова късно.

Фрау Новак се отдръпна, за да вляза. Бутнах вратата и тя се удари в дръжката на тигана върху печката, която беше точно зад нея. В малката кухничка едва ли имаше място за двама ни. Задушаваша миризма на картофи, пържени в долнокачествен маргарин, изпълваше апартамента.

— Елате да седнете, хер Кристоф — повтори тя, изпълнявайки задълженията си на домакиня. — Страхувам се, че е ужасно

разхвърляно. Трябва да ме извините за това. Излизам толкова рано, а моята Грете е голяма мързелана, макар че вече навърши дванадесет години. Няма да свърши никаква работа, ако не стоя над главата ѝ през цялото време.

Таванът на всекидневната беше наклонен и изцапан със стари петна от влага. В стаята имаше голяма маса, шест стола, бюфет и две широки двойни легла. Беше толкова натъпкано с мебели, че човек трябваше да се промъква между тях.

— Грете! — провикна се фрау Новак. — Къде си? Ела веднага!

— Тя излезе — чу се гласът на Ото от вътрешната стая.

— Ото! Ела да видиш кой е дошъл!

— Не ме интересува! Зает съм — поправам грамофона.

— Зает си, как не! Негодник с негодник! Чудесен начин да говориш на майка си! Излез от тази стая, чуваш ли!

Изведнъж тя изпадна в ярост някак машинално, с изумителна сила. Носът ѝ сякаш стана огромен, такъв един остър, огорчен и разлютен. Цялото ѝ тяло се тресеше.

— Няма никакво значение, фрау Новак — успокоих я аз. — Оставете го да дойде, когато сам пожелае. Така ще се изненада повече.

— Хубав син имам! Да ми говори така на мене!

Беше си смъкнала шапката и разопаковаше мазни пакети от пазарската мрежа:

— Божичко — затюхка се тя, — чудя се къде ли е отишло това дете? Все на улицата виси наистина. Не веднъж, а сто пъти съм ѝ казвала. Децата нямат никакво уважение.

— Как е белият ви дроб, фрау Новак?

Тя въздъхна.

— Понякога ми се струва, че е по-зле от всеки друг път. Усещам ужасно парене, точно тук. А след работа, се чувствавам прекалено уморена, за да ям. Ставам една раздражителна... Мисля, че и докторът не е доволен. Исква да ме изпрати в санаториум по-късно, през зимата. Била съм там и преди, нали разбирате. Но винаги има толкова много хора, които чакат ред... И друго, апартаментът е много влажен по това време на годината. Виждате ли онези петна по тавана? Има дни, когато трябва да поставяме легенчета под тях, за да се събират капките. Разбира се, те изобщо нямат никакво право да дават тези тавани за жилища. Инспекторът ги е обвинявал неведнъж. Но какво може да

направи човек? Трябва да се живее някъде. Подадохме молба за преместване преди повече от година и непрекъснато обещава, че ще се заемат със случая. Но да си призная, има много други, които са още по-зле от нас. Онзи ден съпругът ми чете във вестника за англичаните и тяхната лира стерлинга. Казват, че курсът ѝ непрекъснато спада. Лично аз не ги разбирам тези работи. Надявам се, че не сте пострадали и вие, хер Кристоф?

— В същност, фрау Новак, това е донякъде причината да ви дойда на гости днес. Реших да се преместя в по-евтина стая и си помислих дали не бихте могли да ми препоръчате някоя наоколо?

— Божичко, хер Кристоф, много съжалявам! Тя беше действително шокирана.

— Та вие не можете да живеете в тази част на града. Вие сте джентълмен! О, не. Страхувам се, че никак няма да ви допадне.

— Май че не съм толкова капризен, колкото си мислите. Просто искам тиха, чиста стая за около двадесет марки на месец. Големината няма значение. През по-голямата част от деня съм навън.

Тя поклати глава недоверчиво:

— Е, добре, хер Кристоф, ще видя дали не мога да измисля нещо...

— Още ли не е готов обядът, майко? — попита Ото, като се появи по риза на вратата на вътрешната стая. — Направо умирам от глад!

— Какво си мислиш! Как може да е готов, когато трябва цяла сутрин да се трепя за тебе, мързел такъв! — провикна се фрау Новак пискливо, колкото ѝ глас държи. След това, преминавайки веднага към най-любезния си светски тон, добави: — Не виждаш ли кой е дошъл?

— Ах... та това е Кристоф! — Ото, както обикновено, бе започнал веднага да се преструва. Лицето му постепенно светна от изгрева на безкрайна радост, по бузите му се появиха трапчинки. Хвърли се напред. С едната си ръка ме прегърна през врата, а с другата се здрависа енергично с мен. — Кристоф, миличък, къде се кри през всичкото това време? — Гласът му стана разнежен и укорителен: — Толкова много ни липсваше! Защо нито веднъж не дойде да ни видиш?

— Хер Кристоф е един много зает джентълмен — каза укорително фрау Новак. — Той няма да си губи времето с лентии като тебе.

Ото се ухили, намигна ми и се обърна възмутено към фрау Новак:

— Майко, какво си мислиш? Няма ли да почерпиш Кристоф поне с едно кафе? Той сигурно е жаден, след като е изкачил всичките тези стълби!

— Искаш да кажеш, че ти си жаден, нали, Ото?

— Не, благодаря ви, фрау Новак, няма да пия нищо наистина, А и повече няма да ви преча да готвите... Виж какво, Ото, хайде да излезем сега. Ще ми помогнеш ли да си намеря някоя стая? Тъкмо казвах на майка ти, че идвам да живея в този квартал. Ще пием кафе навън.

— Какво! Ти ще живееш тук, в „Халешес Тор“? — Ото заподскача от възмущение: — О, майко, нали това е прекрасно! О, толкова съм доволен!

— Няма да е зле сега да излезете и да поогледате наоколо за стая — каза фрау Новак. — Обядът ще е готов най-рано след един час. Тук само ми се пречкаш. Не се отнася за вас, хер Кристоф, разбира се. Нали ще се върнете да хапнете нещичко с нас?

— Вижте какво, фрау Новак, наистина е много мило от ваша страна, но се опасявам, че днес няма да мога. Трябва да се прибера в къщи.

— Дай ми само коричка хляб, преди да изляза, майко — примоли се жално Ото. — Стомахът ми е толкова празен, че главата ми се върти като пумпал.

— Добре де — каза фрау Новак, като отрязва филийка хляб и почти му я подхвърли в раздражението си. — Но да не обвиняваш мен, ако няма нищо в къщи, когато поискаш да си направиш някой сандвич довечера... Довиждане, хер Кристоф. Беше много мило от ваша страна, че дойдохте да ни видите. Надявам се, че ще се отбивате често, ако наистина решите да живеете наблизо... Но се съмнявам, че ще намерите нещо по вкуса ви. Няма да е това, на което сте свикнали...

Ото се готвеше да ме последва навън, когато фрау Новак го извика да се върне. Чух ги да се карат, после вратата се затвори. Заслизах бавно по стълбището, към вътрешния двор. Дъното на двора беше лепкаво и тъмно, макар че слънцето се подаваше иззад един облак. Счупени кофи, колела на детски колички и парчета от

велосипедна гума лежаха разпръснати наоколо, сякаш бяха паднали в кладенец.

Минаха една-две минути и Ото затрополи надолу по стълбите.

— На майка ми не ѝ било удобно да те попита — каза той, като едва си поемаше дъх. — Страхувала се, че може да се ядосаш... Аз обаче ѝ казах, че ти по-скоро ще предпочетеш да живееш у нас, където можеш да правиш каквото си искаш и знаеш, че всичко е чисто, отколкото в някоя непозната къща, пълна с дървеници... Хайде, моля те, кажи да, Кристоф! Ще бъде толкова забавно! Ние двамата ще спим в задната стая. Ще вземеш леглото на Лотар — сигурно няма да има нищо против. Той може да спи на двойното легло с Грете... А сутрин ще си лежиш колкото ти се харесва. Ако искаш, ще ти донасям закуската в леглото... Нали ще дойдеш?

И така въпросът беше уреден.

Моята първа вечер у Новакови беше цяла церемония. Пристигнах с двата си куфара малко след пет и заварих фрау Новак да готви вечерята. Ото ми прошепна, че щяло да има специално угощение, каша с дроб.

— Страхувам се, че нашата храна няма да ви хареса много — каза фрау Новак — след онова, на което сте свикнали. Но ще се постараям. — Тя сияеше и преливаше от вълнение. А аз само се усмихвах неловко и имах чувството, че преча. Най-сетне се покатерих по мебелите във всекидневната и седнах на леглото си. Очевидно нямаше къде да си разопаковам багажа, нито къде да си подреда дрехите. На масата във всекидневната Грете си играеше с карти, направени от цигарени кутии и прекопирани рисунки. Беше трмаво дванадесетгодишно дете, сладникаво хубавичко, но със закръглени раменца и доста дебеличко. Моето присъствие я смущаваше. Тя се въртеше неспокойно, хилеше се глуповато и непрекъснато се провикваше с превзет, напевен глас на „възрастна“: — Мамо! Ела да погледнеш красивите цветенца!

— Нямам никакво време за твоите цветенца — възкликна най-накрая фрау Новак, страшно разгневена. — Вижте ме, имам щерка, голяма като слон, а трябва сама да се трепя да готвя вечерята!

— Точно така, майко! — ликуващо започна да приглася Ото. Той се нахвърли върху Грете с основателно възмущение. — Искам да зная защо не ѝ помагаш? Достатъчно си дебела. Висиш наоколо по цял ден,

без да правиш нищо. Ставай веднага от стола, чуваш ли? И махни тези мръсни карти или ще ги изгоря!

Той грабна картите с една ръка, а с другата я плесна по лицето. Явно не я заболя, но тя моментално нададе висок театрален вой:

— О, Ото, ти ме удари! — После покри лицето си с ръце и крадешком погледна към мене през пролуките между пръстите си.

— Я Да оставиш детето на мира! — изпищя фрау Новак от кухнята. — Бих искала да знам как можеш ти да говориш за мързел! Грете, веднага престани с това виене или ще кажа на Ото да те удари както трябва, та да има за какво да ревеш. Вие двамата заедно ще ме подлудите.

— Но, майко! — Ото изтича в кухнята, хвана я през кръста и започна да я целува: — Горкичката ми мама, майчица, маминка — затананика монотонно той с най-сладникаво-загрижен тон. — Ти трябва да работиш толкова много, а Ото се държи така ужасно с тебе. Но той не го прави нарочно, той просто е празноглав... Да ти кача ли въглищата утре, мамо? Искаш ли?

— Я ме пусни, шмекер такъв! — извика фрау Новак, като се смееше и се мъчеше да се освободи. — Хич не ми трябва твоето подмазване! Много те е грижа за бедната ти стара майка! Остави ме да си продължа работата спокойно.

— Ото не е лошо момче — обърна се тя към мене, когато той най-сетне я пусна, — но е такъв развеяпрах. Пълна противоположност на моя Лотар. Той е син за пример! Хич не е надут и не се срамува от каквато и да било работа. А когато е посъбрал някой и друг грош, вместо да харчи за себе си, идва направо при мене и казва: „Вземи, майко. Купи си топли пантофи за зимата.“ — Фрау Новак протегна ръка към мене, сякаш ми даваше пари. И тя като Ото имаше навика да представя като на театър всичко, което описва.

— О, Лотар направил това, Лотар направил онова — прекъсна я ядосано Ото. — Винаги Лотар. Кажи ми, майко, кой от двама ни ти даде двадесет марки онзи ден? Лотар не може да спечели двадесет марки даже ако всеки ден е неделя. Е, щом така говориш, не очаквай да получиш повече; дори и на колене да ми се молиш.

— Ах ти, проклетнико — тя веднага се наежи отново, — толкова ли нямаш срам! Да ги приказваш такива пред хер Кристоф! Ами ако той знаеше откъде дойдоха тези двадесет марки — и още много други,

— сигурно щеше да реши, че е унижително да стои под един покрив с тебе. И с право. Ама че наглост — да кажеш, че си ми дал тези пари! Знаеш много добре, че ако баща ти не беше видял плика...

— Така е! — Ото започна да криви лицето си като маймуна и заподскача от вълнение. — Точно това исках! Признай си пред Кристоф, че ги открадна! Крадла! Крадла!

— Ото, как смееш! — фрау Новак сграбчи капака на тенджерата като хала. Аз отскочих назад, за да не ме улучи, спънах се в един стол и се стоварих върху него, Грете нададе престорен вик на радост и уплаха. Вратата се отвори. Хер Новак се връщаше от работа.

Той беше силно, тантуресто човече със засукани мустаци, късо подстригана коса и рунтави вежди. Възприе сцената с продължително изсумтяване, което по-скоро приличаше на оригване. Той сякаш не разбра какво се е случило или просто пет пари не даваше за това. Фрау Новак не му каза нищо. Тя тихо окачи капака на една кука. Грете скочи от стола и се втурна към него с протегнати ръце:

— Татенце! Татенце!

Хер Новак ѝ се усмихна, разкривайки два-три счупени зъба, пожълтели от никотина. Наведе се и я вдигна на ръце, внимателно, вещо, с някакво възхитено любопитство, сякаш тя беше голяма, ценна ваза. Той работеше като преносвач на мебели. После ми протегна ръката си благосклонно — без да бърза, без особено да се старее да се хареса:

— Servus, хер!

— Не се ли радваш, че хер Кристоф е дошъл да живее у нас, татенце? — изпя Грете със сладникавия си, напевен глас, кацнала на раменете му. Като чу това, хер Новак сякаш изведнъж набра нова енергия. Започна да ми стиска ръката много по-топло и да ме потупва по гърба.

— Как да не се радвам? Да, разбира се, че се радвам! — Той кимна с глава в знак на енергично одобрение. — Englisch Man? Anglais eh?^[1], ха, ха. Точно така! О, да, аз говоря френски. Доста съм го позабравил вече. Научих го по време на войната. Бях Feldwebel^[2] на Западния фронт. Разговарях с много затворници. Добри момчета. Също като нас са...

— Пак си пиан, татко! — възкликна фрау Новак с отвращение. — Какво ли ще си помисли хер Кристоф за тебе!

— Кристоф няма нищо против, нали, Кристоф? — хер Новак ме потупа по рамото.

— Кристоф, как не! Той е хер Кристоф за тебе! Не можеш ли да разпознаеш един джентълмен, като го видиш?

— Предпочитам да ме наричате Кристоф — казах аз.

— Точно така! Кристоф е прав! Ние всичките сме една плът и кръв... Сребро, пари — все тая! Ха, ха!

Ото ме хвана за другата ръка.

— Кристоф е вече член на семейството!

По-късно седнахме на масата, която беше отрупана с ядене — каша с дроб, черен хляб, ечемичено кафе и варени картофи. С толкова много пари за харчене (предварително й бях дал десет марки за храна) фрау Новак, без много-много да му мисли беше приготвила ядене за десетина души. Непрекъснато ми сипваше от голямата тенджера, докато си помислих, че ще се задуша.

— Хапнете си още, хер Кристоф. Вие нищо не ядете.

— Никога не съм ял толкова много, фрау Новак.

— Кристоф не харесва нашата храна — отсъди хер Новак. — Няма нищо, Кристоф, ще свикнеш с нея. Ото беше същият, когато се върна от морето. Беше свикнал на разни изтънчености с неговия англичанин...

— Дръж си езика зад зъбите, татко! — предупреди го фрау Новак. — Не можеш ли да оставиш момчето на мира? Той е достатъчно голям и може сам да реши кое е добро и кое — лошо. И толкова по-зле за него.

Все още се хранехме, когато си дойде Лотар. Захвърли каскета си на леглото, приближи се с лек поклон, учтиво, но безмълвно се здрависа с мен и зае мястото си на масата. Моето присъствие нито го изненада, нито предизвика никакъв интерес у него. Той едва ме погледна. Знаех, че е само на двадесет години, но имаше вид на много по-възрастен. Беше вече мъж. Ото изглеждаше почти като дете пред него. Имаше мършаво селско лице, помрачено от древния спомен за голи, неплодни поля.

— Лотар ходи на вечерно училище — с гордост ми каза фрау Новак. — Преди работеше в един гараж, разбирате ли, а сега иска да учи инженерство. В наше време не вземат никъде на работа, ако нямаш образование. Той трябва да ви покаже рисунките си, хер Кристоф,

когато имате време да ги видите. Учителят каза, че наистина са много хубави.

— Бих искал да ги видя.

Лотар не каза нищо. Разбирах го и се чувствах неловко. Но фрау Новак беше решила твърдо да го хвали:

— В кои дни от седмицата ходиш на училище, Лотар?

— В понеделник и в четвъртък. — Той продължи да се храни бавно, упорито, без да погледне майка си. След малко, вероятно за да ми покаже, че няма лоши чувства към мене, добави: — От осем до десет и половина. — Веднага след като се нахрани, той се изправи, безмълвно се ръкува с мене и като направи същия лек поклон, си взе каскета и излезе.

Фрау Новак го проследи с поглед и въздъхна:

— Предполагам, че отива при своите нацисти. Щеше да е много по-добре, ако изобщо не беше се захващал с тях. Често си мисля така. Тъпчат му главата с най-различни глупави идеи. Толкова е неспокоен. Откакто се свърза с тях, той стана съвсем друг... Не че аз разбирам от политика. Това, което винаги питам, е — защо не можем да си върнем кайзера? Каквото и да казвате, тогава бяха добри времена.

— Ах, върви по дяволите с твоя стар кайзер — възкликна Ото. — Това, което искаме, е комунистическа революция.

— Комунистическа революция! — изсумтя фрау Новак. — Ама че идея! Всичките комунисти са мързеливи нехранимайковци като тебе, които не са работили честно нито един ден през живота си.

— Кристоф е комунист — заяви Ото. — Нали, Кристоф?

— Боя се, че не съм истински комунист.

Фрау Новак се усмихна:

— Какви други глупости имаш да ни казваш още? Как може хер Кристоф да е комунист? Той е джентълмен.

— Аз казвам — хер Новак постави ножа и вилицата на масата и внимателно избърса мустаците си с опакото на ръката, — че бог ни е създал всички равни. Вие сте добри колкото мене; аз съм добър колкото вас. Един французин е добър колкото един англичанин; един англичанин е добър колкото един немец. Разбирате ли какво искам да кажа?

Аз кимнах.

— Хайде да вземем войната — хер Новак отмести стола си назад. — Един ден бях в някаква гора. Съвсем сам, нали разбираш. Просто си вървах през гората сам, както бих могъл да вървя по улицата... И изведнъж пред мене застана един французин. Сякаш беше изникнал изпод земята. Не беше на по-голямо разстояние, отколкото си ти сега. — Хер Новак скочи на крака. Грабна от масата ножа за хляб, зае отбранителна поза и го насочи пред себе си като щик. Гледаше ме свирепо изпод бухналите си вежди, преживявайки отново сцената. — Стоим така. Гледаме се. Онзи французин беше блед като платно. И изведнъж извика „Не ме убивай!“ Ей така. — Хер Новак сплете умолително ръце. Ножът за хляб му пречеше и той го остави на масата. — „Не ме убивай! Имам пет деца!“ (То се знае, той говореше на френски, но аз го разбрах. В онези дни знаех отлично френски; сега обаче съм го позабравил.) И така гледам го аз, гледа ме и той. След малко му казвам „Ami“ (Това означава приятел.) И после си стискаме ръцете.

Хер Новак взе ръката ми и я стисна прочувствено. — След това започваме да се отдалечаваме един от друг — заднишком. Не исках да ме застреля в гърба. — Като продължаваше да гледа свирепо пред себе си, хер Новак започна предпазливо да отстъпва назад, стъпка по стъпка, докато се блъсна силно в бюфета. От него падна фотография в рамка. Стъклото се разби.

— Татенце! Татенце! — извика възторжено Грете. — Погледни какво направи!

— Може би това ще те научи да престанеш да се правиш на глупак, дърт клоун такъв! — сърдито възкликна фрау Новак. Грете започна да се смее високо и превзето. Ото я шляпна през лицето и тя нададе своя театрален писък. Междувременно хер Новак беше възвърнал доброто настроение на жена си с целувка и пощипване по бузата.

— Я се махай, дебелак такъв! — протестираше тя, засмяна и свенливо доволна, че присъствувах. — Пусни ме, воних на бира!

По това време давах много уроци. През по-голямата част от деня бях навън. Учениците ми живееха пръснати из модерните предградия в западната част на града. Това бяха богати, добре запазени жени на възрастта на фрау Новак, но изглеждаха с десет години по-млади от нея. Те се развличаха с малко разговор на английски през скучните

следобеди, докато съпрузите им бяха на работа. Седяхме на копринени възглавници пред запалени камини и обсъждахме „Контрапункт“^[3] и „Любовникът на лейди Чатърлей“^[4]. Прислужник ни донасяше чай и препечени филийки с масло. Понякога, когато литературата им омръзнеше, аз ги забавлявах, като им описвах семейство Новакови. Но внимавах да не им кажа, че живея в такъв беден квартал. Подобно признание можеше да навреди на работата ми. Госпожите ми плащаха по три марки на час — малко неохотно, след като бяха направили всичко възможно да свалят на две марки и половина. Повечето от тях се опитваха, съзнателно или неволно, да ме надхитрят, като ме караха да стоя по-дълго от определеното време, та винаги трябваше да си поглеждам часовника.

Малко хора искаха да вземат уроци сутрин. И затова често се случваше да ставам по-късно от всички. Фрау Новак излизаше да чисти по къщите, хер Новак отиваше в бюрото за носачи на мебели, Лотар, който беше безработен, помагаше на един приятел да разнася вестници, Грете отиваше на училище. Обикновено само Ото ми правеше компания, с изключение на сутрините, когато, с безконечните си натяквания, майка му успяваше насила да го изпрати в бюрото за безработни, за да му подпечатат картата.

След като закусахме с чаша кафе и филия, намазана с лой, Ото събличаше пижамата си и играеше гимнастика, боксираше се с въображаем противник или правеше стойки на главата си. Показваше мускулите си, за да му се възхищавам. Седнал на леглото ми, той разказваше истории: — Казах ли ти, Кристоф, как видях Ръката?

— Не, не си спомням.

— Тогава слушай... Веднъж, когато бях много малък, лежах в леглото си през нощта. Беше много тъмно и много късно. И изведнъж се събудих и видях една страхотно голяма черна ръка да се протяга над мене. Бях толкова уплашен, че не можах дори да извикам. Само се свих на кълбо в леглото и я загледах втренчено. После, след 2–3 минути, тя изчезна и аз изпищях с всички сили. Дотича майка ми и й казах: „Видях Ръката.“ Тя обаче само се засмя. Не можеше да повярва.

Невинното му кръгло лице с двете трапчинки на бузите беше станало много сериозно. Гледаше ме втренчено с абсурдно малките си блестящи очи, концентрирайки всичките си способности на разказвач:

— А после, Кристоф, няколко години по-късно бях чирак при един тапицер. И така веднъж посред бял ден аз си седях и си работех. Изведнъж в стаята като че ли стана съвсем тъмно. Вдигнах очи и гледам Ръката, толкова близо до мене, колкото си ти сега, и се спуска отгоре ми. Почувствувах как ръцете и краката ми се вледеняват и нито можех да дишам, нито да извикам. Майсторът забеляза колко съм блед и рече: „Ей, Ото, какво ти е? Да не си болен?“ И докато ми говореше, Ръката бавно се отдалечи от мене, като ставаше все по-малка и по-малка, докато се превърна в една черна точица. Когато отново вдигнах поглед, стаята беше съвсем светла, както винаги, и там, където бях видял черната точица, имаше голяма муха, която пълзеше по тавана. Аз обаче се чувствувах толкова зле през целия ден, че майсторът трябваше да ме изпрати в къщи. Ото беше съвсем пребледнял по време на този разказ и за момент на лицето му се изписа истински ужас, изглеждаше трагичен, а в малките му очички блестяха сълзи:

— Един ден отново ще видя Ръката, И тогава ще умра.

— Глупости — засмях се аз. — Ние ще те защитим.

Той поклати тъжно глава:

— Да се надяваме, че ще успеете, Кристоф. Но се страхувам, че няма да стане. Ръката ще ме пипне накрая.

— Колко време остана на работа при тапицера? — попитах аз.

— О, не беше за дълго. Само няколко седмици. Майсторът се държеше толкова грубо с мене. Винаги ми даваше да върша най-тежката работа, а тогава бях съвсем малко момченце. Един ден закъснях с пет минути. Той вдигна страхотна кавга и ме нарече *verfluchter Hund*^[5]. Не можах да понеса това. Ото се наведе напред, лицето му се изкриви в студена, маймунска, зловна усмивка. — „Nee, nee! Bei mir nicht“^[6]. Малките му очички се впериха за миг в мен с необикновено силна, маймунска омраза, сгърченото му лице стана поразяващо грозно. После се успокои. Аз престанах да бъда тапицерът за него. Засмя се весело и невинно, като разкри всичките си зъби, и отметна назад косите си. После каза: — Престорих се, че искам да го ударя. Здравата го уплаших! — Той изобрази уплашените жестове на възрастен мъж, който избягва удар, и се изсмя.

— И след това трябваше да напуснеш, така ли?

Ото кимна. Лицето му бавно се промени и отново придоби печален израз.

— А какво казаха майка ти и баща ти?

— О, те винаги са били против мене. Още от малък. Ако имаше две корички хляб, майка ми винаги даваше по-голямата на Лотар. А когато се оплачех, ми казваха: „Иди да работиш. Ти си достатъчно голям. Сам си изкарвай прехраната. Защо трябва ние да те издържаме?“ — Очите се навлажниха от най-искрено самосъжаление: — Тук никой не ме разбира. Никой не се отнася добре с мене. Всичките ме мразят. Искат да умра.

— Как можеш да говориш такива глупости, Ото! Майка ти положително не те мрази.

— Горката ми майка! — съгласи се Ото. Той веднага смени тона си, сякаш изобщо не съзнаваше какво бе казал преди малко: — Това е ужасно. Не мога да понасям мисълта, че работи толкова много всеки ден. Знаеш ли, Кристоф, тя е много, много болна. Нощем често кашля с часове. А понякога храчи кръв. Лежа буден и си мисля дали ще умре.

Аз кимнах. Пряко желанието си, започнах да се усмихвам. Не че не вярвах на това, което ми беше казал за фрау Новак. Но самият той, седнал там на леглото, изглеждаше така жизнен, голото му кафяво тяло беше така загладено от здраве, че неговите приказки за смърт ми се струваха съвсем нелепи. Сякаш клоун с изрисувано лице описваше погребение. Ото сигурно разбра това, защото ми се ухили в отговор, като не изглеждаше ни най-малко шокиран от явното ми безсърдечие. Опъна крака, наведе се напред без усилие и хвана стъпалата си с ръце.

— Можеш ли да направиш така, Кристофър?

Изведнъж му хрумна нещо приятно:

— Кристоф, ако ти покажа нещо, ще се закълнеш ли, че няма да кажеш на никого?

— Добре.

Той се изправи и затършува под леглото си. Една от дъските на пода до прозореца беше разклатена. Повдигна я и измъкна тенекиена кутия, в която някога е имало бисквити. Кутията беше пълна с писма и снимки. Ото ги разпръсна по кревата.

— Ако майка ми ги намери, ще ги изгори. Погледни, Кристоф, харесваш ли я? Казва се Хилде. Запознахме се на мястото, където ходя на танци... А тази е Мари. Нали има красиви очи? Луда е по мене. Всички останали момчета ревнуват. Но тя не е моят тип. — Ото сериозно поклати глава: — Знаеш ли, странно е, но веднага щом

разбера, че едно момиче си пада по мене, загубвам интерес към него. Искях да скъсам с нея, но тя дойде тук и направи ужасен скандал пред майка ми. Така че трябва да се срещаме от време на време, за да кротува... А това е Труде — кажи ми честно, Кристоф, можеш ли да повярваш, че е на двадесет и седем години? Това е факт! Има прекрасна фигура, нали? Живее в Уест Енд в собствен апартамент. Развеждала се е два пъти. Мога да ходя там когато пожелае. Ето снимка, правена от брат й. Искаше да ни снима, когато сме двамата заедно, но аз не му позволих. Страх ме беше да не търгува с тях след това — човек може да бъде арестуван за такова нещо... Ото се ухили самодоволно и ми подаде пакет писма: — Ето, прочети тези, много са смешни. А това е от един датчанин. Има най-голямата кола, която някога съм виждал. Бях с него през пролетта. Понякога ми пише. Баща ми подуши и сега дебне да види дали има пари в пликовете, дъртак такъв! Но аз съм два пъти по-хитър от него! Казал съм на всичките си познати да адресират писмата си до хлебарницата на ъгъла. Синът на хлебаря ми е приятел...

— Петер пише ли ти? — попитах аз. Ото ме изгледа много сериозно:

— Кристоф?

— Да?

— Ще ми направиш ли една услуга?

— Каква? — попитах предпазливо. Ото винаги избираше най-неочаквания момент, за да поиска малък заем.

— Моля те... каза той с лек укор в гласа, — моля те никога повече да не ми споменаваши името на Петер.

— О, добре — обещах аз, съвсем слисан, — щом така предпочиташ.

... — Виж какво, Кристоф... Петер много ме оскърби. Смятах, че ми е приятел. А после той изведнъж ме изостави — съвсем сам...

Долу, в мрачната яма на вътрешния двор, където в това лепкаво есенно време мъглата никога не се вдигаше, уличните певци и музиканти се появяваха един след друг в едно почти непрекъснато представление. Идваха групички от момчета с мандолини, старец с акордеон и един баща, който пееше с дъщеричките си. Ясно се виждаше, че любимата им мелодия беше *Aus der Jugendzeit*^[7]. Често я слушах десетина пъти за една сутрин. Бащата на момиченцата беше

парализиран и можеше да издава само ужасни гърлени звуци като магаре. Дъщеричките обаче пееха с енергията на дяволи: „Sie kommt, sie kommt nicht mehr!“^[8] пицяха те в унисон, като демони на песента, които се радват на гибелта на човечеството. Отвреме-навреме от прозорците им подхвърляха по някой грош, увит в парченце вестник. Той се удряше о тротоара и рикошираше като патрон, но момиченцата никога не трепваха.

Медицинската сестра, която понякога посещаваше фрау Новак, клатеше глава пред приспособленията за спане и отново си отиваше. Инспекторът по жилищните въпроси — блед младеж с разкопчана яка (очевидно я носеше така по принцип), също идваше и си водеше обстойно бележки. Тази мансарда, казваше той на фрау Новак, е абсолютно нехигиенична и в нея не може да се живее. Казваше това с лек укор в гласа, сякаш самите ние бяхме донякъде виновни. Фрау Новак ужасно се възмущаваше от тези посещения. Тя си мислеше, че това са опити да я шпионират. Преследваше я страхът, че медицинската сестра или инспекторът ще я посетят точно когато апартаментът не е достатъчно чист и подреден. Подозренията ѝ бяха толкова сериозни, че дори лъжеше — криеше, че пробитото място на покрива е значително, — само и само да ги отпъди колкото може по-скоро.

Друг редовен посетител беше евреинът — шивач и търговец на готово облекло, който продаваше всякакви дрехи на изплащане. Беше дребничък, любезен и много убедителен. По цял ден обикаляше жилищата из квартала, събираше петдесет пфенига тук, марка там, като кокошка, която изравя несигурната си прехрана от тази очевидно бедна почва. Никога не настояваше много за пари. Предпочиташе да убеди длъжниците си да вземат още от стоката му и да започне нова серия изплащания. Преди две години фрау Новак беше купила костюм и балтон на Ото за триста марки. Костюмът и балтонът отдавна се бяха износили, но парите съвсем не бяха изплатени. Наскоро след моето пристигане фрау Новак поръча дрехи за Грете на стойност седемдесет и пет марки. Шивачът не направи абсолютно никакви възражения.

Целият квартал му дължеше пари. И въпреки това всички го обичаха. Радваше се на положението на популярна личност, която всеки ругае без злоба.

— Може би Лотар е прав — казваше понякога фрау Новак. — Когато дойде Хитлер, ще покажа на тези евреи това-онова. Няма да бъдат толкова нагли тогава.

Но когато ѝ намекнах, че ако Хитлер постигнеше своето, той щеше да премахне шивача изобщо, фрау Новак моментално променяше тона си:

— О, не бих искала да се случи такова нещо. В края на краищата той шие много хубави дрехи. Освен това един евреин винаги ще те изчака за парите, ако си затруднен. Не можеш хвана някой християнин да ти дава на вересия, както прави той... Попитайте хората наоколо, хер Кристоф. Те никога няма да изгонят евреите.

Ото прекарваше деня в унило безделие — излежаваше се из апартамента или бърбореше с приятелите си долу, на входа на вътрешния двор. Но привечер започваше да се съживява. Когато се връщах от работа, обикновено го намирах вече да сваля пуловера и късия голф и да облича най-хубавия си костюм, с подплънки като пагони на раменете, с малка опъната двуредна жилетка и клош панталони. Имаше доста голяма колекция от вратовръзки и му трябваше най-малко половин час, за да си избере една от тях и да ѝ направи подходящ възел. Заставаше, самодоволно усмихнат, пред напуканото триъгълно огледало в кухнята, със самонадеян израз на пълното си розово лице, като пречеше на фрау Новак и не обръщаше внимание на протестите ѝ. Веднага щом се навечеряше, той отиваше на танци.

Обикновено и аз излизах вечер. Колкото и да бях уморен, не можех да заспя веднага след ядене, а Грете и родителите ѝ често си лягаха преди девет часа. Ходех на кино или седях в някое кафене, четях вестниците и се прозявах. Нямаше какво друго да правя.

В дъното на нашата улица имаше lokal, наречен „Казино Александер“. Ото ми го показва една вечер, когато се случи да излизаме заедно от къщи. Слизаш четири стъпала поднието на улицата, отваряш вратата, повдигаш встрани тежката кожена завеса, която спира течението, и се озоваваш в една дълга, ниска, опушена стая. Осветяваше се от червени китайски фенери и беше украсена с прашни хартиени гирлянди. Плетените маси и големите износени канапета покрай стените приличаха на седалки в третокласен английски вагон. В дъното имаше ниши с дървени решетки, украсени с изкуствени

черешови цветчета на клонки от тел. Цялото помещение беше пропито с миризма на бира.

Бях ходил там и по-рано, преди година, по времето, когато Фриц Вендел ме водеше на вечерни екскурзии в събота из „вертепите“ на града. Изглеждаше точно такава, каквото го бяхме оставили: но не ми се виждаше вече толкова мрачно и така живописно. И повече не си го представях като символ на една потресаваща истина за смисъла на съществуването, защото този път бях абсолютно трезвен. Същият съдържател, бивш боксьор, подпираше огромното си шкембе на бара, същият унил сервитьор се дотътри със замърсеното си бяло сако и двете момичета (вероятно все същите) танцуваха под воплите на високоговорителя. Група младежи, облечени в дебели пуловери и кожени якета, играеха на „Овча глава“, а зяпачите се бяха надвесили над тях да гледат картите. До печката седеше едно момче с много татуировки по ръцете, потънало в евтин криминален роман. Ризата му беше с разкопчана яка и с навити до под мишниците ръкави. Носеше къси панталони и къси чорапи, сякаш се готвеше да участва в крос. Отсреща, в една отдалечена ниша, седяха мъж и момче. Момчето имаше кръгло детско лице и сънени, зачервени клепачи, подути сякаш от недоспиване. То разказваше нещо на възрастния мъж с бръсната глава и порядъчен вид, който го слушаше доста неохотно, и пушеше къса пура. Момчето разказваше историята си внимателно и много търпеливо. Отвреме-навреме, за да наблегне на някой момент, то слагаше ръка на коляното на възрастния мъж и го поглеждаше право в лицето, наблюдаваше проникателно и напрегнато всяко негово движение, както доктор наблюдава нервно болен.

По-късно опознах това момче доста добре. Казваше се Пайпс. Беше голям пътешественик. Избягал от дома си на четиринадесет години, защото баща му, дървар от Тюрингия, често го биел. Пайпс тръгнал пеша за Хамбург. В Хамбург се скрил на един кораб за Антверп, от Антверп се върнал пеша в Германия и тръгнал надолу по Рейн. Бил в Австрия, а също и в Чехословакия, Знаеше цял куп песни, истории, вицове. Той беше необикновено весел и безгрижен по характер. Делеше всичко, което имаше, с приятелите си и никога не се тревожеше за това какво ще яде на следващия ден. Беше изкусен джебчия и работеше в един салон за забавления на „Фридрихщрасе“, недалеч от „Пасажа“, който беше пълен с полицейски агенти и ставаше

все по-опасен напоследък. В този салон имаше круши за бокс, панорами в кутии и силомери. Повечето от момчетата от „Казино Александер“ прекарваха следобедите си там, докато техните момичета обикаляха „Фридрихщрасе“ и „Линден“ за евентуални клиенти.

Пайпс живееше заедно с двамата си приятели, Герхард и Курт, в едно мазе на брега на канала, близо до гарата на въздушната железница. Мазето принадлежеше на лелята на Герхард — възрастна проститутка от „Фридрихщрасе“, чиито ръце и крака бяха татуирани със змии, птици и цветя. Герхард имаше стройна фигура и разсеяна, глуповата, тъжна усмивка. Той не беше джебчия, но крадеше от големите универсални магазини. Досега не бяха го хващали, вероятно поради безразсъдната наглост на неговите кражби. Глупаво ухилен, той тъпчеше разни предмети в джобовете си направо под носа на продавачките. Всичко откраднато даваше на леля си, която го ругаеше за мързела му и непрекъснато го оставяше без пари. Един ден, когато бяхме заедно, той извади от джоба си ярко оцветен кожен дамски колан:

— Погледни, Кристоф, нали е много красив?

— Откъде го взе?

— От магазина на Ландауерови — призна си той.

— Защо... защо се усмихваш?

— Виж какво, те са мои приятели. Това е смешното. Изведнъж на лицето на Герхард се изписа истински ужас:

— Няма да им кажеш, нали?

— Добре, няма — обещах аз.

Курт посещаваше „Казино Александер“ по-рядко от другите. Него можех да разбера по-добре, отколкото Пайпс или Герхард, защото той беше съзнателно нещастен. Имаше една безразсъдна, пагубна черта на характера си, една способност да избухва внезапно и яростно срещу безнадеждността на собствения си живот. Немците наричат това Wut^[9]. Имаше навика да си седи в своя ъгъл мълчаливо, да пие бързо, надменен и мрачен, барабанейки с юмруци по масата. После ненадейно скачаше на крака, извикваше „Ach, Scheisse!“^[10] и с широка крачка излизаше навън. Когато беше в такова настроение, той нарочно започваше да се кара с другите момчета и се биеше с по трима-четирима наведнъж, докато го изхвърлеха на улицата, полузашеметен и целият в кръв. В такива случаи даже Пайпс и Герхард се съюзяваха

срещу него, сякаш беше някаква обществена опасност. Удряха го толкова силно, колкото и другите, и след това го завличаха в къщи, без да хранят лоши чувства за ударите, които често успяваше да им нанесе. Поведението му, изглежда, никак не ги изненадваше. На другия ден всички бяха отново добри приятели.

Когато се прибирах вечер в къщи, хер и фрау Новак вече спяха от два-три часа. Ото обикновено се връщаше още по-късно. И все пак хер Новак, който негодуваше срещу всичко друго в поведението на сина си, сякаш нямаше нищо против да става и да му отваря вратата, колкото и да беше късно. По някаква странна причина нищо не можеше да склони Новакови да дадат на някой от двамата ни секретен ключ. Те не можеха да спят, ако вратата не беше добре залостена и заключена.

В тези жилища една тоалетна обслужваше четири апартамента. Нашата беше на долния етаж. Ако пожелаех да се облекча, преди да си легна, трябваше да направя второ пътешествие в тъмното през всекидневната до кухнята, като заобикалях масата, избягвах столовете, внимавах да не се блъсна в предната част на леглото на Новакови, да не разклатя леглото, в което спяха Лотар и Грете. Колкото и да се стараех, фрау Новак се събуждаше — тя, изглежда, можеше да ме вижда в тъмното — и ме караше да се чувствавам неловко с любезните си напътствия: „Не, хер Кристоф — не там, ако обичате. В кофата отляво, до печката.“

Лежах в тъмнината в моето мъничко кътче сред огромния човешки мравуняк на сградата и чувах с тайнствена точност всеки звук, който идваше откъм вътрешния двор долу. Формата на двора трябва да е действувала като грамофонна фуния. Някой слизаше по стълбите: вероятно нашият съсед, хер Мюлер, който работи нощна смяна на жп линията. Чувах как стъпките му заглъхваха, стъпало след стъпало; после прекосиха двора, отчетливи и лепнещи по мокрия камък. Напрягайки уши, чувах или си въобразявах, че чувам, стърженето на ключа в бравата на голямата входна врата. След малко тя се затваряше с тих, неясен звук. Сега пък в съседната стая фрау Новак имаше пристъп на кашлица. В последвалата тишина леглото на Лотар изскърца, той се обърна на другата страна, мърморейки нещо неясно и заплашително насън. Някъде от другата страна на двора започна да пищи бебе, хлопна прозорец, дълбоко, в най-отдалечените

кътчета на сградата нещо много тежко удряше глухо по стената. Усещането беше необикновено, мистериозно, странно, сякаш спях сам на открито в джунглата.

Неделята беше дълъг ден у Новакови. Нямахме къде да се отиде в това проклето време. Всички си седяхме в къщи. Грете и хер Новак наблюдаваха капана за врабчетата, който хер Новак бе направил и окачил на прозореца. С часове седяха там, втренчени в него. Грете държеше връвчицата, която затваряше капана. Отвреме-навреме се кикотеха и поглеждаха към мене. Аз седях от другата страна на масата и се мръщех над лист хартия, на който бях написал: „Но, Едуард, не разбираш ли?“ Правех опити да напредна с романа си. В него се разказваше за едно семейство, което имаше голяма къща в провинцията, живееше от ренти и беше много нещастно. Прекарвах времето си, като си разяснявах един на друг защо не могат да се радват на живота. Някои от причините — макар че аз самият го казвам — бяха много находчиво измислени. За съжаление все по-малко и по-малко се интересувах от моето нещастно семейство: атмосферата в къщата на Новакови не ме изпълваше с вдъхновение. Вратата към вътрешната стая беше отворена — там Ото се забавляваше, като поставяше разни украшения върху диска на един стар грамофон, без резонатор и мембрана, за да види за колко време ще изхвъркнат и ще се разбият. Лотар пилеше ключове и поправяше катинарите на съседите. Бледото му мрачно лице, наведено над работата, излъчваше решителна съсредоточеност. Фрау Новак, която готвеше, започна да държи проповед за Добрия и Недостойния брат:

— Погледни Лотар. Дори когато е безработен, не седи със скръстени ръце. А тебе за нищо друго не те бива, освен да чупиш. Ти не си ми никакъв син.

Ото се отпусна на леглото, подсмивайки се. Отвреме-навреме изстрелваше по някоя неприлична дума или издаваше с устни пърдящи звуци. В гласа му имаше нещо влудяващо. Човек изпитваше желание да го удари и той усещаше това. Пискливото хокане на фрау Новак се извиси и прерасна във вик:

— Ще ми се да те изхвърля от къщи! Кога си направил нещо за нас? Ако има някаква работа, ти си прекалено уморен, за да я свършиш. Но не си прекалено уморен да скитосваш насам-натам до среднощ, проклет негодник такъв...

Ото скочи на крака и започна да танцува из стаята, надавайки победоносни животински викове. Фрау Новак грабна калъп сапун и го захвърли по него. Той се отдръпна и сапунът счупи прозореца. Фрау Новак седна и започна да плаче. Ото веднага притича до нея и започна да я утешава със звучни целувки. Нито Лотар, нито хер Новак обърнаха особено внимание на кавгата. Тя дори като че ли достави известно удоволствие на хер Новак и той ми намигна закачливо. По-късно счупеното стъкло беше заменено с парче картон. Прозорецът си остана непоправен, като с това добави още една към многото дупки на тавана, от които духаше.

На вечеря всички бяхме весели. Хер Новак стана, за да имитира различните начини, по които се молеха евреите и католиците. Падна на колене и няколко пъти силно удари главата си в земята, като ломотеше бързо и неясно някакви глупости, които трябваше да представляват староеврейски и латински молитви: „Куливучка, куливучка, куливучка, амин.“ После ни разказа разни истории за екзекуции, за ужас и удоволствие на Грете и фрау Новак:

— Вилхелм Първи^[11] — старият Вилхелм — никога не подписвал смъртни присъди. И знаете ли защо? Защото веднъж, много скоро след като се качил на трона, имало някакъв шумен процес за убийство и съдиите дълго не могли да се споразумеят дали затворникът бил виновен, или невинен. Но най-накрая го осъдили на смърт. Поставили го на ешафода и палачът вдигнал секирата си — ей така, после замахнал — ето така и я стоварил: Kernack^[12]! (Всички те били тренирани мъже, разбира се. Нито ти, нито аз бихме могли да отсечем глава с един замах, даже и да ни дадат хиляда марки.) И главата паднала в коша — туп! — Хер Новак извъртя нагоре очи, провесил език от ъгъла на устата си и ни представи една жива и отворителна картина на отрязаната глава: — А след това главата проговорила сама и казала: „Невинен съм!“ (Разбира се, това било само от силното напрежение на нервите, но проговорила точно така ясно, както говоря сега аз.) „Невинен съм!“ — казала тя... А няколко месеца по-късно друг мъж признал на смъртното си легло, че той бил в същност убиецът. Ето защо, след този случай Вилхелм никога повече не подписвал смъртни присъди!

В квартирата на „Васерторщрасе“ всяка седмица приличаше на следващата. Нашето пробито, задушно таванче миришеше на манджа и

лоша канализация. Когато печката във всекидневната гореше, едва дишахме; когато не гореше, замръзвахме. Времето стана много студено. Когато не беше на работа, фрау Новак бродеше по улиците, от клиниката до здравното управление и обратно; с часове чакаше на течение в студените коридори или си блъскаше главата над сложни формуляри. Докторите имаха различни мнения за нейния случай. Един беше за незабавното ѝ изпращане в санаториум, Друг мислеше, че заболяването е много напреднало и не си струва да се прави това — и направо така ѝ каза. Трети пък я увери, че нямало нищо сериозно: просто трябвало да прекара две седмици в Алпите. Фрау Новак ги изслушваше и тримата с най-голямо уважение и когато описваше тези разговори, никога не пропускаше да ми внуши, че всеки от тях бил най-любезният и най-умният професор в цяла Европа. Тя се връщаше в къщи, като кашляше и трепереше, с прогизнали обувки, изтощена и в полуистерично състояние. Влизаше и веднага започваше да се кара на Грете или Ото, съвсем автоматично, като кукла с навит механизъм:

— Запомни ми думите — ще свършиш в затвора! По-добре да бях те изгонила в изправителното училище още когато беше на четиринадесет години. Може би щеше да ти бъде от полза... И като си помисля само, че в цялата ни фамилия не е имало нито един непорядъчен и непочтен човек като тебе!

— Ти ли си порядъчната! — присмя ѝ се Ото. — Когато си била момиче, ти си ходила с всеки панталон, който си можела да хванеш.

— Забранявам ти да ми говориш така! Чуваш ли? Забранявам ти! О, по-добре да бях умряла, преди да те родя, проклето чудовище!

Ото подскачаше около нея, като избягваше ударите ѝ, полудял от радост, че е предизвикал такава гюрултия. Във възбудата си правеше отвратителни гримаси.

— Той е луд! — извика фрау Новак. — Само го погледнете, хер Кристоф. Питам ви, не е ли съвсем луд? Трябва да го заведе в болницата да го прегледат.

Тази идея разпали романтичното въображение на Ото. Често когато бяхме сами той ми казваше със сълзи на очи:

— Сигурно няма да остана още дълго тук, Кристоф. Нервите ми се съсипват. Много скоро ще дойдат да ме отведат. Ще ми сложат усмирителна риза и ще ме хранят с гумена тръбичка. А когато ме посетиш, няма да те позная.

Фрау Новак и Ото не бяха единствените „нервни“.

Бавно, но сигурно семейство Новакови рушеше моите съпротивителни сили. С всеки изминат ден миризмата от кухненската мивка ми се струваше малко по-отвратителна; с всеки изминат ден гласът на Ото, когато се караше, ми изглеждаше по-груб, а на майка му — по-писклив. Хленченето на Грете ме караше да стискам зъби. Когато Ото тръшваше врата, потрепервах от раздразнение. Нощем не можех да заспя, ако не бях полупиян. Освен това тайно се притеснявах за един неприятен и странен обрив, който сигурно се дължеше на готвенето на фрау Новак или на нещо още по-лошо.

Сега прекарвах повечето от вечерите си в „Казино Александер“, На една маса до печката в ъгъла пишех писма, разговарях с Пайпс и Герхард или просто се забавлявах, като наблюдавах другите посетители. Обикновено заведението беше много тихо. Седяхме по масите или висяхме на бара и чакахме нещо да се случи. Щом се чуеше да се отваря външната врата, десетина чифта очи се обръщаха към нея, за да видят какъв нов посетител ще се появи иззад кожената завеса. В повечето случаи това беше някой продавач на бисквити с кошницата си или момиче от Армията на спасението с кутията си за волни пожертвования и брошурите. Ако търговията му вървеше добре или беше пиян, продавачът на бисквити играеше с нас на зарове за пакетче захарни вафли. Що се отнася до момичето от Армията на спасението, то мрачно обикаляше стаята, хлопайки с кутията си, не получаваше нищо и си отиваше, без да ни накара да се почувствуваме неудобно. В същност тя се беше превърнала до такава степен в част от установения ред, че Герхард и Пайпс дори не й се подиграваха, след като си отидеше. После се дотъртяше един старец, пошепваше нещо на бармана и двамата се уединяваха в стаичката зад бара. Той беше наркоман. След минута се появяваше отново, поздравяваше всички ни, като снемаше с разсеян, любезен жест шапката си и се затъртяше към вратата. Старецът имаше нервен тик и непрекъснато клатеше глава, сякаш казваше на Живота: Не. Не. Не.

Понякога идваха полицаи, за да търсят престъпници или момчета, избягали от изправителните училища. Техните посещения обикновено се очакваха и за тях се подготвяха предварително. Както ми обясни Пайпс, в последната минута човек винаги би могъл да избяга в задния двор през прозореца на тоалетната.

— Но трябва да внимаваш, Кристоф — добави той. — Направи хубав голям скок. В противен случай ще паднеш надолу по шахтата за въглища в мазето. Аз паднах веднъж. А Хамбург Вернер, който идваше след мене, толкова много се смя, че полицаите го хванаха.

В събота и в неделя вечер „Казино Александер“ беше пълно с хора. Пристигаха посетители от Уест Енд, сякаш бяха посланици на чужда страна. Имаше и доста чужденци — предимно холандци и англичани. Англичаните говореха с гръмки, възбудени гласове, обсъждайки комунизма, Ван Гог и най-добрите ресторанти. Някои от тях изглеждаха поизплашени: вероятно очакваха да бъдат наръгани с нож в това свърталище на крадци. Пайпс и Герхард сядаха на масите им и като подражаваха на техния говор, си изпросваха цигари и напитки... Пълен мъж с рогови очила попита:

— Бяхте ли на онова великолепно събиране, което... Бил устроил за негърските певци?

А един младеж с монокъл прошепна:

— В онова лице е събрана цялата поезия на света.

Знаех какво чувствуваше в този момент; разбихах го, даже му завиждах. Беше обаче печално да науча, че две седмици по-късно той се хвалил с любовните си подвизи тук пред избрано светско общество от разгорещени от виното дискретни приятели на чашка, събрани около маса, отрупана с прибори от старо сребро и бутилки с портвайн. Това ме накара да се почувствувам много по-стар.

Най-сетне докторите взеха решение: В края на краищата фрау Новак трябваше да отиде в санаториум, и то съвсем скоро — малко преди Коледа. Веднага щом научи това, тя си поръча нова рокля при шивача. Беше много развълнувана и поласкана, сякаш я бяха поканили на вечеринка.

— Старшите сестри са много взискателни, нали разбирате, хер Кристоф. Те искат да бъдем чисти и спретнати. Иначе ни наказват — и то съвсем справедливо... Сигурна съм, че ще ми хареса там — въздъхна фрау Новак. — Да можех само да не се безпокоя толкова за семейството. Какво ще правят, когато замина — един бог знае. Те са безпомощни като стадо овце.

Вечер с часове шиеше на ръка топло фланелено бельо и се усмихваше на себе си — като жена, която очаква бебе.

В деня на моето заминаване Ото беше много потиснат.

— Сега, след като си отиваш, Кристоф, не знаей какво ще се случи с мене. Може би след шест месеца няма да бъда между живите.

— Нали си живееше добре, преди да дойда?

— Да... но сега и майка ми заминава. Предполагам, че баща ми изобщо няма да ми дава да ям.

— Що за глупости!

— Вземи ме със себе си, Кристоф. Нека да ти стана слуга. Ще ти бъда много полезен, да знаеш. Бих могъл да ти готвя, да ти къпя дрехите, да отварям вратата на учениците ти... — Очите на Ото светнаха от възхищение, като си представи себе си в тази роля. — Ще си облека късо бяло сако, или може би синьо ще бъде по-добре, със сребърни копчета...

— Страхувам се, че ти си едно скъпо удоволствие, което не мога да си позволя.

— Но, Кристоф, разбира се, че няма да искам никаква заплата. — Усещайки, че предложението му е било твърде великодушно, Ото спря и добави предпазливо: — Тоест само по една-две марки да ходя на танци от време-навреме.

— Много съжалявам.

Завръщането на фрау Новак ни прекъсна. Беше си дошла порано, за да ми приготви прощална вечеря. Носеше пълна мрежа с покупки и това я беше изтощило. Затвори с въздишка кухненската врата и веднага се засуети наоколо. Личеше си, че нервите ѝ са изопнати и че пак е готова за кавга.

— Боже мой, Ото, ти си оставил печката да изгасне! След като специално те помолих да я наглеждаш? Ох, боже, не мога ли да разчитам на някой в тази къща да ми помогне поне малко?

— Извинявай, майко, забравих — оправда се Ото.

— Разбира се, че си забравил! Ти изобщо помниш ли нещо? Забравил си! — изкрещя фрау Новак, а лицето ѝ се сгърчи и изостри от пронизваща ярост. — Сама се докарах до гроба от работа заради тебе и ето ти за благодарност. Надявам се, че когато замина, баща ти ще те изхвърли на улицата. Ще видим как ще ти се хареса това! Мързелив, тромав дръвник такъв! Да се махаш от очите ми, чуваш ли? Да се махаш от очите ми!

— Добре. Кристоф, ти чу какво каза тя, нали! — Ото се обърна към мене с изкривено от гняв лице. В този момент приликата между

двамата беше поразителна. Изглеждаха като същества, завладени от демонични сили. — Ще я накарам да съжалява за това, докато е жива!

Той се втурна към вътрешната стая и затръшна паянтовата врата зад себе си. Фрау Новак веднага се обърна към печката и започна да изгребва пепелта, Цялата трепереше и кашляше силно. Помогнах ѝ, като ѝ подавах дърва и въглища; тя ги поемаше сляпо, без да ме погледне, без да каже и дума. Усещах, че само преча, както винаги, и затова отидох във всекидневната и застанах глупаво до прозореца. Направо ми се искаше да изчезна. До гуша ми беше дошло. На перваза имаше парче молив. Взех го, нарисувах на дървото малко кръгче и си помислих: оставих моя знак. Тогава си спомних, че много отдавна, преди да напусна пансиона в северен Уелс, бях направил същото. Във вътрешната стая беше тихо. Реших, че се налага да се срещна лице с лице със сърдития Ото. Трябваше все пак да си стегна куфарите.

Когато отворих вратата, той седеше на леглото. Беше се втренчил като хипнотизиран в дълбокия разрез на лявата си китка. Кръвта струеше върху отворената му длан и падаше на пода на големи капки. В дясната си ръка държеше бръснарско ножче. Когато го грабнах от ръката му, той не оказа никаква съпротива. Самата рана не беше нищо особено. Превързах я с носната му кърпичка. Ото сякаш премаля и се отпусна на рамото ми.

— Как можа да го направиш, за бога?

— Исках да ѝ покажа — отговори Ото. Беше много блед. Очевидно здравата се беше изплашил. — Не биваше да ме спираш, Кристоф.

— Идиотче такова — избухнах сърдито аз, тъй като беше изплашил и мене. — Някой ден наистина ще се нараниш — без да искаш.

Ото ме изгледа продължително, с укор. Очите му бавно се напълниха със сълзи.

— Има ли някакво значение, Кристоф? За нищо не ме бива... — Какво ли ще стане с мене, когато порасна по-голям, как мислиш?

— Ще си намериш работа.

— Работа... — Самата мисъл го накара да избухне в плач. Хълцайки силно, той размаза носа си с опакото на ръката.

Извадих носната си кърпа от джоба. — Ето, вземи.

— Благодаря ти, Кристоф... — Печално избърса очите си и издуха носа си. После самата кърпичка привлече вниманието му и той започна да я разглежда внимателно, отначало разсеяно, а после с нарастващ интерес.

— Я гледай — възкликна възмутено той, — та това е една от моите кърпи!

Един следобед, няколко дни след Коледа, посетих „Васерторщрасе“ отново. Лампите бяха вече запалени, когато завих и минах под арката, за да навляза в дългата, влажна улица, покрита тук-там с мръсен сняг. От приземните магазини проблясваха слаби жълтеникави светлини. Под една улична лампа сакат човек продаваше зеленчуци и плодове, наредени върху ръчна количка. Тълпа младежи с груби, мрачни лица наблюдаваха две момчета, които се биеха пред един вход. Някакво момиче изпищя възбудено, когато единият от тях се спъна и падна. Прекоших калния двор, вдишвайки влажната, позната миризма на прогнило, която идваше от жилищните сгради, и си помислих: Наистина ли съм живял някога тук? С удобната квартира, която имах в Уест Енд, и с чудесната ми нова работа бедните квартали ми бяха вече чужди.

Осветлението на стълбището не работеше и беше тъмно като в рог. Но без много труд стигнах пипнешком горе и потропах силно на вратата. Вдигнах страхотен шум, защото ако се съдеше по виковете, пеенето и кресливия смях, празнуваше голяма компания.

— Кой е? — изрева хер Новак.

— Кристоф.

— Аха! Кристоф! Anglais! Englisch Man! Влез! Влез!

Вратата се отвори със замах. Хер Новак се олюля нестабилно на прага и разтвори ръце да ме прегърне. Зад него стоеше Грете. Тя се тресеше като желе, а по бузите ѝ се стичаха сълзи от смях. Не се виждаше никой друг.

— Добри стари приятелю! — извика хер Новак, като ме потупа силно по гърба. — Казах на Грете: Ще дойде, знам си аз. Кристофър няма да ни изостави! — С широк карикатурен жест за добре дошъл той ме набута насила във всекидневната. Навсякъде беше ужасно разхвърляно. Най-различни дрехи бяха струпани на омотан куп върху едно от леглата; на другото бяха разхвърляни чаши, чинийки, обувки, ножове и вилици. На бюфета имаше тиган, пълен с мазнина от

пържено, Стаята се осветяваше от три свещи, забити в празни бирени бутилки.

— Електричеството е прекъснато — обясни ми хер Новак и нехайно махна с ръка: — Не е платена сметката... Трябва да я платя някой ден, разбира се. Няма нищо — така е по-хубаво, нали? Грете, хайде да запалим коледното дърво.

Това коледно дърво беше най-малкото, което някога бях виждал. Толкова мъничко и немошно изглеждаше, че можеше да удържи само една коледна свещ, на самия връх. Беше украсено с една единствена лентичка от станиол. Хер Новак изпусна на пода няколко горящи клечки кибрит, докато успее да запали свещта. Ако не бях я загасил, покривката на масата можеше много лесно да изгори.

— Къде са Ото и Лотар? — попитах аз.

— Не знам. Някъде наоколо... Не се вестяват много насам, не им харесва тук... Няма значение, ние сме си много щастливи сами, нали, Грете? — Хер Новак направи няколко слонски танцови стъпки и започна да пее:

— „О Tannenbaum! О Tannenbaum!... Хайде, всички заедно! Wie treu sind Deine...“^[13]

Когато пеенето Приключи, аз извадих подаръците — пури за хер Новак, а за Грете шоколади и мишле с пружинка. Тогава хер Новак измъкна изпод леглото бутилка бира. После дълго тършува за очилата си, които най-накрая откри върху крана на чешмата в кухнята, и ми прочете писмото на фрау Новак, изпратено от санаториума. Повтаряше по три-четири пъти всяко изречение, обърка се по средата, изруга, издуха си носа и започна да си чопли ушите. Почти нищо не разбирах. После започнаха да си играят с мишлето, като го пускаха да обикаля по масата и пицяха и викаха всеки път, когато то се приближеше до ръба ѝ. Мишлето имаше такъв успех, че аз успях да си тръгна бързо, без никакво суетене.

— Довиждане, Кристоф. Ела пак скоро — каза хер Новак и веднага се обърна към масата. Когато слизах по стълбите, двамата с Грете се бяха надвесили над нея с пламенността на комарджии.

Не след дълго ме посети самият Ото. Искаше да отидем заедно да видим фрау Новак следващата неделя. Денят за посещения в санаториума беше веднъж в месеца. От „Халешес Тор“ щеше да тръгне специален автобус.

— Няма нужда да плащаш за мене — каза важно Ото. Той направо сияеше от самодоволство.

— Много благородно от твоя страна, Ото... Имаш нов костюм?

— Харесва ли ти?

— Сигурно е доста скъп?

— Двеста и петдесет марки.

— Не думай! Изгря ли и твоето слънце?

Ото се ухили:

— Напоследък често се виждам с Труде. Нейният чичо ѝ е оставил малко пари. Може би напролет ще се оженим.

— Моите поздравления... Предполагам, че все още живееш у вас?

— О, от време-навреме се отбивам за малко — Ото сви устни с леко отвращение, — но баща ми е винаги пиян.

— Това е отвратително, нали? — имитирах аз гласа на хер Новак. Разсмяхме се.

— Божичко, Кристоф, нима е толкова късно? Трябва да тръгвам... До неделя. И се дръж прилично.

В санаториума пристигнахме към обяд. Пътувахме по неравен коларски път, който лъкатушеше няколко километра през снежна борова гора и след това изведнъж се озовахме пред готическа порта, която приличаше на вход на гробница, а отзад се издигаха големи Червени сгради. Автобусът спря. Ото и аз сляхме последни. Стояхме и се протягахме, примигвайки срещу блестящия сняг. Тук, сред природата, всичко беше ослепително бяло. Пътниците се бяхме схванали, защото автобусът представляваше в същност един покрит фургон със сандъци и училищни скамейки вместо седалки. Те не се разместиха много по време на пътуването, защото бяха натъпкани плътно един до друг като книги на лавица.

В този момент болните дотичаха да ни посрещнат — тромави, дебели фигури, увити в шалове и одеяла, които се спъваха и подхлъзваха по утъпканата заледена пътека. Те така тромаво се втурнаха напред, че бързането завърши с пързаяне. Залитаха и се хвърляха в прегръдките на приятелите и близките си, а те се олюляваха от силата на сблъскването. Двама се бяха повалили на земята и се заливаха от смях. — Ото!

— Майко!

— Значи ти наистина дойде! Колко добре изглеждаш!

— Разбира се, че дойдохме, майко! Не ни ли очакваше? — Фрау Новак се откъсна от прегръдката на Ото, за да се ръкува с мене.

— Добър ден, хер Кристоф!

Изглеждаше много по-млада. Закръгленото ѝ, овално, невинно лице, оживено и хитричко с малките селски очички, приличаше на лице на младо момиче. Бузите ѝ бяха яркочервени. Усмиваше се така, сякаш никога нямаше да спре.

— Хер Кристоф, колко мило от ваша страна, че дойдохте! Колко мило, че доведохте Ото да ме види!

Тя се изсмя особено, истерично. Изкачихме няколко стъпала и влязохме вътре. Миризмата на топлата, чиста, антисептична сграда ме удари в носа и предизвика някакво тревожно чувство у мене.

— Настаниха ме в една от по-малките стаи — обясни фрау Новак. — Ние сме само четири души. Измисляме си най-различни игри. — Гордо разтваряйки вратата, тя ни представи приятелките си. — Това е Мютчен — тя следи за реда. Това е Ерна. А това е Ерика — нашето бебе!

Ерика, измършавяло русо момиче на осемнадесет години, се разкикоти.

— Значи известният Ото е тук! От седмици очакваме с нетърпение да го видим!

Ото се усмихна неуловимо, сдържано, съвсем непринудено. Чисто новият му кафяв костюм беше неописуемо просташки. Същото можеше да се каже и за светловиолетовите гети и острите му жълти обувки. Носеше огромен пръстен с квадратен шоколадовокафяв камък и герб. Ото обръщаше голямо внимание на пръстена, грациозно местеше и нагласяваше ръката си в най-различни положения, поглеждайки крадешком надолу, за да се възхити от ефекта. Фрау Новак просто не го оставяше на мира. Постоянно го прегръщаше и пощипваше по бузите.

— Нали много добре изглежда! — възкликна тя. — Нали изглежда великолепно! Ах, Ото, та ти си толкова голям и силен, че сигурно ще можеш да ме вдигнеш с една ръка!

Казаха ни, че старата Мютчен била настинала. Вратът ѝ беше превързан с бинт, стегнат здраво под високата яка на старомодната черна рокля. Имаше вид на добра възрастна дама, но изглеждаше

някак си малко противна, като старо псе с рани. Седеше на ръба на леглото си, сложила снимките на своите деца и внуци на шкафчето до себе си — като спечелени награди. Имаше лукаво доволен вид, сякаш се радваше, че е толкова болна. Фрау Новак ни каза, че тя е била в този санаториум вече три пъти. Всеки път я изписвали като излекувана, но до девет месеца или година отново получавала пристъп и трябвало да я връщат обратно.

— Някои от най-способните професори в Германия са идвали да я преглеждат — добави фрау Новак с гордост. — Но ти винаги им правиш номера, нали, мила Мютчен?

Старата дама кимна с усмивка на умно дете, похвалено от възрастните.

— А Ерна е тук за втори път — продължи фрау Новак. — Докторите казаха, че ще се оправи. Не се е хранила достатъчно. Затова се е върнала при нас, нали, Ерна?

— Да, върнах се — потвърди Ерна.

Беше мършава около 35-годишна жена с късо подстригани коси. Някога трябва да е била много женствена, привлекателна, мечтателна и нежна. Сега, при това крайно измършавяване, тя сякаш беше завладяна от някаква безнадеждна решителност, в нея имаше нещо предизвикателно. Очите ѝ бяха огромни, тъмни, изпълнени с копнеж. Венчалният пръстен се въртеше на кокалестия ѝ пръст. Когато говореше и се вълнуваше, ръцете ѝ неумолимо летяха наоколо в поредица от безцелни жестове, като съсухрени молци.

— Мъжът ми ме биеше, а после ме изостави. В нощта, когато си отиде, така ме наби, че месеци след това имах синини. Голям и силен мъж беше. За малко не ме уби. — Тя говореше спокойно, бавно, без да бърза, но с някакво сподадено вълнение, като не откъсваше очи от лицето ми. Жадният ѝ поглед дълбаеше в мозъка ми и нетърпеливо четеше мислите ми: — Понякога го сънувам — добави тя, като че ли леко развеселена.

Ото и аз седнахме на масата, а фрау Новак се суетеше около нас с кафето и сладкишите, които една от сестрите беше донесла. Странно е, но всичко, което ми се случи през този ден, сякаш изобщо не ми правеше впечатление: сетивата ми бяха притъпени, изолирани, действаха като в някакъв ярък сън. В тази спокойна бяла стая с нейните огромни прозорци, обърнати към тихата белоснежна борова

гора, с коледното дърво на масата, с хартиените гирлянди над леглата и окачените с пирони снимки, с чинията шоколадови бисквити във форма на сърце живееха и се движеха тези четири жени. Очите ми изучаваха всяко кътче от живота им: температурните листове, пожарогасителя, кожения параван до вратата. Облечени в най-хубавите си дрехи, с ръце, които вече не познаваха убождането на иглата и не задебеляваха от чистене, те лежаха във на терасата и слушаха радио, защото им беше забранено да говорят. Затворени заедно в тази стая, те си бяха създали някаква особена атмосфера, от която леко ми се повдигаше и която ми напомняше за мръсно спално бельо, заключено в шкаф без въздух. Бяха закачливи една към друга и говореха с пискливи гласове, като избуяли ученички. Фрау Новак и Ерика изведнъж започнаха да се борят на шега. Дърпаха си дрехите, боричкаха се безмълвно, избухваха в креслив, пресилен смях. Перчеха се пред нас.

— Да знаете с какво нетърпение очаквахме днешния ден — ми каза Ерна, — за да видим истински жив мъж!

Фрау Новак се закиска.

— Ерика беше такова невинно момиче, преди да дойде тук... Нищо не знаеше, нали така, Ерика?

Ерика се засмя сподавено.

— Достатъчно научих оттогава...

— Да, и аз мисля така! Ще повярвате ли, хер Кристоф — нейната леля ѝ изпрати този малък манекен-кукла за Коледа и сега тя си ляга с него всяка вечер, защото казва, че трябва да има мъж в леглото си!

Ерика се засмя, без да се стеснява.

— Все пак това е по-добре, отколкото нищо, нали така?

Тя намигна на Ото, който завъртя очи, правейки се на шокиран.

След обяда фрау Новак трябваше да прекара един час в почивка. Затова Ерна и Ерика ни завладяха и ни поведоха на разходка.

— Най-напред ще им покажем гробището — обяви Ерна.

Там погребваха любимите животни на персонала на санаториума. Имаше дузина кръстчета и надгробни камъни с героично-комични надписи в стихотворна форма. Под тях лежаха мъртви птички, бели мишки, зайци и един прилеп, намерен замръзнал след буря.

— Човек се натъжава, като си помисли как си лежат там, нали? — каза Ерна. Тя изгреба снега от един гроб. В очите ѝ имаше сълзи.

Но когато заслизахме по пътеката, и тя, и Ерика бяха много весели. Смяхме се и се замеряхме със снежни топки. Ото вдигна Ерика на ръце и се престори, че ще я хвърли в една снежна преспа. Малко по-нататък минахме покрай някаква беседка, построена с гръб към пътеката, на една могила сред дърветата. В този момент оттам излизаха мъж и жена.

— Това е фрау Клемке — осведоми ме Ерна. — Съпругът ѝ е дошъл днес. Само си помислете, тази стара беседка е единственото място в целия район, където двама души могат да останат сами.

— Сигурно е много студено в такова време.

— Ами разбира се! Утре пак ще вдигне висока температура и ще трябва да пази леглото две седмици... Но кой го е грижа! Ако бях на нейно място, и аз бих направила същото. — Ерна ми стисна ръката:

— Трябва да живеем, докато сме млади, нали така?

— Да, разбира се!

Ерна бързо ме погледна право в лицето; огромните ѝ тъмни очи се впиха в моите като кукички — струваше ми се, че ме теглят надолу.

— В същност аз не съм болна от туберкулоза, разбирате ли, Кристоф... Нали не си помислихте така, само защото съм тук?

— Не, Ерна, не, разбира се.

— Тук много от момичетата не са тежко болни. Те просто се нуждаят от малко грижи, както и аз... Докторът каза, че ако се пазя, ще бъда пак толкова силна, колкото преди... И знаете ли какво ще направя най-напред, като ме пуснат оттук?

— Какво?

— Първо ще се разведе, а после ще си намеря нов съпруг. — Ерна се засмя, в гласа ѝ се долавяха нотки на горчиво тържество. — Това няма да ми отнеме много време — обещавам ви!

След чая седнахме горе в отделението. Фрау Новак беше заела един грамофон, за да потанцуваме. Аз танцувах с Ерна. Ерика танкуваше с Ото. Тя беше тромава като мъжка Гана и се смееше високо, щом направеше грешка или го настъпеше. С мазна усмивка на лицето Ото я водеше майсторски напред-назад, а раменете му бяха приведени в модерната стойка шимпанзе от „Халешес Тор“. Старата Мютчен ни наблюдаваше от леглото си. Държах Ерна в ръцете си и усещах, че цялата трепери. Беше почти тъмно, но никой не предлагаше да светнем лампите. Скоро танците свършиха и ние седнахме в кръг по

леглата. Фрау Новак започна да говори за детството си, когато живеела заедно с родителите си в едно стопанство в Източна Прусия.

— Имахме си собствена дъскорезница — ни каза тя — и тридесет коня. Баща ми притежаваше най-хубавите коне в областта. Много пъти е печелил награди с тях по изложбите...

В стаята беше вече съвсем тъмно. Прозорците се очертаваха като големи бледи правоъгълници в мрака. Седнала до мене на леглото, Ерна потърси ръката ми и силно я стисна. После посегна зад мене и я сложи около кръста си. Трепереше много силно.

— Кристоф... — прошепна в ухото ми тя.

— ... а през лятото — продължаваше фрау Новак — ходехме на танци в големия плевник долу край реката.

Устните ми се впиха в горещите сухи устни на Ерна. Имах чувството, че между нас няма никаква особена връзка — всичкото това беше част от дългия, доста зловещ символичен сън, който сякаш сънувах през целия ден.

— Толкова съм щастлива тази вечер... — прошепна Ерна.

— Синът на пощенския началник свиреше на цигулка — каза фрау Новак. — Свиреше чудесно... караше те да плачеш.

Откъм леглото, на което седяха Ото и Ерика, се чу шум от боричкане и високо кикотене:

— Ото, палавник такъв... Вие ме учудвате! Ще кажа на майка ви!

Пет минути по-късно една сестра дойде да ни каже, че автобусът е готов за тръгване.

— Боже мой, Кристоф — прошепна ми Ото, докато си обличахме балтоните, — можех да направя каквото си исках с това момиче! Опипах я цялата... Ти позабавлява ли се с своята? Малко е мършава, нали, но бас Държа, че си я бива!

После заедно с другите пътници се изкатерихме в автобуса. Болните се струпяха наоколо да си вземат довиждане. Увити и накачулени с одеялата си, те приличаха на туземци от някое горско племе. Фрау Новак се беше разплакала, въпреки че много се стараше да се усмихне.

— Кажи на баща си, че ще се върна скоро...

— Разбира се, че ще се върнеш, майко! Ти скоро ще оздравееш. Скоро ще си бъдеш у дома.

— Само за кратко време е... — хълцаше фрау Новак и сълзите се стичаха надолу по противно усмихнатата ѝ жабешка уста. Изведнъж се разкашля и тялото ѝ се прекърши на две като на подвижна кукла. Притиснала ръце до гърдите си, тя издаваше кратки, скимтящи звуци като отчаяно, ранено животно. Одеятото ѝ се плъзна надолу, тънък кичур коса, измъкнал се от кока ѝ, непрекъснато влизаше в очите ѝ, а тя тръскаше сляпо глава, за да го отметне назад. Две сестри се опитваха внимателно да я отведат, но тя изведнъж започна да се съпротивлява яростно. Не искаше да върви с тях.

— Влизай, майко — умоляваше я Ото. Самият той беше готов да се разплаче. — Моля те, влез вътре! Ще умреш от студ!

— Нали ще ми пишете някой път, Кристоф? — Ерна беше сграбчила така здраво ръката ми, сякаш се давеше. Очите ѝ ме гледаха с някаква ужасяваща напрегнатост и безсрамно отчаяние. — Няма значение, дори и картичка да е... просто се подпишете.

— Ще пиша, разбира се...

Всички се струпаха около нас за минутка в малкия кръг от светлина пред пъхтияния автобус. На фона на черните стволоче на борове осветените им лица изглеждаха мъртвешки бледи като на призраци. Това беше кулминационната точка на моя сън; крайният момент на кошмара. Изведнъж ме обхвана абсурдният страх, че те ще ни нападнат — тази банда от ужасяващо меки, забулени фигури, — ще ни изтръгнат от седалките, ще ни смъкнат жадно долу, в мъртвешката тишина. Но моментът отмина. Те се отдръпнаха в тъмнината, съвсем безобидни, в крайна сметка, като същински духове, докато автобусът ни, след като направи огромен завой, се люшна напред към града през дълбокия невидим сняг.

---

[1] Англичанин? (нем.). Англичанин, а? (фр.) — Б.пр. ↑

[2] Фелдфебел (нем.). — Б.пр. ↑

[3] Роман от английския писател Олдъс Хъксли (1894–1964). — Б.пр. ↑

[4] Роман от английския писател Дейвид Х. Лоурънс (1885–1930). — Б.пр. ↑

[5] Проклето куче (нем.). — Б.пр. ↑

[6] „Не, не! Не ми минават такива!“ (нем.). — Б.пр. ↑

[7] „От времето на младостта“ (нем.). — Б.пр. ↑

[8] „Тя няма, няма вече да дойде!“ (нем.) — Б.пр. ↑

[9] Гняв (нем.). — Б.пр. ↑

[10] „Ах, лайно!“ (нем.). — Б.пр. ↑

[11] Вилхелм I (1797–1887), крал на Прусия от 1861 и германски император от 1871 г. — Б.пр. ↑

[12] Тряс. — Б.пр. ↑

[13] О, елхичке! О, елхичке!... Колко предани са твоите клонки. (нем.). — Б.пр. ↑

ЛАНДАУЕРОВИ

Една нощ през октомври 1930 година, около месец след изборите, на „Лайпцигерщрасе“ се вдигна голяма врява. Няколко нацистки банди излязоха на демонстрация срещу евреите. Те малтретираха няколко тъмнокоси пешеходци с големи носове и разбиха прозорците на всички еврейски магазини. Сам по себе си инцидентът не беше особено забележителен; нямаше смъртни случаи, нито много стрелба и не повече от двайсетина души бяха арестувани. Помня го само защото беше първото ми запознаване с берлинската политика.

Фройлан Меир, то се знае, беше във възторг.

— Така им се пада! — възкликна тя. — На този град му е дошло до гуша от евреи. Обърни първия камък и двама-трима ще изпълзят отдолу. Слагат отрова в питейната вода! Задушават ни, ограбват ни, смучат живителните ни сили. Ами погледнете всичките големи универсални магазини: „Вертхайм“, „Западния универмаг“, „Ландауерови“. Кой ги притежава? Мръсни, крадливи евреи!

— Ландауерови са мои лични приятели — казах хладно аз и напуснах стаята, преди фройлайн Меир да има време да измисли подходящ отговор.

Това не беше точно така. В действителност никога през живота си не бях ги виждал. Обаче преди да напусна Англия, един общ приятел ми беше дал препоръчително писмо до семейство Ландауерови. Гледам с недоверие на такива писма и вероятно никога нямаше да го използвам, ако не беше забележката на фройлайн Меир, Сега напук на нея реших да пиша на фрау Ландауер веднага.

Наталия Ландауер, с която се запознах три дни по-късно, беше осемнадесетгодишна ученичка. Тъмната ѝ, бухнала коса беше толкова гъста, че лицето ѝ с искрящите очи изглеждаше прекалено дълго и слабо. Приличаше ми на лисиче. Когато се ръкувахме, тя разтърси цялата си ръка от рамото надолу по модерния студентски маниер. „Оттук, моля.“ Говореше решително и енергично.

Холът представляваше огромна светла стая, обзаведена в предвоенен стил и малко попретрупана с мебели. Наталия веднага започна да говори, бързо, със страхотно въодушевление, като старателно и несигурно произнасяше английските думи, докато ми показваше грамофонни плочи, картини, книги. Не ми позволи да задържа погледа си върху нещо за повече от минутка:

— Харесвате Моцарт? Да? О, аз също! Мноо-о-го! Тази картина е в двореца „Кронпринц“. Вие не сте я виждали? Аз ще ви покажа един ден, да?... Вие харесвате Хайне? Кажете съвсем честно, моля. — Тя вдигна поглед от библиотеката с усмивка, но с известна учителска строгост: — Четене. Красиво е, мисля.

Още не беше минал и четвърт час, откакто бях в къщата, и Наталия вече ми беше отделила четири книги, за да ги взема със себе си на тръгване — „Тонио Крьогер“^[1], разказите на Якобсен^[2], един том на Щефан Георге^[3], писмата на Гьоте.

— Трябва да ми кажете честното си мнение — предупреди ме тя.

Изведнъж една прислужница дръпна плъзгащите се стъклени врати в дъното на стаята и ние се намерихме в присъствието на фрау Ландауер — едра бледа жена с бенка на лявата буза и гладко сресана на кок коса. Тя седеше спокойно на масата в столовата и наливаше чай от един самовар. Имаше чинии с шунка и нарязан студен салам и съд с онези тънички, мокри, хлъзгави кренвирши, които те изпръскват с гореща вода, когато пробиеш кожицата им с вилица; както и сирене, репички, сладък черен хляб и бутилки с бира.

— Вие ще пиете бира — нареди Наталия и върна на майка си една от чашите чай.

Като се огледах наоколо, забелязах, че малкото свободно пространство по стените между картините и шкафовете беше украсено с ексцентрични фигури в цял ръст — девойки с разпилени коси или кривогледи газели, изрязани от цветна хартия и закрепени с габърчета. Те ми изглеждаха като някакъв комично несполучлив протест срещу буржоазната солидност, на махагоновите мебели. Знаех, без никой да ми е казал, че сигурно Наталия ги е нарисувала. Да, тя ги беше направила и окачила там веднъж, когато били поканили гости. Сега искаше да ги свали, но майка ѝ не позволяваше. Последва малък спор по този повод — очевидно част от обичайната домашна практика.

— О, но те са ушясни според мен! — извика Наталия на английски.

— Мисля, че са много красиви — спокойно отговори фрау Ландауер на немски, без да вдигне очи от чинията си. Устата ѝ беше пълна със сладък хляб и репички.

Веднага след вечерята Наталия ми даде да разбере, че трябва официално да кажа лека нощ на фрау Ландауер, след което се върнахме в хола. Там тя ме подложи на кръстосан разпит. Къде ми била стаята? Колко съм плащал за нея? Когато ѝ отговорих, веднага отбеляза, че съм избрал напълно неподходящ район („Вилмерсдорф“ бил далеч по-добър) и че ме били измамили. Можел съм да получа абсолютно същата стая, с течаща вода и парно отопление включително, за същата цена.

— Трябваше да попитате мен — добави тя, явно напълно забравила, че сме се запознали едва тази вечер. — Аз трябваше да ви я намеря.

— Вашият приятел ни казва, че сте писател? — изведнъж попита предизвикателно Наталия.

— Не съм истински писател — възразих аз.

— Но сте написали книга? Да? Да, бях написал книга. Наталия ликуваше победоносно:

— Написали сте книга и казвате, че не сте писател Мисля, че сте луд.

Тогава се наложи да ѝ разкажа цялата история около „Всичките заговорници“, защо имаше такова заглавие, за какво се разказваше в нея, кога е била публикувана и т.н.

— Вие ще ми донесете един екземпляр, моля.

— Нямам — отговорих аз с удоволствие — и е изчерпана.

Това поохлади за момент възторга на Наталия, но после тя попадна на нова следа:

— А какво това вие ще пишете в Берлин? Кажете ми, моля.

За да не я разочаровам, започнах да ѝ разказвам съдържанието на един разказ, който бях написал преди години за някакво училищно списание в Кеймбридж. Докато го разказвах, аз го обогатявах импровизирано, доколкото беше възможно това. Разказът ме развълнува отново — и дори започнах да чувствавам, че идеята в него не е била толкова лоша в крайна сметка, и че наистина бих могъл да го

напиша отново. В края на всяко изречение Наталия стискаше плътно устни и така енергично кимаше с глава, че косата ѝ се мятеше нагоре-надолу върху лицето. — Да, да — непрекъснато повтаряше тя. — Да, да. Едва след няколко минути се сетих, че тя не разбираше нищо от това, което казвах, тъй като сега говорех на английски много по-бързо, а и не подбирах думите си. Въпреки огромното си и искрено усилие да се съсредоточи, виждах, че тя разглеждаше как съм си сресал косата на път и забеляза, че вратовръзката ми лъщи на възела от износване. Дори погледна крадешком към обувките ми. Щеше да бъде грубо да прекъсна разговора по средата и абсолютно неучтиво да разваля нейното удоволствие от факта, че ѝ говорех толкова задушевно за нещо, което наистина ме вълнуваше, макар че в същност бяхме съвсем непознати. Щом свърших, тя попита:

— И ще бъде готов — колко скоро?

Явно вече се чувствуваше собственица на разказа, както и на всичките ми други дела. Отговорих, че не зная, че съм мързелив.

— Вие сте мързелив? — Наталия ококори подигравателно очи. — Така? Тогава съжалявам. Не мога да ви помогна.

След малко казах, че трябва да си вървя. Тя ме изпрати до вратата:

— И ще ми донесете този разказ скоро, — настоя тя.

— Да.

— Колко скоро?

— Другата седмица — обещах с половин уста аз. Минаха две седмици, преди да посетя Ландауерови отново. След вечеря, когато фрау Ландауер беше излязла от стаята, Наталия ме осведоми, че трябвало да отидем заедно на кино.

— Ние сме гости на майка ми.

Когато тръгнахме, тя неочаквано грабна две ябълки и един портокал от бюфета и ги натъпка в джобовете ми. Сигурно беше решила, че страдам от недояждане. Възпротивих се слабо.

— Когато кажете още една дума, сърдита съм — заплаши ме Наталия.

— А донесохте него? — попита ме тя на излизане. Знаех отлично, че има предвид разказа, но казах с най-невинния си глас:

— Какво да съм донесъл?

— Вие знаете. Какво обещахте.

— Не си спомням да съм обещавал нещо.

— Не си спомняте? — Наталия се засмя презрително. — В такъв случай съжалявам. Не мога да ви помогна.

Обаче докато стигнахме до киното тя вече ми беше простила. Главният филм беше серия от „Крачун и Малчо“. Наталия строго отбеляза:

— Вие не харесвате такъв филм, аз мисля? Не е Достатъчно-духовит за вас?

Отхвърлих обвинението, че харесвам само „духовити“ филми, но тя си остана скептично настроена.

— Добре. Ще видим.

През целия филм ме поглеждаше, за да види дали се смея. Отначало се смеех насила. По-късно, когато ми омръзна, престанах да се смея изобщо. Наталия ставаше все по-нетърпелива. Към края на филма дори започна да ме побутва с лакът, когато трябваше да се смея. Веднага щом светнаха лампите тя се нахвърли върху мене:

— Видяхте? Бях права. Не ви хареса.

— Много ми хареса наистина.

— О, да, вярвам! А сега кажете честно.

— Казах ви. Хареса ми.

— Но не се смяхте. Винаги седите с такова лице... — Наталия се опита да ме имитира — и нито веднъж не се смеете.

— Когато ми е забавно, никога не се смея — отговорих аз.

— О, да, може би! Това ще е един от вашите английски обичаи да не се смеете?

— Нито един англичанин не се смее, когато се забавлява.

— Желаете да повярвам на това? Тогава ще ви кажа, че вашите англичани са луди.

— Тази забележка не е много оригинална.

— А трябва моите забележки да са винаги така оригинални, драги ми сър?

— Когато сте с мене, да.

— Идиот!

Седнахме за малко в едно кафене близо до спирката на зоопарка и ядохме сладолед. Сладоледът беше на бучки и имаше лек вкус на картофи. Наталия изведнъж заговори за родителите си:

— Не разбирам какво тези модерни книги, имат пред вид, когато казват: майката и бащата трябва винаги да се карат с децата. Знаете ли, невъзможно е да мога да се карам с родителите си. Невъзможно.

Наталия строго ме погледна, за да види дали ѝ вярвам. Кимнах утвърдително.

— Абсолютен невъзможно — повтори тя сериозно. — Защото зная, че майка ми и баща ми ме обичат. И затова мислят винаги не за себе си, а какво е за мене най-доброто. Майка ми, знаете ли, тя не е силна. Понякога има най-ужасно главоболие. И тогава, разбира се, не мога да я оставя сама. Много често бих искала отида на кино или театър, или концерт, а майка ми, тя казва нищо, но я поглеждам и виждам, че не е добре и така казвам: „Не, промених решението си, няма да отида.“ Но никога не случва каже една дума за болката тя страда. Никога.

(Следващия път, когато посетих Ландауерови, аз похарчих две марки и половина за рози за майката на Наталия. Струваше си. В нито една от вечерите, когато предлагах да излезем с Наталия, фрау Ландауер не се оплака от главоболие.)

— Баща ми желае винаги аз да имам най-хубавото от всичко — продължи Наталия. — Баща ми желае винаги кажа: „Моите родители са богати, не е необходимо мисля за пари.“ — Наталия въздъхна: — Но аз съм различна от това. Чакам винаги най-лошото ще дойде. Зная как са нещата в Германия днес и изведнъж може да бъде така, че баща ми изгуби всичко. Знаете, това е случило веднъж вече? Преди войната баща ми е имал голяма фабрика в Позен. Войната идва и баща ми трябва да си отива. Утре може да бъде тук същото. Но баща ми, той е такъв човек, че за него е все едно. Той може да започне с един пфениг и работи и работи, докато си върне всичко. Ето защо — продължи Наталия — желая да напусна училище и да започна да уча нещо полезно, така че да мога печеля хляба. Не мога да зная колко дълго моите родители има пари. Баща ми желае направя зрелостни изпити и отида в университета. Но сега ще говоря за него и ще го помоля дали не мога отида в Париж да уча изкуство. Ако мога чертая и рисува, може би мога да устроя живота си; а също ще науча и готварско. Знаете ли, че не мога да готвя ни най-простото нещо?

— И аз не мога.

— За мъж това не е толкова важно, аз мисли. Но едно момиче трябва да бъде подготвено за всичко. Ако искам — добави сериозно Наталия, — ще избягам с мъжа, когото обича, и ще живея с него; дори и ако не можем станем женени, това няма значение. Тогава трябва мога да правя всичко сама, разбирате? Не е достатъчно да кажеш: „Направила съм зрелостни изпити, имам университетска степен.“ Той ще отговори: „Моля, къде ми е вечерята?“

Последва мълчание. Наталия изведнъж попита:

— Не сте шокиран от това, което казвам сега — че бих живяла с мъжа, без това да бяхме женени?

— Не, не, разбира се.

— Не ме разбирайте погрешно, моля. Не харесвам жените, които ходи винаги от мъж на мъж — това всичкото е толкова, толкова изродено намирам го — каза Наталия с отвращение.

— Не мислите ли, че жените трябва да имат право да си променят решението?

— Не зная. Не разбирам такива въпроси... Но е изродено.

Изпратих я до в къщи. Наталия винаги си служеше с една хитрост — водеше ме направо до прага и там се ръкуваше с необикновена бързина, после се вмъкваше в къщата и тръшваше вратата в лицето ми.

— Ще ми позвъните? Следващата седмица? Да?

И сега чувам гласа ѝ. След това вратата се тръшна и тя изчезна, без да дочака отговор.

Наталия избягваше всякаква близост с мен — и пряка, и косвена. Не само че не искаше да стоим и да си приказваме на прага на собствената ѝ къща, но освен това бях забелязал, че предпочиташе, ако бяхме седнали, да има маса между нас. Никак не обичаше да ѝ държа палтото: „Не съм на шестдесет години, драги ми сър!“ Когато си тръгвахме от някое кафене или ресторант и видеше очите ми да се насочват към закачалката, на която висеше палтото ѝ, тя веднага се спускаше към него и го отнасяше в някой ъгъл, като животно, което пази храната си.

Една вечер влязохме в някакво кафене и си поръчахме две чаши шоколад. Когато ни донесоха шоколада, забелязахме че сервитьорката е забравила да сложи лъжичка за Наталия. Аз си бях сръбнал от чашата и след това я бях разбъркал с лъжичката. Виждаше ми се съвсем

естествено да ѝ я предлага. Бях изненадан и малко раздразнен, когато тя отказа да я вземе, а на лицето ѝ се изписа леко отвращение. Отхвърляше дори този косвен допир с устата ми.

Наталия взе билети за концерт. Вечерта не мина добре. Строгата „Коринтска“ зала беше студена, а чистият блясък на електрическото осветление неприятно заслепяваше очите ми. Лъскавите дървени столове бяха аскетично твърди. Публиката очевидно гледаше на концерта като на религиозна церемония. Техният старателен, набожен ентузиазъм ме потискаше като главоболие; не можех, дори и за момент, да забравя за всичките тези унесени, полунамръщени, заслушани лица наоколо. И независимо от музиката на Моцарт, не можех да не си помисля: Що за необикновен начин да се прекара една вечер!

На път за в къщи бях уморен и раздразнен и това доведе до едно дребно спречкване с Наталия. Тя го започна с приказките си за Хипи Бернщайн. Наталия ми беше намерила работа у Бернщайнови: ходели в едно и също училище с Хипи. Преди два-три дни бях дал на Хипи първия ѝ урок по английски.

— А тя харесва ли ви? — попита Наталия.

— Много. А на вас?

— Да, мен също... Но тя има два големи недостатъка. Мисли, че няма да сте ги забелязва още?

Тъй като не отвърнах на предизвикателството, тя добави сериозно:

— Знаете ли, желая да ми кажете честно какви моите недостатъци?

В друго настроение това щеше да ми се види забавно, дори доста трогателно. Но сега само си помислих: „Прави си устата за комплименти“, и отговорих грубо и отсечено:

— Не зная какво разбирате под „недостатъци“. Аз не съдя за хората въз основа на прибързани сведения. По-добре попитайте някой от вашите учители.

Това ѝ затвори устата за малко. Скоро обаче тя започна отново. Дали съм прочел някоя от книгите, които ми била дала?

Не бях ги чел, но казах:

— Да, прочетох „Фрау Мария Грубе“ на Якобсен.

— Как ви се струва?

— Много е хубава — отговорих аз раздразнително, защото се чувствах виновен.

Наталия ме погледна внимателно:

— Страхувам се, вие сте много неискрен. Не давате истинското си значение.

И изведнъж, съвсем по детински, аз се ядосах:

— Не, разбира се. И защо трябва да го правя? Споровете ме отегчават. Нямам никакво намерение да говоря неща, с които вие сигурно няма да се съгласите.

Тя беше направо удивена.

— Но ако това е така, тогава няма смисъл за нас Да говорим сериозно за каквото й да било.

— Няма, разбира се.

— В такъв случай няма говорим изобщо? — попита горката Наталия.

— Най-добре ще бъде — предложих аз — да издаваме звуци като домашни животни. Обичам да слушам гласа ви, но никак не ме интересува какво казвате. Така че ще бъде далеч по-добре, ако просто казваме Бау-бау, Бе-е-е или Мяу.

Наталия пламна. Беше слисана и дълбоко обидена. После, след дълго мълчание, каза:

— Да, разбирам.

Когато наближихме тяхната къща, аз се опитах да позагладя нещата и да обърна всичко на шега, но тя не реагира. Върнах се в къщи много засрамен от себе си.

Обаче няколко дни по-късно Наталия ми позвъни по собствена инициатива и ме покани на обяд. Самата тя ми отвори вратата — очевидно беше чакала зад нея — и ме поздрави с възклицанията; Бау-бау! Бе-е-е! Мяу!

За момент сериозно помислих, че трябва да е полудяла. После се сетих, че бяхме скарани. Но след като се беше пошегувала с мен, Наталия беше готова да се сприятелим отново.

Влязохме в хола и тя започна да слага таблетки аспирин във вазите с цветя — за да ги съживи, както ми обясни тогава. Попитах я какво е правила през последните няколко дни.

— Цялата тази седмица — започна Наталия — аз не ходя в училището. Аз бях не добре. Преди три дни, стоя до пианото и

изведнъж пада — ей така. Как казвате — ohnmachtig?

— Искате да кажете, че припаднахте?

Наталия кимна енергично:

— Да, точно така. Аз съм ohnmachtig.

— Но в такъв случай сега трябва да сте в леглото.

Изведнъж започнах да се чувствавам много мъжествен и покровителствен:

— Как се чувствувате?

Наталия се засмя весело. Никога не бях я виждал да изглежда по-добре.

— О, не е толкова важно!

— Има едно нещо, което трябва да ви кажа — добави тя. — Той ще бъде хубава изненада за вас — аз мисли днес идва баща ми и моят братовчед Бернхард.

— Колко хубаво.

— Да! Нали? Баща ми ни прави много весело, когато идва, тъй като сега той често в пътуване. Има много работа навсякъде, в Париж, Виена, Прага. Винаги той трябва да ходи във влака. Вие, мисля, ще го харесате.

— Сигурно ще го харесам.

Когато стъклените врати се разтвориха, хер Ландауер наистина беше там, готов да ме посрещне. До него беше застанал Бернхард Ландауер, братовчедът на Наталия, висок блед младеж в тъмен костюм, само с няколко години по-възрастен от мене.

— Много ми е приятно да се запозная с вас — каза Бернхард, когато се ръкувахме. Говореше английски без всякаква следа от чужд акцент.

Хер Ландауер беше дребен, енергичен мъж с тъмна, набръчкана груба кожа, напомняща стар, добре лъснат ботуш. Имаше бляскави кафяви очи, които приличаха на копчета, и вежди на комедиен актьор — толкова гъсти и черни, сякаш бяха нарисувани с въглен. Очевидно обожаваше семейството си. Отвори вратата на фрау Ландауер така, сякаш тя беше много красиво младо момиче. Той се усмихна благосклонно и весело и обгърна всички ни с поглед — Наталия, радостно оживена от завръщането на баща си, фрау Ландауер, леко поруменяла, Бернхард, гладко избръснат, блед, вежлив и загадъчен; дори и аз бях включен. В същност хер Ландауер разговаряше почти

само с мене, като избягваше внимателно семейните въпроси, които можеха да ми напомнят, че съм чужд на масата.

— Преди тридесет и пет години бях в Англия — започна той, говорейки със силен акцент. — Дойдох във вашата столица, за да напиша авторската си дисертация върху положението на еврейските работници в Лондонския Ист Енд. Видях много неща, които вашите английски служители не искаха да видят.

Тогава бях съвсем млад: по-млад от вас, предполагам. Имах крайно интересни разговори с докери и проститутки, и със съдържатели на вашите така наречени кръчми. Много интересно... — Хер Ландауер се усмихна, унесен в спомените си:

— Тази моя незначителна, малка дисертация предизвика огромна дискусия и беше преведена най-малко на пет езика.

— На пет езика! — повтори Наталия на немски. — Виждате ли, баща ми също е писател!

— О, това беше преди тридесет и пет години! Много преди да се родиш ти, мила моя. — Хер Ландауер поклати глава примирително, а неговите очи-копчета заблестяха добродушно: — Сега нямам време за такива проучвания. — Той отново се обърна към мене: — Точно сега чета на френски една книга за вашия велик поет лорд Байрон. Крайно интересна книга. А сега бих се радвал да чуя вашето мнение като писател по един много интересен въпрос — бил ли е Байрон виновен за извършване на кръвосмешение? Какво мислите, мистър Ишъруд?

Усетих, че започвам да се изчервявам. По някаква странна причина в този момент ме смущаваше най-вече не присъствието на Наталия, а присъствието на фрау Ландауер, която си дъвчеше кротко обяда. Бернхард не вдигаше поглед от чинията си, усмихвайки се неуловимо.

— Ами — започнах аз, — доста е трудно...

— Това е един крайно интересен проблем — прекъсна ме хер Ландауер, като ни гледаше всички ласкаво и дъвчеше с най-голямо удоволствие: — Да допуснем ли, че геният е изключителна личност, която може да върши изключителни неща? Или пък, да кажем, обратното: Не, вие може да напишете красива поема или да нарисувате красива картина, но в ежедневието си трябва да се държите като обикновен човек и трябва да спазвате законите, които сме създали за обикновените хора? Няма да ви позволим да бъдете необикновени —

хер Ландауер изгледа всички ни поред с победоносен поглед, а устата му беше пълна с храна. Изведнъж той ме погледна втренчено, със сияещи очи: — Вашият драматург Оскар Уайлд... това е друг случай. Предоставям този случай на вас, мистър Ишъруд. Много бих желал да чуя мнението ви. Имал ли е право вашият английски закон да наказва Оскар Уайлд или не? Моля ви, кажете какво мислите?

Хер Ландауер ме наблюдаваше възторжено, а вилицата с месо беше застинала по средата на пътя към устата му. Бернхард стоеше встрани и се усмихваше сдържано.

— Ами... — започнах аз, усещайки как ми пламтят ушите. Този път обаче фрау Ландауер неочаквано ме спаси, като се обърна към Наталия и ѝ направи някаква забележка на немски за зеленчуците. Последва кратък спор и хер Ландауер, изглежда, напълно забрави въпроса си. Той продължи да се храни със задоволство. Сега пък Наталия трябваше непременно да се обади:

— Моля ви, кажете на баща ми името на вашата книга. Не можах да го запомня. Такова смешно име.

Свих вежди неодобрително, като се стараех да не забележат другите.

— „Всичките заговорници“ — отговорих хладно аз.

— „Всичките заговорници“... о, да, разбира се!

— Значи вие пишете криминални романи, мистър Ишъруд? — усмихна се одобрително хер Ландауер.

— Страхувам се, че тази книга няма нищо общо с престъпниците — отбелязах вежливо.

Той изглеждаше озадачен и разочарован:

— Така ли?

— Ще му обясните, моля — нареди Наталия. Поех си дълбоко дъх:

— Заглавието е символично... Взято е от Шекспировия „Юлий Цезар“...

Хер Ландауер веднага се оживи:

— А, Шекспир! Прекрасно! Това е крайно интересно...

— Вие тук в Германия сигурно имате чудесни преводи на Шекспир — казах аз и лекичко се усмихнах на собствената ловкост: опитвах се с хитрост да го отклоня от въпроса.

— О, разбира се! Това са едни от най-хубавите произведения на нашия език. Благодарение на тях вашият Шекспир, така да се каже, стана почти немски поет...

— Но вие не казвате — Наталия упорствуваше със злоба, която ми се виждаше направо сатанинска — за какво се разказва във вашата книга. Стиснах здраво зъби.

— Разказва се за двама младежи. Единият е художник, а другият — студент по медицина.

— Та това ли са единствените герои в книгата ви? — попита тя.

— Не, разбира се... Но аз съм изненадан от слабата ви памет. Разказах ви цялата тази история съвсем наскоро.

— Идиот! Не за себе си питам. Естествено спомням си всичко това, каквото сте ми казали. Но баща ми не е чул още. Така че ще разкажете, моля... И какво е после?

— Художникът има майка и сестра. Всички те са много нещастни.

— Но защо са нещастни? Баща ми, майка ми и аз, ние не сме нещастни.

Така ми се искаше да се разтвори земята и да я погълне.

— Всички хора не са еднакви — отговорих внимателно аз, отбягвайки погледа на хер Ландауер.

— Добре — каза Наталия. — Те са нещастни... И после какво?

— Художникът избягва от къщи, а сестра му се омъжва за един много неприятен младеж.

Наталия очевидно разбра, че ми дойде много и реши да ме ужили за последен път:

— А колко книги продадохте?

— Пет.

— Пет! Но това е много малко, нали?

— Да наистина.

Когато обядът свърши, безмълвно се разбрахме, че Бернхард, чичо му и леля му имаха да обсъждат семейни дела.

— Харесвате ли — попита ме Наталия, — че ние ще се разходим заедно малко? Хер Ландауер се сбогува с мене много официално:

— По всяко време сте добре дошъл под моя покрив, мистър Ишъруд. — И двамата направихме дълбоки поклони.

— Може би — каза Бернхард, подавайки ми визитната си картичка — ще дойдете някоя вечер да поразведриете за малко самотата ми? — Благодарих му и казах, че с удоволствие ще го посетя.

— А какво мислите за баща ми? — попита Наталия веднага щом излязохме от къщата.

— Смятам, че той е най-добрият баща, който съм срещал някога.

— Наистина мислите така? — Наталия беше доволна.

— Да, наистина.

— А сега признайте, баща ми шокира вас, когато говореше за лорд Байрон — не? Бузите ви бяха червени като рак.

Засмях се:

— Баща ви ме кара да се чувствавам старомоден. Той говори за такива модерни неща.

Наталия се засмя победоносно:

— Виждате ли, бях права! Вие се шокирахте! О, толкова се радвам! Вижте, казвам на баща ми: „Един мъно-о-го интелигентен младеж идва да ни види“ — и така той искал да ви покаже, че също може да бъде модерен и да говори за всички теми. Мислехте, баща ми бъде един глупав старец? Кажете истината, моля.

— О, не — възразих аз. — Никога не съм си мислил такова нещо!

— Е, не е глупав, виждате... Много е умен. Само че няма много време за четене, защото трябва да работи винаги. Понякога трябва работи осемнадесет — деветнадесет часа в ден. Това е ужасно... А той е най-добрият баща в целия свят!

— Вашият братовчед Бернхард е съдружник на баща ви, нали?

Наталия кимна:

— Именно, той ръководи магазина тук, в Берлин. И също е много умен.

— Често ли се виждате с него?

— Не... Не често идвал в нашата къща... Той е странен човек, знаете ли? Мисля: той мъно-о-го харесвал да бъде сам. Аз изненадана, когато той покани да му правите визита... Трябва да внимавате.

— Така ли? Защо, за бога, трябва да внимавам?

— Той е мъно-о-го саркастичен, разбирате ли? Мисля, може би присмее на вас.

— Е, това няма да е чак толкова ужасно, нали? Много хора ми се присмиват... И вие самата, понякога.

— О, аз! Това съвсем друго. — Наталия поклати сериозно глава: — Когато аз присмее, то е за да бъде весело, разбирате ли? Но когато Бернхард присмее, не е хубаво...

Бернхард имаше апартамент на една тиха улица, недалеч от „Тиергартен“. Когато позвъних на външния вход, някакъв дребен като джудже пазач надникна през едно сутеренно прозорче, попита кого искам да посетя и най-накрая, като ме изгледа с голямо недоверие, натисна копчето, което освобождава ключалката на външната врата. Тя беше толкова тежка, че трябваше да я отместя с две ръце, за да вляза. Затвори се зад гърба ми с глух трясък, който приличаше на далечен оръдеен изстрел. Следваха две врати, водещи към вътрешния двор, после градинската врата, след това — нагоре по стълбището, и стигнах до вратата на апартамента. Четири врати, които закрилят Бернхард от външния свят.

Тази вечер върху костюма, с който излизаше обикновено в града, той беше облякъл кимоно с красива бродерия. Не беше точно такъв, какъвто го помнех от първата ни среща: тогава нямаше нищо ориенталско в него — а сега сигурно кимоното подчертаваше това. С този прекалено изтънчен, строг и изящен профил, с орловия си нос той ми приличаше малко на птица от китайска бродерия. Изглеждаше деликатен и отпуснат, но от него лъхаше някаква странна сила, неподвижната сила на статуя от слонова кост в светилище. Отново ми направи впечатление прекрасният му английски и неговите решителни жестове, когато ми показваше главата на Буда от Кхмер, издялана в дванадесети век от пясъчник. Тя стоеше до леглото му — „бди над сънищата ми“ — каза той. По рафтовете на ниската бяла библиотека имаше гръцки, сиамски и индокитайски статуетки и каменни глави. Повечето от тях Бернхард беше донесъл от пътуванията си. Наред с томовете на „История на изкуствата“, репродукции и монографии върху скулптурата и разни антични предмети, видях и „Хълмът“ на Вачел и „Какво да се прави?“ на Ленин. Апартаментът можеше спокойно да бъде някъде дълбоко в провинцията: не се чуваше и най-слабият шум отвън. Сериозна икономка — с престилка — сервира вечерята. Ядох супа, риба, пържола и пикантно следястие, а Бернхард пи прясно мляко и хапна само домати и сухар.

Разговаряхме за Лондон, който той никога не беше виждал, и за Париж, където учил известно време в ателието на един скулптор. Като младеж искал да стане скулптор. „Но — Бернхард въздъхна и се усмихна благо — провидението е наредило другояче.“

Исках да поговорим за бизнеса на Ландауерови, но не посмях, защото ми се стори, че може да е нетактично. Обаче самият Бернхард спомена за него между другото:

— Трябва да ни посетите някой ден в магазина, ако представлява интерес за вас — защото предполагам, че е интересен, дори и само като съвременен икономически феномен. — Той се усмихна и като погледнах лицето му, аз си помислих, че вероятно страда от някаква фатална болест.

След вечеря сякаш се посъживи. Преди няколко години бил направил истинско околосветско пътешествие — представих си как, тих и любознателен, леко саркастичен, той пъха изящния си орлов нос навсякъде: в палестинските селски общини, в еврейските селища край Черно море, в индийските революционни комитети, в бунтовническите армии в Мексико. Бавно, като подбираще внимателно думите си, той ми описа един разговор за демони с китайски лодкар и един не съвсем правдоподобен пример за бруталността на полицията в Ню Йорк.

През тази вечер няколко пъти иззвъня телефонът и всички, които се обаждат, като че ли молеха Бернхард за помощ и съвет.

— Елате утре — казваше неговият уморен, ласкав глас. — Да... сигурен съм, че всичко ще се уреди... И моля ви, не се безпокойте повече. Легнете си и спете. Предписвам ви две-три таблетки аспирин... — Усмихваше се благо, иронично. Очевидно щеше да даде пари на всеки от просителите.

— Кажете, моля ви — попита ме той точно преди да си тръгна, — ако не смятате, че е нахално: какво ви накара да дойдете да живеете в Берлин?

— Искам да науча немски — отговорих аз. След предупреждението на Наталия няха намерение да му доверявам историята на живота си.

— Чувствувате ли се щастлив тук?

— Много съм щастлив.

— Мисля, че това е чудесно... Наистина чудесно... На лицето му се появи деликатна, иронична усмивка. — Вие сте изпълнен с такава

жизненост, че можете да бъдете щастлив даже в Берлин. Трябва да ми разкриете тайната си. Ще ми позволите ли да седна в нозете ви и да се уча на мъдрост?

Усмивката му се сви, изчезна. Върху необикновено младежкото му лице отново падна сянката на равнодушие и смъртна умора.

— Надявам се — каза той, — че когато нямате нищо по-добро пред вид, ще ми се обаждате по телефона.

Скоро след това посетих Бернхард в службата му.

Това беше една огромна сграда от стомана и стъкло, недалеч от „Потсдамерплац“. Изгубих почти четвърт час, за да открия пътя — минах покрай щандове за бельо, готови дрехи, електрически уреди, спортни принадлежности и прибори за сервиране, докато стигнах най-после до изолирания свят зад кулисите — стаите за продажба на едро, за търговските пътници и за преговори, а също така и няколкото кантори на Бернхард. Портиерът ме въведе в една малка чакалня, облицована с лъскава дървена ламперия на ивици. На пода имаше наситеносин мокет, а на стената — гравюра на Берлин от 1803 година. Много скоро влезе самият Бернхард. Днес изглеждаше по-млад и по-напет, беше с папионка и в светлосив костюм.

— Надявам се, че тази стая ви харесва — каза той. — След като карам толкова много хора да ме чакат тук, би трябвало поне да им създам приятна обстановка, където да уталожат нетърпението си.

— Много е хубава — отговорих аз и чувствавайки се доста смутен, добавих, за да поддържам разговора:

— От какво дърво е направена ламперията?

— Кавказки орех. — Бернхард произнесе думите много точно, с характерната си педантичност. После ненадейно се усмихна. Изглеждаше в много по-добро настроение: — Елате да видите магазина.

В отдела за железария и кухненски принадлежности една жена в работна престилка демонстрираше достоинства на нова цедка за кафе. Бернхард спря да я попита как върви продажбата ѝ тя ни предложи по чашка кафе. Докато посрѣбвах от моето, той ѝ обясни, че съм бил известен лондонски търговец на кафе и затова си струвало да чуят моето мнение. Отначало жената почти му повярва, но и двамата така се смеехме, че тя се усъмни. След малко Бернхард изпусна чашата си и я счупи. Много се разстрои и заля жената с извинения.

— Няма значение — успокой го тя, сякаш беше обикновен работник, когото можеха да уволнят за несръчността му. — Имам още две чаши.

Скоро стигнахме до играчките. Бернхард ми каза, че той и чичо му не позволявали да се продават войничета и пушки в техния магазин. Неотдавна на едно съвещание на директорите се стигнало до разгорещен спор заради продажбата на играчки-танкове и Бернхард успял да се наложи.

— Това обаче е само първата стъпка — тъжно добави той, вземайки едно тракторче с гъсенична верига.

След това ми показа стаята, в която децата можеха да играят, докато майките им пазаруват. Бавачка в униформена престилка помагаше на две малки момченца да построят замък от кубчетата.

— Ето тук виждате — отбеляза Бернхард — как съчетаваме рекламата с малко благотворителност. Срещу тази стая излагаме много евтини и хубави шапки. Майките, които водят децата си тук, веднага попадат в капана на изкушението... Опасявам се, че ще ни помислите за жалки материалисти...

Попитах защо няма щанд за книги.

— Защото не смеем да си го позволим. Чичо ми знае, че ще стоя там по цял ден.

Из всичките отдели имаше табла с цветни лампички — червени, зелени, сини и жълти. Попитах за предназначението им и Бернхард ми обясни, че всяка от тях била сигнал за някой от началниците на фирмата: — За мен е синята. Това е може би донякъде символично. — Преди да успея да попитам какво има пред вид, синята лампичка пред нас започна да трепти. Бернхард отиде до най-близкия телефон и му съобщи, че един посетител го очаква в кантората му. Така че си казахме довиждане. На излизане си купих чифт къси чорапи.

В началото на зимата виждах Бернхард доста често. Не мога да кажа, че го опознах по-добре през тези вечери, прекарани заедно. Той си остана някак странно далечен — под светлината на лампиона лицето му изглеждаше съвсем слабо и изтощено от преумора, тихият му глас разказваше един след друг не особено весели анекдоти. Описа ми например един обяд с приятели, които много стриктно спазвали еврейските обичаи.

— Значи — казал Бернхард в потока на разговора — днес ще обядваме навън? Това е чудесно! Времето е много топло за сезона, нали? А и градината ви е толкова хубава. — И тогава изведнъж му се сторило, че домакините го гледат доста кисело и той с ужас се сетил, че било празникът на скинопигията^[4].

Аз се засмях. Беше ми забавно. Бернхард разказваше много увлекателно. През цялото време обаче се чувствах малко раздразнен. Защо ме третира като дете? Всички ни третира като деца — чичо си, леля си, Наталия и мене самия. Разказва ни истории. Приятен е, очарователен е. Но в жестовите му, когато ми предлага чаша вино или цигара, се долавя някакво високомерие — високомерната смиреност на Изтока. Няма да ми каже какво мисли или чувства в същност и сякаш ме презира за това, че не зная. Никога няма да ми каже нещо за себе си или за това, което е най-важно за него. И защото не съм като Бернхард, а съвсем друг и с радост бих споделил мислите и чувствата си с четиридесет милиона души, стига те да искат това, аз му се възхищавам донякъде, но и малко го мразя.

Рядко говорехме за политическото положение в Германия, но една вечер Бернхард ми разказа случка от дните на гражданската война. Посетил го негов приятел състудент, който участвувал в сраженията. Бил много неспокоен и отказал да седне. Скоро признал на Бернхард, че му било заповядано да предаде някакво съобщение чрез редакцията на един вестник, която била обкръжена от полицията. За да стигне дотам, трябвало да се катери и пълзи по покриви, изложени на картечен обстрел. Той, разбира се, не изгарял от нетърпение да тръгне. Студентът бил облечен в необикновено дебел балтон и Бернхард настоял да го свали, тъй като стаята била добре затоплена и по лицето му буквално се леела пот. Най-сетне, след дълго колебание, той го съблякъл и за ужас на Бернхард хастарът на палтото бил снабден с вътрешни джобове, натъпкани догоре с ръчни гранати.

— Най-лошото беше — продължи Бернхард, — че той решил да не рискува повече и да остави палтото при мене. Искаше да го сложи във ваната и да пусне отгоре студената вода. Най-накрая го убедих, че ще е много по-добре да го изнесе навън, след като се стъмни, и да го хвърли в канала. В края на краищата той успя да направи това... Сега е един от най-изтъкнатите професори в някакъв провинциален

университет. Сигурен съм, че отдавна е забравил за това малко неудобно приключение...

— А вие бил ли сте някога комунист, Бернхард? — попитах го аз.

По лицето му веднага разбрах, че се приготви за отбрана. След малко каза бавно:

— Не, Кристофър. Опасявам се, че по природа винаги съм бил неспособен да достигна необходимия ентусиазъм.

Изведнъж аз изгубих търпение, дори се ядосах:

— ... неспособен да вярвате в каквото и да било?

Бернхард лекичко се усмихна на моя гняв. Сигурно му се виждаше забавно, че е успял толкова да ме ядоса.

— Може би... — После добави, сякаш на себе си: — Не... това не е съвсем вярно...

— Тогава в какво вярвате? — попитах аз предизвикателно.

Бернхард се замисли, притвори очи, изящният му орлов профил излъчваше невъзмутимост и спокойствие, Най-сетне рече:

— Може би вярвам в реда и дисциплината.

— Така ли?

— Не разбирате ли, Кристофър? Ще се опитам да ви обясня... Вярвам, че аз самият трябва да спазвам един установен ред, не другите. За тях не мога да съдя. Зная само, че има известни норми, на които трябва да се подчинявам и без които съм напълно загубен... Това много ужасно ли ви звучи?

— Не — отговорих аз и си помислих: „Приличат си с Наталия,“

— Не бива да ме осъждате прекалено строго, Кристофър. — Подигравателната усмивка вече се разливаше по лицето му. — Не забравяйте, че в мен тече смесена кръв. В моите осквернени вени може би има и капчица чиста пруска кръв. Може би това кутре — той го вдигна към светлината — е кутрето на пруски фелдфебел... Вие, Кристофър, с вашата вековна англосаксонска свобода зад гърба си, с вашата Магна харта, изписана в сърцето ви, не разбирате, че ние, бедните варвари, се нуждаем от твърдостта на една униформа, за да ни държи изправени.

— Защо винаги ми се подигравате, Бернхард?

— Аз да ви се подигравам? Не бих посмял!

И въпреки всичко може би този път ми каза повече, отколкото възнамеряваше.

Отдавна бях намислил да се опитам да запозная Наталия със Сали Боулс. Струва ми се, че предварително знаех какво ще излезе от тази среща. Поне бях достатъчно разумен да не покана и Фриц Вендел.

Трябваше да се срещнем в едно модно кафене на „Курфюстендам“. Първа пристигна Наталия. Закъсня с петнадесет минути — сигурно искаше да се възползува от предимството да бъде последна. Но си беше направила сметката, без да познава Сали, и нямаше смелостта да закъснее като гранддама. Горкичката Наталия! Сигурно е искала да изглежда по-възрастна, в резултат на което имаше само доста старомоден вид. Дългата вечерна рокля изобщо не ѝ отиваше. А малката ѝ шапчица беше килната на една страна — несъзнателна пародия на момчешката барета на Сали. Но Наталия имаше прекалено бухнали коси и шапчицата приличаше на полуобърната лодка в развълнувано море.

— Как изглеждате? — веднага ме попита тя, сядайки срещу мен. Беше доста притеснена.

— Много добре изглеждате.

— Кажете ми, моля ви, честно, какво ще си помисли тя за мен?

— Сигурно много ще ѝ харесате.

— Как можете говори така? — Наталия беше възмутена. — Та вие не знаете!

— Най-напред питате за мнението ми, а после казвате, че не зная!

— Идиот! Не искам комплименти!

— Страхувам се, че не разбирам много добре какво искате в същност?

— О, не? — казва презрително Наталия. — Не разбирате? В такъв случай съжалявам. Не мога да ви помогна!

Точно в този момент пристигна Сали.

— Здравей, мили — поздрави ме тя с най-гугукащия си глас. — Уж-ясно съжалявам, че закъснях. — Нали ще ми простиш? — Седна кокетно, облъхна ни с парфюма си и се зае да сваля ръкавиците си с бавни, едва забележими движения. — Любих се с един режисьор — долен стар еврей. Надявам се да ми даде договор, но за сега няма да мине номерът...

Бързо ритнах Сали под масата и тя веднага спря, а на лицето ѝ се изписа явно сливане. Но вече беше много късно, разбира се. Наталия

се вкамени пред очите ни. Всичко, което преди й бях казал и намекнал, предполагайки, че така ще оправдая предварително поведението на Сали, моментално стана невалидно. След кратко ледено мълчание Наталия ме попита дали съм гледал „*Sous les Toits de Paris*“^[5]. Говореше на немски, не искаше да даде възможност на Сали да се присмее на английския й.

Но Сали се намеси веднага, съвсем невъзмутимо. Тя била гледала филма и смятала, че е чудесен. Не бил ли Прежан чудесен и дали си спомняме сцената, когато влакът профучава на заден план, докато те започват да се бият? Немският на Сали беше толкова ужасен, много по-лош от обикновено, че се чудех дали не го прави нарочно, за да се подиграе на Наталия.

През останалата част на разговора седях като на тръни. Наталия почти не си отвори устата. Сали продължи да дърдори на нейния убийствен немски, като по този начин поддържаше, както тя си въобразяваше, лек разговор на общи теми, главно за английската филмова индустрия. Но тъй като всяка история беше придружена с обяснения, че някоя била любовница на някой си, че този пиел, а онази вземала наркотици, от това атмосферата не стана по-приятна. Усещах как гневът ми и към двете растеше — към Сали заради безконечните, глупави порнографски клюки; към Наталия заради това, че беше толкова скромна и превзета. Най-сетне, само след двадесет минути, които на мен ми се сториха цяла вечност, Наталия каза, че трябва да си тръгва.

— Боже мой, и аз също! — извика на английски Сали. — Крис, миличък, нали ще ме заведеш поне до „Идън“?

Малодушно погледнах към Наталия, стараяйки се да й покажа своята безпомощност. Отлично знаех, че за нея това беше нещо като изпитание на моята преданост и ето че вече се бях провалил. Изражението на Наталия показваше, че пощада няма да има. Лицето й се вкамени. Изглеждаше наистина много сърдита.

— Кога ще ви видя? — осмелих се да попитам аз.

— Не зная — отговори Наталия и закричи надолу по „Курфюстендам“ така, сякаш не желалаше никога повече да ни види и двамата.

Въпреки че до „Идън“ имаше само няколко стотин ярда, Сали настоя да вземем такси. „И дума да не става — възкликна тя, — да

пристигна там пеша.“

— Онова момиче май много не ме хареса, а? — забеляза тя, като потегляхме.

— Не Сали, никак.

— Сигурна съм, че не зная защо... Положих толкова усилия да бъда мила с нея.

— Ако и на това му казваш мила... — Засмях се, въпреки раздразнението си.

— А какво трябваше да направя?

— Въпросът е по-скоро какво не трябваше да правиш... Не можеш ли да говориш за нещо друго, освен за изневери?

— Хората трябва да ме приемат такава, каквата съм — важно отвърна Сали.

— С маникюра и всичко останало ли? — Бях забелязал, че Наталия поглеждаше все към ръцете ѝ с някакъв хипнотизиран ужас.

Сали се разсмя:

— Днес нарочно не си лакирах ноктите на краката.

— О, глупости, Сали! Наистина ли ги лакираш?

— Да, разбира се.

— Но защо, за бога? Искам да кажа, никой — поправих се, — много малко хора ги виждат...

Сали ми се ухили с най-глупавата си усмивка:

— Зная, мили... Но това ме кара да се чувствам толкова сладострастна...

От този ден датира влошаването на отношенията ни с Наталия. Не че някога сме се карали сериозно, нито пък стигнахме до окончателно скъсване. В същност няколко дни по-късно ние отново се срещнахме, но веднага усетих колко много се е понижила температурата на нашето приятелство. Разговаряхме, както обикновено, за изкуство, музика, книги и внимателно избягвахме личните въпроси. Бяхме се разхождали почти цял час из парка, когато Наталия ме попита рязко:

— Вие много харесва мис Боулс? — В очите ѝ, сведени към посипаната с листа пътека, имаше злобна насмешка.

— Да, разбира се... Скоро ще се оженим.

— Идиот!

Няколко минути се разхождахме безмълвно.

— Знаете ли — изведнъж проговори Наталия с вид на човек, който прави изненадващо признание, — аз не харесвам вашата мис Боулс?

— Да, зная, че не я харесвате.

Тонът ми я ядоса, а аз точно това целях.

— Какво мисля аз не от значение?

— Ни най-малко — усмихнах се закачливо аз.

— Само вашата мис Боулс, тя от значение?

— Да, разбира се, тя е от огромно значение.

Наталия пламна и прехапа устни. Гневът ѝ растеше:

— Някой ден ще видите, че съм права.

— Не се и съмнявам.

Вървахме пеша през целия път обратно до къщата на Наталия, без да си кажем и дума. На прага обаче тя попита, както обикновено:

— Може би ще ми позвъните някой ден. — После се поколеба и нанесе прощалния си удар: — ако ваша мис Боулс разреши.

Аз се засмях:

— Разреши-не разреши, ще ви се обадя много скоро. — Малко преди да свърша, Наталия тръшна вратата под носа ми.

Въпреки всичко, не удържах на думата си. Мина цял месец, преди да набера отново номера на Наталия. Много пъти бях почти готов да направя това, но винаги нежеланието ми да я видя надделяваше. А когато най-сетне наистина се срещнахме, температурата на нашето приятелство беше спаднала с още няколко градуса — сякаш бяхме просто познати. Наталия сигурно си мислеше, че Сали ми е станала вече любовница, а аз не виждах защо трябва да поправам грешката ѝ. Това само щеше да ме въввлече в един дълъг откровен разговор, за който няхах настроение. А след всичките тези обяснения Наталия вероятно щеше да си бъде точно толкова шокирана, колкото и сега, а и доста по-ревнива. Не смеех да мисля, че тя някога ме е обичала, но вече беше започнала да се разпорежда с мене като по-голяма сестра, а тъкмо тази роля — колкото и да е странна — Сали беше възприела от нея. Не че не съжалявах, но, общо взето, реших, че е по-добре нещата да си останат непроменени. Ето защо аз се възползувах от косвените въпроси и намеци на Наталия и дори ѝ намекнах няколко пъти за семейното си щастие:

— Когато закусвахме със Сали тази сутрин... — или — Харесвате ли тази вратовръзка? Сали я избра...

Горката Наталия, тя посрещна всичко това с мрачно мълчание. И както често се случваше преди, аз отново имах чувството, че съм прекалено жесток. Последваха още две срещи, но и те имаха същия успех. После, към края на февруари, аз ѝ позвъних отново, но ми казаха, че е заминала за чужбина.

От известно време не бях виждал и Бернхард. Бях наистина много изненадан, когато една сутрин чух гласа му по телефона. Питаше ме дали искам тази вечер да отидем заедно в „провинцията“ и да останем да пренощуваме там. Това звучеше много загадъчно, но той само се засмя на опитите ми да разбера къде ще отидем и защо.

Дойде да ме вземе около осем часа с голяма закрыта кола с шофьор. Колата, както ми обясни Бернхард, била служебна. Дватаматa с чичо му я използвали. Помислих си, че е типично за патриархалната простота на Ландауерови да не притежават собствена кола, а и самият Бернхард сякаш беше склонен да се извинява за съществуването на тази. Това беше една сложна простота, нещо като отрицание на отрицанието. Корените ѝ бяха дълбоко вплетени в този страшен грях — собствеността. О, боже, помислих си аз с въздишка, ще мога ли някога да се докосна до същността на тези хора, ще ги разбера ли някога? Когато размишлявах върху душевната нагласа на Ландауерови, винаги ме завладяваше чувството за пълно поражение и изтощение.

— Уморен ли сте? — попита ме загрижено Бернхард.

— О, не... — размърдах се аз. — Ни най-малко.

— Имате ли нещо против, ако най-напред се отбием да вземем един приятел! Още някой ще дойде с нас, разбирате ли... Надявам се, че нямате нищо против?

— Не, разбира се — отговорих учтиво аз.

— Той е много тих. Стар приятел на семейството.

Бернхард изглеждаше развеселен за нещо. Подсмиваше се лекичко под мустак.

Колата спря пред една вила на „Фазаненщрасе“. Бернхард натисна звънеца и му отвориха. А няколко минути по-късно се появи отново с един скай-териер на ръце. Аз се засмях.

— Вие ми отговаряхте много учтиво — каза с усмивка Бернхард. — И все пак забелязах, че бяхте малко неспокоен... Прав ли съм?

— Може би...

— Чудя се кого очаквахте? Някой ужасно отегчителен стар господин сигурно? — Бернхард погали териера. — Страхувам се, че вие сте твърде добре възпитан, за да ми признаете някога това.

Колата забави ход и спря пред кантона за пътен данък на магистралата „Авус“.

— Къде отиваме? — попитах аз. — Искам да ми кажете.

Бернхард се усмихна с деликатната си, сърдечна ориенталска усмивка:

— Много съм загадъчен, нали?

— Много.

— Сигурно е чудесно преживяване да пътувате в нощта, без да знаете къде отивате? Ако ви кажа, че отиваме в Париж, в Мадрид или Москва, вече няма да има нищо загадъчно и ще загубите половината от удоволствието... Ще ми повярвате ли, Кристофър, аз дори ви завиждам, че не знаете къде отиваме?

— Вярно е, че и така може да се погледне на въпроса... Но все пак вече зная, че не отиваме в Москва. Пътуваме в обратна посока.

Бернхард се засмя:

— Понякога се държите съвсем като англичанин, Кристофър. Чудя се дали съзнавате това?

— Мисля, че вие сте причината да се прояви английската ми страна — отговорих аз и веднага се почувствувах неловко, сякаш коментарът беше оскърбителен. Бернхард като че ли прочете мисълта ми.

— Това комплимент ли е или урок?

— Разбира се, че е комплимент.

Колата се носеше като вихър по лъскавата черна магистрала към безкрайния мрак извън града. Гигантски пътни знаци блясваха за момент като изгарящи клечки кибрит. Зад нас Берлин вече приличаше на червеникаво сияние, което бързо се стапяше зад гъстата борова гора. Прожекторът върху радиокулата шареше с тънкия си лъч в нощта. Правото черно шосе летеше с грохот насреща ни, сякаш отиваше към собствената си гибел. В тъмната тапицирана кола Бернхард галеше неспокойното куче на коленете си.

— Добре, ще ви кажа... Отиваме на едно място на брега на Ванзи, което принадлежеше на баща ми. Вие в Англия наричате това

къща в провинцията, вила.

— Вила ли? Много хубаво...

Тонът ми развесели Бернхард. По гласа му усещах, че се усмихва:

— Надявам се, че няма да ви се види прекалено неудобна?

— Сигурен съм, че много ще ми хареса.

— Отначало може да ви се стори малко примитивна... — Бернхард се засмя тихичко на себе си: — Въпреки всичко това е забавно...

— Така трябва да бъде...

Предполагам, че смътно бях очаквал да видя хотел със светлини, музика и много хубава храна. Помислих си с горчивина, че само някой богат, извратен свръхцивилизован градски жител би нарекъл нощуването в мизерна влажна виличка посред зима „забавно“. И колко е символично, че ме води в тази виличка с разкошната си кола! Къде ли ще спи шофьорът? Вероятно в най-хубавия хотел в Потсдам... Като минахме покрай светлините на последния кантон на „Авус“, забелязах, че Бернхард продължаваше да се усмихва на себе си.

Колата зави надясно и пое надолу по склона на един хълм. От двете страни на шосето се очертаваха силуетите на дърветата. Усещаше се, че сме близо до голямото езеро, което се губеше от погледа ни отвъд гората вляво. Изведнъж разбрах, че шосето е свършило и по една частна алея стигнахме до вратата на огромна вила.

— Къде се намираме? — попитах аз объркано, предполагайки, че той ще трябва да се отбива за още нещо — за друг териер може би. Бернхард весело се засмя:

— Пристигнахме на местоназначението, драги ми Кристофър! Слизайте!

Един прислужник в раирано сако ни отвори вратата. Кучето изскочи от колата и ние с Бернхард го последвахме. Сложил ръка на рамото ми, той ме поведе през антрето нагоре по стълбите. На пода имаше дебел килим, а по стените — гравюри в рамки. Отвори вратата на разкошна спалня в розово и бяло с пищен копринен пухен юрган на леглото. В дъното имаше баня, която блестеше с излъсканото си сребро и беше отрупана с пухкави бели хавлиени кърпи.

Бернхард се засмя:

— Горкият Кристофър! Опасявам се, че сте разочарован от нашата вила? За вас е твърде голяма и твърде показна, нали? Очаквахте с нетърпение удоволствието да спите на пода сред хлебарките?

Споменът за тази шега сякаш витаеше около нас по време на вечерята. При всяко следващо ястие, внасяно на сребърен поднос, Бернхард улавяше погледа ми и ми се усмихваше умолително. Столовата, обзаведена в стил барок, беше много елегантна и в доста бледи цветове. Попитах го кога е строена вилата.

— Баща ми я построил през 1904 година. Искал да прилича колкото се може повече на английска къща — заради майка ми...

След вечеря се поразходихме из тъмната градина. Силен вятър духаше над езерото и огъваше дърветата наоколо. Вървах след Бернхард надолу по каменните стъпала, препъвайки се в кучето, което непрекъснато тичаше в краката ми. Стигнахме до един малък пристан. Езерото беше развълнувано, а отвъд, откъм Потсдам, няколко светлини подскачаха, отразени върху тъмните му вълни, и се разливаха по края като опашки на комети. На перилата тракаше, полюшвана от вятъра, негодна газова горелка. А под нас, в тъмнината, вълните се плискаха тайнствено и тихо в невидимите мокри камъни.

— Като момче имах навика да слизам по тези стъпала през зимните вечери и да стоя тук с часове... — Гласът на Бернхард беше толкова тих, че аз едва го чувах. Бе извърнал лице настрани, загледан в тъмните води на езерото. При по-силен полъх на вятъра думите му стигнаха ясно до мен — сякаш самият вятър говореше: — Това се случи през войната. По-големият ми брат беше убит още в самото й начало... По-късно някои от конкурентите на баща ми започнаха да разпространяват слухове против него, защото жена му била англичанка, тъй че никой не ни посещаваше, а се и мълвеше, че сме шпиони. Накрая дори местните търговци не искаха да се отбиват у нас... Всичко това изглеждаше направо нелепо и в същото време беше ужасно, че човешки същества могат да бъдат обхванати от толкова много злоба...

Потръпнах леко, загледан над водата. Беше студено. Гласът на Бернхард, тих и предпазлив, продължаваше да звучи в ухото ми:

— Стоях си тук през онези зимни вечери и си представях, че съм последното живо човешко същество на земята... Мисля, че бях странно момче... Не се разбирах добре с другите момчета, макар че

много ми се искаше да ме обичат и да имам приятели. Може би сам си бях виновен — изгарях от нетърпение да се сприятеля с тях. Момчетата виждаха това и се държаха жестоко към мене. Обективно погледнато, аз мога да ги разбера... Може би самият аз щях да се държа жестоко, ако бях на тяхно място. Трудно е да се каже... Но при моя характер училището беше за мене нещо като китайско мъчение... Така че можете да си представите защо обичах да слизам тук нощем и да стоя сам. А после и войната... По това време вярвах, че тя ще продължи десет, петнадесет или даже двадесет години. Знаех, че аз самият скоро ще бъда мобилизиран. Колкото и да е странно, не си спомням да съм изпитвал страх изобщо. Примирявах се с това. Виждаше ми се съвсем естествено, че всички ще трябва да умрем. Предполагам, че това беше нещо като всеобща военна психоза. Но мисля, че що се отнася до мен, в държането ми имаше и нещо типично семитско... Много е трудно да се говори съвсем безпристрастно за тези работи. Понякога на човек не му се иска да признае някои неща пред самия себе си, защото накърняват неговото самоуважение...

Бавно се обърнахме и се заизкачвахме по склона към градината. Отвреме-навреме чувах бързото дишане на кучето, което търсеше нещо в тъмнината. Бернхард продължаваше да говори колебливо, подбирайки всяка дума:

— След като беше убит брат ми, майка ми никога не излезе от тази къща и парка около нея. Мисля, че тя се стараеше да забрави, че може да съществува страна като Германия. Започна да изучава староеврейски и съсредоточи цялото си внимание върху древноеврейската история и литература. Мисля, че това е симптоматично. То говори за един нов етап в еврейското развитие — отдръпването от европейската култура и европейските традиции. Усещам го понякога и у себе си... Спомням си, че майка ми се разхождаше из къщата като сомнамбул. Свидеше ѝ се всяка минута, която не прекарваше над заниманията си, и това беше ужасно, защото през цялото време тя чезнеше от рак... Щом разбра какво е състоянието ѝ, отказа да отиде на лекар. Страхуваше се от операция... Най-накрая, когато болките станаха много силни, тя се самоуби...

Бяхме стигнали до къщата. Бернхард отвори една стъклена врата, преминахме през малка оранжерия и влязохме в голям хол, изпълнен с подскачащи сенки и отблясъци от огъня, който гореше в отворената

английска камина. Той запали много лампи и в стаята стана ослепително светло.

— Необходимо ли е такова силно осветление? — попитах аз. — Струва ми се, че светлината от огъня е много по-хубава.

— Така ли? — Бернхард се усмихна неуловимо. — И аз съм на същото мнение... Но си помислих, че вие сигурно предпочитате лампите.

— Но защо, за бога, мислите така? — Изведнъж престанах да се доверявам на гласа му.

— Не зная. Просто това е част от моята представа за вашия характер. Колко съм глупав!

Гласът му беше подигравателен. Нищо не казах. Той стана и изгаси всички лампи, с изключение на една малка нощна лампичка на масата до мен. Последва дълго мълчание.

— Не искате ли да послушате радио?

Този път гласът му ме накара да се усмихна:

— Вижте какво, не е необходимо да ме забавлявате! Чувствувам се отлично, ей така, седнал до огъня.

— Е, щом се чувствувате отлично, аз съм доволен... Беше много глупаво от моя страна... Имах съвсем друго впечатление.

— Какво искате да кажете?

— Опасявах се, че може да ви е скучно.

— Разбира се, че не ми е скучно! Що за глупост!

— Много сте учтив, Кристофър. Вие винаги сте много учтив. Но за мен е съвсем ясно какво мислите... — Никога по-рано не бях чувал гласа му да звучи толкова враждебно:

— Питате се защо ви доведох в тази къща. Преди всичко се питате защо ви разказах това, което току-що чухте.

— Радвам се, че ми разказахте...

— Не, Кристофър. Това не е вярно. Вие сте малко шокиран. Мислите си, че човек обикновено не говори за такива неща. Тази еврейска емоционалност ви отвращава малко — вас, с вашето изискано английско възпитание. Често се ласкаете от мисълта, че сте преживели много и че никаква човешка слабост не може да предизвика отвращение у вас, но възпитанието ви се оказва по-силно. Имате чувството, че хората не трябва да разговарят по този начин. Не е благоприлично.

— Това са фантазии, Бернхард!

— Така ли? Може би... Но аз мисля така. Няма значение... Тъй като искате да знаете защо ви доведох тук, ще се опитам да ви обясня... Опитвах се да направя един експеримент.

— Експеримент ли? Искате да кажете, с мене?

— Не, със себе си. Това ще рече... Цели десет години не съм говорил откровено, така както говорих с вас тази вечер, с нито едно човешко същество... Питам се дали можете да се поставите на мое място и да си представите какво значи това? А тази вечер... Може би в крайна сметка това е невъзможно да се обясни... Нека да се изразя по друг начин. Довеждам ви тук, в тази къща, която не значи нищо за вас. Не ви измъчват никакви спомени от миналото. После ви разказвам историята си... Сигурно по този начин човек може да прогони духовете... Много лошо се изразявам, нали? Навярно това, което говоря, ви се струва абсурдно?

— Ни най-малко... Но защо избрахте именно мен за този експеримент?

— Гласът ви звучеше много сурово, когато казвахте това, Кристофър. Сега вие си мислите, че ме презирате.

— Не, Бернхард. Сега си мисля, че сигурно вие ме презирате... Често се чудя защо изобщо се занимавате с мене. Понякога имам чувството, че съм ви неприятен и че вие казвате и вършите някои неща, за да ми покажете това — и все пак предполагам, че може да не е вярно, защото иначе нямаше да продължавате да ме каните на гости... Както и да е, тези ваши експерименти започват да ми дотягат. Този в никой случай не беше първият. Експериментите ви се провалят, а после се сърдите на мене. Трябва да ви кажа, че ми се вижда много несправедливо... Но това, което не мога да понасям, е, че вие изразявате отношението си към мен, приемайки тази престорено-смирена поза... В същност вие сте най-малко смиреният човек, когото някога съм познавал.

Бернхард мълчеше. Той беше запалил цигара и сега бавно издихваше дима през ноздрите си. Най-сетне каза:

— Чудя се дали сте прав... Според мен не е съвсем така. Но донякъде... Да, у вас има нещо, което ме привлича, някакво качество, за което много ви завиждам, и в същото време точно то предизвиква и моята враждебност... Може би това е така, защото аз съм наполовина

англичанин и вие разкривате пред мен страна от собствения ми характер... Не, и това не е истина. Не е толкова просто, колкото ми се иска... Боя се — Бернхард прекара ръка по очите и челото си, — че аз приличам на някакъв съвсем ненужно усложнен механизъм.

Замълчахме. После той добави:

— Но това са глупави високомерни приказки. Трябва да ми простите. Нямам никакво право да ви говоря така.

Тихо се изправи на крака, тихо прекоси стаята и включи радиото. Като ставаше, той за малко сложи ръка на рамото ми. Последван от първите звуци на музиката, Бернхард се върна с усмивка на стола си пред камината. Усмивката му беше ласкава и все пак в нея имаше някаква странна враждебност. Напомняше ми за нещо древно. Помислих си за една от ориенталските статуетки в апартамента му.

— Тази вечер — усмихна се ласкаво той — препредават последното действие на „Die Meistersänger“^[6].

— Това е много интересно — казах аз.

След половин час Бернхард ме заведе горе до вратата на моята спалня, като продължаваше да се усмихва, с ръка на рамото ми. На сутринта, докато закусвахме, той имаше уморен вид, но беше весел и забавен. С нищо не ми напомни за разговора ни от предишната вечер.

Върнахме се в Берлин и ме остави на ъгъла на „Нолендорфплац“.

— Ще ми се обадите скоро, нали? — казах аз.

— Разбира се. В началото на другата седмица.

— И много ви благодаря.

— Благодаря ви, че дойдохте, драги ми Кристофър.

Не го видях близо шест месеца.

Една неделя в началото на август беше проведен референдум, за да се реши съдбата на правителството на Брюнинг. Отново живеех у фройлайн Шрьодер. В това хубаво и топло време аз лежах на леглото и проклинах пръста на крака си. Бях се порязал на парче тенекия, като се къпах за последен път в Рюген. Сега пръстът ми беше инфектиран и пълен с гной. Много се зарадвах, когато Бернхард неочаквано ми позвъни.

— Спомняте ли си една малка вила на брега на Ванзи? Да? Мислех си дали ще искате да прекарате там няколко часа днес следобед... Да, вашата хазайка вече ми каза за малката беда, която ви е сполетяла. Много съжалявам... Мога да ви изпратя колата. Мисля, че

няма да е зле да избягате за малко от този град. Там може да правите каквото си искате — просто ще лежите и ще си почивате. Никой няма да ви пречи.

Следобед колата съответно пристигна да ме вземе. Времето беше великолепно и докато пътувах, аз благославях Бернхард за неговата любезност. Обаче когато пристигнахме във вилата, бях неприятно изненадан: на поляната пред нея беше пълно с хора.

Много се ядосах. Помислих си, че това е мръсен номер. Ето ме мене, облечен в най-старите си дрехи, с бинтован крак и с бастун, примамен точно в средата на фамозно градинско увеселение! А ето го и Бернхард — в спортни панталони и момчешки пуловер. Изглеждаше удивително млад. Спусна се да ме посрещне, прескачайки ниската желязна ограда:

— Кристофър! Ето ви най-сетне! Настанете се удобно!

Въпреки моите протести, той насила ми свали сакото и шапката. За лош късмет бях с тиранти. Повечето от другите гости носеха елегантни спортни панталони. Кисело усмихнат, аз инстинктивно възприех позата на намръщен ексцентричен наблюдател, която ме предпазва в такива случаи, и тръгнах, накуцвайки, сред тълпата. Няколко двойки танцуваха под звуците на портативен грамофон; двама младежи се биеха с възглавници, аплодирани от своите приятелки. По-голяма част от гостите лежаха на килимчета по тревата и си говореха. Всичко беше съвсем непринудено. Лакеите и шофьорите стояха дискретно отстрани и наблюдаваха техните лудории, също като бавачки на знатни деца.

Какво правеха тук? Защо Бернхард ги бе поканил? Дали това не беше още един по-сложен опит да прогони духовете? Не, реших аз, сигурно беше направено по задължение, нещо като неофициален прием, организиран веднъж в годината за всички роднини, приятели и храненици на семейството. А аз бях просто още едно име за отмятане, някъде в края на списъка. Е, глупаво беше да се държа неучтиво. Така и така бях дошъл. Ще се забавлявам.

И тогава, за моя голяма изненада, видях Наталия. Беше облечена в някаква лека жълта рокля, с малки бухнали ръкави, а в ръката си държеше огромна сламена шапка. Изглеждаше толкова красива, че за малко да не я позная. Пристъпи весело към мен, за да ме поздрави:

— О, Кристофър! Знаете ли, много се радвам!

— Къде бяхте през всичкото това време?

— В Париж... Не знаехте ли? Честно? Очаквам винаги писмо от вас — няма нищо!

— Но, Наталия, вие никога не сте ми изпращали адреса си.

— О, изпратих го!

— Е, в такъв случай не съм получил писмото... И аз не бях тук.

— Така? Не бяхте тук? Тогава съжалявам... Не мога да ви помогна!

И двамата се разсмяхме. Смехът ѝ се беше променил, както и всичко останало у нея. Това не беше вече строгата ученичка, която ми беше заповядала да чета Якобсен и Гьоте. На лицето ѝ имаше възторжена, замечтана усмивка — сякаш непрекъснато слушаше някаква весела, приятна музика. Въпреки явното удоволствие, че ме вижда отново, тя като че ли много-много не следеше разговора ни.

— А какво правите в Париж? Изучавате ли изкуство, както искахте?

— Как, разбира се!

— Харесва ли ви?

— Чудесно! — Наталия закима енергично. Очите ѝ искряха. Но думата сякаш беше предназначена да опише нещо съвсем друго.

— Майка ви с вас ли е?

— Да. Да...

— Двете в един апартамент ли живеете?

— Да... — Отново закима. — Апартамент... О, чудесно е!

— Скоро ли ще се връщате там?

— Защо, да... Разбира се! Утре! — Тя, изглежда, беше съвсем изненадана, че и задавам такъв въпрос, изненадана, че целият свят не знае... Колко добре познавах това чувство! Вече се убедих: Наталия беше влюбена.

Поговорихме още няколко минути — тя непрекъснато се усмихваше, но не на мене, слушаше замечтано, но не мене. После изведнъж се разбърза. Каза ми, че закъснявала. Трябвало да си събира багажа. Трябвало да тръгне веднага. Стисна ми здраво ръката и аз проследих с поглед как весело се затича през моравата към една кола, която я чакаше. Беше забравила дори да ме помоли да ѝ пиша или да ми даде адреса си. Докато ѝ махах за сбогом, възпаленият ми пръст остро ме заболя от завист.

По-късно по-младите от компанията се къпаха и се плискаха в мръсната езерна вода в подножието на каменните стъпала. И Бернхард се изкъпа. Тялото му беше бяло и изглеждаше невинно като на бебе, с бебешки закръглено, леко изпъкнало напред коремче. Той се смееше, плискаше се и крещеше най-силно от всички. Когато улови погледа ми, вдигна още по-голям шум — в това имаше нещо предизвикателно или поне така си въобразявах аз. Дали си мислеше като мен за онова, което ми бе разказал на същото място преди шест месеца?

— Хайде елате и вие, Кристофър! — извика той. — Полезно е за болния ви крак! — Когато най-сетне всички бяха излезли от водата и се бършеха, той и още няколко младежи започнаха да се гонят със смях между дърветата.

И все пак въпреки лудуването на Бернхард, увеселението в същност не „вървеше“. Хората се разделиха на групички и групировки и дори когато веселбата беше в разгара си, почти половината от гостите разговаряха за политика с тихи, сериозни гласове. В същност някои от тях явно бяха дошли, за да се срещнат и обсъдят личните си въпроси и почти и не си даваха труд да се преструват, че вземат някакво участие в забавленията. Все едно че бяха в канторите си или си стояха в къщи.

Когато се стъмни, едно момиче запя. Пееше на руски и както обикновено, песента беше тъжна. Лакеите изнесоха чаши и огромен съд с боле от червено вино.

На поляната започна да става студено. Небето беше обсипано със звезди. А в огромното, спокойно, преливащо езеро се виждаха последните платноходки, призрачно далечни, носени насам-натам от слабия, несигурен нощен ветреца. Грамофонът свиреше. Бях се облегал на възглавниците и слушах един хирург евреин, който твърдеше, че Франция не може да разбере Германия, защото французите не са преживели нищо, което може да се сравни с напрегнатия следвоенен живот в Германия. Едно момиче внезапно се засмя високо, пронизително сред група младежи. А там, в града, сега се брояха гласовете от изборите. Помислих си за Наталия: успя да избяга — и тъкмо навреме, може би. Колкото и да се отлагаше крайното решение, всичките тези хора бяха в същност обречени. Тази вечер се състоя генералната репетиция на едно бедствие. Тя е като последното представление на една епоха.

В десет и половина хората започнаха да се разотиват. Всички стояхме или в салона, или около входната врата, докато някой се свързваше с Берлин по телефона, за да научим новините. Последва кратко мълчаливо очакване и потъмнялото, напрегнато лице на човека до телефона се отпусна и той се усмихна. Каза ни, че правителството било в безопасност. Някои от гостите аплодираха полуиронично, но все пак с облекчение. Обърнах се и видях Бернхард до себе си:

— Капитализмът е спасен отново. — Той се усмихваше неуловимо.

Беше уредил да ме откарат в къщи на задната седалка на една кола, която се връщаше в Берлин. Когато се спускахме по „Тауенцинщрасе“, продаваха вестници, в които се съобщаваше за стрелбата на „Бюловплац“. Помислих си, че докато ние, гостите на Бернхард, се търкаляхме по моравата край езерото и пиехме боле под звуците на грамофона, онзи полицейски офицер с пистолет в ръка с мъка се е изкачвал нагоре по стъпалата на киното, смъртно ранен, за да падне мъртъв в краката на картонената фигура — реклама на комичен филм.

Още една пауза — този път от осем месеца. И ето ме, звъня отново на вратата на Бернхард. Да, беше си в къщи.

— Това е голяма чест за мене, Кристофър. И за нещастие — много рядка.

— Съжалявам. Толкова често имах намерение да дойда да ви видя... Не зная защо не...

— И бяхте в Берлин през цялото това време? Знаете ли, звъних два пъти у фройлайн Шрьодер и непознат глас ми отговори, че сте заминали за Англия.

— Казах така на фройлайн Шрьодер. Не ми се искаше да знае, че оставам тук.

— О, така ли? Скарахте ли се?

— Напротив. Казах й, че отивам в Англия, защото иначе щеше да настоява да ми помогне. Бях закъсал малко с парите... Всичко е наред вече — добавих бързо аз, като забелязах загрижения поглед на Бернхард.

— Сигурен ли сте? Много се радвам... Но с какво се занимавахте през цялото това време?

— Живях у едно петчленно семейство в двустайна мансарда в „Халешес Тор“.

Бернхард се усмихна:

— Дявол да го вземе, Кристофър, какъв романтичен живот водите!

— Радвам се, че наричате такова нещо романтично. Но не и аз!

И двамата се засмяхме.

— Във всеки случай — отбеляза Бернхард — изглежда, че добре ви се е отразило. Вие сте олицетворение на отлично здраве.

Не можех да му върна комплимента. Помислих си, че никога не бях виждал Бернхард да изглежда толкова зле. Лицето му беше бледо и изопнато, имаше изтощен вид дори когато се усмихваше. Под очите му се бяха появили дълбоки, тъмни кръгове. Косата му като че ли беше оредяла. Изглеждаше с десет години по-стар.

— А вие? Как вървят работите? — попитах аз.

— Страхувам се, че моето съществуване в сравнение с вашето е печално еднообразие... Въпреки това има известни трагикомични развлечения.

— Какви развлечения?

— Ами това например — Бернхард отиде до бюрото си, взе лист хартия и ми го подаде. — Пристигна тази сутрин по пощата.

Прочетох напечатания текст:

„Бернхард Ландауер, внимавайте. Ще си разчистим сметките с вас, с вашия чичо и всички останали мръсни евреи. Даваме ви двадесет и четири часа да напуснете Германия. В противен случай ще умрете.“

Бернхард се засмя:

— Кръвожадно, нали?

— Това е невероятно... Според вас кой може да го е пратил?

— Някой уволнен служител може би. Или пък човек, който обича да си прави груби шеги. Или някой луд. Или разгорещен ученик-нацист.

— Какво ще правите?

— Нищо.

— Положително трябва да съобщите на полицията.

— Драги ми Кристофър, на полицията много скоро ще й омръзне да слуша подобни глупости. Получаваме по три-четири подобни писма на седмица.

— Все пак това може да е много сериозно... Нацистите могат да пишат като ученици, но те са способни на всичко. Точно затова са и толкова опасни. Хората им се подиграват чак до последния момент...

Бернхард се усмихна уморено:

— Много съм ви благодарен за тази ваша загриженост. Но аз съвсем не я заслужавам... Съществуването ми не е от такова жизнено значение за мене или за другите, че да се обръщам за защита към представителите на закона... Що се отнася до чичо ми, той сега е във Варшава...

Разбрах, че желаете да сменим темата:

— Имате ли новини от Наталия и фрау Ландауер?

— О, да, наистина! Наталия се омъжи. Не знаехте ли? За млад френски лекар... Чувам, че са много щастливи.

— Много се радвам!

— Да... Приятно е човек да мисли, че приятелите му са щастливи, нали? — Бернхард отиде до кошчето за боклук и пусна писмото вътре: — Особено в друга страна... — Усмихна се благо и тъжно.

— И според вас какво ще се случи сега в Германия? — попитах го аз. — Нацистки преврат ли ще има или комунистическа революция?

Бернхард се засмя.

— Виждам, че не сте загубили нито капка от вашия ентусиазъм! Бих искал само този въпрос да ми се виждаше толкова важен, колкото и на вас...

„Ще ви се види достатъчно важен в най-скоро време“ — отговорът беше на върха на езика ми и сега съм доволен, че не го изрекох. Вместо това попитах:

— Защо искате това?

— Защото то би означавало, че има нещо жизнено в характера ми... Правилно е човек да се интересува от такива неща в наше време. Признавам това. Разумно е. Здравословно е... И тъй като всичкото това на мен ми се виждаше малко нереално, малко — моля ви, не се обиждайте, Кристофър — незначително, аз все повече се откъсвам от действителността и зная това. Разбира се, че не е хубаво... Човек трябва да запази чувството си за мярка... Знаете ли, понякога седя тук вечер, сам сред тези книги и каменни фигури, и ме обхваща такова странно усещане, че всичко е нереално, сякаш в тази стая е целият ми

живот. Да, точно така става понякога. Изпитвал съм и съмнение дали нашата фирма — тази огромна сграда, натъпкана от долу до горе с всичкото ни натрупано състояние — наистина съществува, или е само плод на моето въображение... Имал съм и едно неприятно чувство, каквото човек изпитва насън, че самият аз не съществувам. Няма съмнение, че това е много патологично, много неуравновесено... Ще ви направя едно признание, Кристофър... Веднъж бях толкова разтревожен от тези халюцинации за нереалността на фирмата „Ландауерови“, че проведох дълъг разговор по телефона с един от нощните пазачи, като измислих някакво глупаво извинение за това, че съм го обезпокоил. Просто за да се уверя, разбирате ли? Не мислите ли, че започвам да полудявам?

— Нищо подобно... Това би могло да се случи на всеки преуморен човек.

— Препоръчвате ми почивка, така ли? Един месец в Италия, тъкмо настъпва пролетта? Да... Спомням си дните, когато един месец под италианското слънце разрешавахе всичките ми проблеми. Но сега, уви, това лекарство е изгубило силата си. Ето ви един парадокс! Фирмата „Ландауерови“ вече не съществува реално за мене и въпреки това аз съм повече от всякога неин роб! Виждате наказанието за моя жалък материализъм. Отделете ме от работата и аз ставам направо нещастен... Ах, Кристофър, нека съдбата ми да ви служи за урок.

Той се усмихваше, говореше небрежно, полушеговито. Не исках да продължаваме този разговор.

— Знаете ли — казах аз, — сега наистина отивам в Англия. Тръгвам след три-четири дни.

— Много съжалявам. Колко време мислите да останете там?

— Сигурно през цялата зима.

— Най-последно сте отегчен от Берлин, нали?

— О, не... По-скоро ми се струва, че Берлин е отегчен от мене.

— Значи ще се върнете?

— Да, надявам се.

— Вярвам, че винаги ще се връщате в Берлин, Кристофър. Вие сякаш сте роден тук.

— Може би, донякъде.

— Странно е, че хората, изглежда, имат и други родни места — особено там, където не са родени... Когато най-напред отидох в Китай,

струваше ми се, че съм у дома си, за първи път през живота си... Може би когато умра, духът ми ще полети към Пекин.

— По-добре ще бъде, ако тялото ви полети с влака към Пекин, и то колкото може по-скоро!

Бернхард се засмя:

— Много добре... Ще послушам съвета ви! Но при две условия — първо, че вие ще дойдете с мене; второ, че ще напуснем Берлин още тази вечер.

— Сериозно ли говорите?

— Да, разбира се.

— Колко жалко! Бих искал да дойда... Но за нещастие имам всичко на всичко сто и петдесет марки.

— Вие, разбира се, ще бъдете мой гост.

— О, Бернхард, това е чудесно! Ще спрем за няколко дни във Варшава, за да си получим визите. След това ще се отправим към Москва и ще вземем транссибирския...

— Значи ще дойдете?

— Разбира се.

— Тази вечер?

Престорих се, че обмислям:

— Страхувам се, че тази вечер не мога... Трябва да си прибера прането от пералнята най-напред... Какво ще кажете за утре?

— Утре ще бъде много късно.

— Колко жалко!

— Да, нали?

И двамата се засмяхме. Тази шега като че ли му достави особено удоволствие. Той се смееше повече, отколкото трябва, сякаш ситуацията имаше някакви други, още по-смешни страни, до които аз не бях проникнал. Още се смеехме, когато му казах довиждане.

Може би аз не разбирам от шеги. Във всеки случай трябваше да минат осемнадесет месеца, за да разбера тази — да видя в нея последния му, най-предизвикателен и най-циничен експеримент с двама ни. Защото сега съм сигурен, напълно сигурен, че предложението му беше съвсем сериозно.

Когато се завърнах в Берлин през есента на 1932 година, своевременно позвъних на Бернхард и ми казаха, че бил заминал за Хамбург по работа. Сега разбирам, че аз съм виновен — човек винаги

разбира това със закъснение, — виновен съм, че не бях по-настоятелен. Но имах толкова много работа, толкова много ученици, с толкова много други хора трябваше да се срещам. Седмиците се превръщаха в месеци; дойде Коледа и аз изпратих картичка на Бернхард. Но не получих отговор. Сигурно отново беше заминал някъде. А после започна новата година.

Дойде Хитлер, и пожарът в Райхстага, и изборният фарс. Чудех се какво става с Бернхард. Три пъти му звъних — от улични телефонни кабинки, за да не навлека неприятности на фройлайн Шрьодер, но никой не ми отговори. След това една вечер в началото на април отидох до дома му. Портиерът показва глава от прозорчето и ме изглежда още по-подозрително. Отначало той беше склонен да отрича, че изобщо познава Бернхард. После отсече сухо:

— Хер Ландауер замина... замина веднага.

— Искате да кажете, че се е преместил на друго място? — попитах аз. — Може ли да ми дадете неговия адрес?

— Замина — повтори пазачът и тръшна прозорчето.

Престанах да мисля за това, заключавайки, не без основание, че Бернхард е в безопасност някъде в чужбина.

В деня, когато бойкотираха евреите, аз отидох да видя магазина на Ландауерови. На пръв поглед нещата изглеждаха както обикновено. Две-три униформени момчета от СА^[7] стояха на пост от двата края на всеки от големите входове. Когато се приближаваше някой купувач, един от тях му казваше: „Не забравяйте, че това е еврейски магазин!“ Момчетата бяха доста вежливи, смееха се, шегуваха се помежду си. Минувачите се събираха на малки групички, за да наблюдават. Изглежда заинтересовани, развеселени или просто равнодушни. Бяха все още несигурни дали им харесва, или не. Нищо не напомняше за положението в провинциалните градчета, за което по-късно прочетох в вестниците. Там купувачите насилствено били опозорявани с мастилен знак, поставян върху челото и бузата с гумен печат. Доста хора влизаха в магазина. Самият аз влязох, купих първото нещо, което ми попадна пред очите — случи се ренде за индийско орехче, — и излязох с бавна крачка, като въртях в ръце малкия си пакет. Едно от момчетата на вратата намигна на другаря си и му каза нещо. Сетих се, че го бях виждал веднъж-дваж в „Казино Александер“ по времето, когато живеех у Новакови.

През май напуснах Берлин завинаги. Първата ми спирка беше Прага — и точно там, както си седях една вечер в някакъв ресторант, чух косвено последните новини за семейство Ландауерови.

На съседната маса седяха двама мъже и си говореха на немски. Единият положително беше австриец. Не можах да определя народността на другия — беше дебел и загладен, на около четиридесет и пет години. Спокойно можеше да бъде дребен търговец от която и да е европейска столица, от Белград до Стокхолм. И двамата несъмнено бяха богати, по произход — арийци, по политически възгледи — неутрални. Дебелият прикова вниманието ми като каза:

— Знаете ли фирмата „Ландауерови“ — „Ландауерови“ от Берлин?

Австриецът кимна:

— Да, разбира се... По едно време доста търгувахме с тях... Имат хубав магазин. Трябва да е струвал доста...

— Четохте ли вестниците тази сутрин?

— Не. Нямах време... Местим се в новия апартамент, нали знаете. Съпругата се връща.

— Връща ли се? Не думайте! Беше във Виена, нали?

— Точно така.

— Добре ли е прекарала?

— Да, ако се съди по приказките й! Но похарчи достатъчно пари.

— Виена е доста скъпо място в наше време.

— Така е.

— Храната е скъпа.

— Навсякъде е скъпо.

— Мисля, че сте прав. — Дебелият започна да си чопли зъбите:

— За какво говорех?

— За „Ландауерови“.

— Точно така... Не сте чели вестниците тази сутрин, нали?

— Не, не ги четох.

— Имаше нещичко за Бернхард Ландауер.

— Бернхард ли? — попита австриецът. — Я да видя — той е синът, нали?

— Нямам представа... — Дебелият измъкна мъничко парченце месо с върха на клечката за зъби. Вдигна го срещу светлината и го разгледа замислено.

— Мисля, че е синът — каза австриецът. — Или може би племенникът... Не, мисля, че е синът.

— Който и да е — дебелият сложи парченцето месо на чинията с жест на отвращение, — той е мъртъв.

— Не думайте!

— Сърдечен удар. — Дебелият се намръщи и вдигна ръка да прикрие оригването си. Имаше три златни пръстена. — Така пише във вестника.

— Сърдечен удар! — австриецът се поразмърда развълнувано на стола си. — Не думайте!

— Напоследък в Германия много хора получават сърдечни удари — отбеляза дебелият.

Австриецът кимна:

— Не може да се вярва на всякакви приказки. Това е факт.

— Ако питате мене — каза дебелият, — всеки ще умре от сърдечен удар, ако получи куршум в сърцето.

Австриецът се почувствува неловко:

— Тези нацисти... — започна той.

— Те си знаят работата. — На дебелия като че ли му харесваше да кара приятеля си да трепери от страх. — Запомнете ми думите: те ще изхвърлят всички евреи от Германия. Направо ще ги изхвърлят.

Австриецът поклати глава:

— Не ми харесва това.

— Концентрационни лагери — продължи дебелият, като си запали пурата, — затварят ги там, карат ги да подписват нещо... После получават сърдечни удари.

— Това не ми харесва — повтори австриецът. — За търговията е лошо.

— Да — съгласи се дебелият, — за търговията е лошо. Това прави всичко толкова несигурно.

— Точно така. Никога не знаеш с кого търгуваш — дебелият се засмя. Имаше нещо особено зловещо в него. — Може да е труп.

Австриецът леко потрепера:

— Ами старецът, старият Ландауер? И него ли хванаха?

— Не, той е добре. По-хитър е от тях. Сега е в Париж.

— Не думайте!

— Смятам, че нацистите ще му вземат търговията. Такива неща правят сега.

— В такъв случай старият Ландауер сигурно ще се разори.

— Не и той! — Дебелият тръсна пепелта от пурата си с надменен жест. — Сигурно си има нещо закътано. Ще видите. Ще започне някоя нова търговия. Хитри са тези евреи...

— Така е — съгласи се австриецът. — Евреин не можеш да го държиш под вода, все ще изплува.

Тази мисъл като че ли малко го развесели. Той се оживи.

---

[1] Новела от Томас Ман. — Б.пр. ↑

[2] Йенс Якобсен (1847–1885), датски писател. — Б.пр. ↑

[3] Немски лирик (1868–1933). — Б.пр. ↑

[4] Еврейски религиозен празник. — Б.пр. ↑

[5] „Под покривите на Париж“, филм на Рене Клер с А. Прежан.
— Б.пр. ↑

[6] Става въпрос за операта „Нюрнбергските майстори-певци“ от Р. Вагнер. — Б.пр. ↑

[7] Щурмови отряди на Хитлер. — Б.пр. ↑

БЕРЛИНСКИ ДНЕВНИК

ЗИМАТА 1932–1933

Това е първата леденостудена зимна вечер през тази година. Смразяващият студ е сковал града и навсякъде цари пълна тишина като затишието в горещ летен следобед. От студа градът сякаш се свива и смалява, докато се превръща в малка черна точица, която едва ли е по-голяма от стотиците други уединени и трудно откриваемы точици по огромната карта на Европа. Навън, в нощта, отвъд новопостроените железобетонни блокове, където улиците опират в замръзналите общински градини, раздадени за обработване, са пруските полета. Тази нощ човек има чувството, че те са наблизко и пълзят към града като талази на безкраен застрашителен океан, осеян с безлистни шубраци, заледени езера и малки селца, чиито имена сега са само чуждоземни названия на бойни полета от полузабравени войни. Берлин е скелет, пронизан от ледена болка. Това е болката, която дълбае и в моя скелет. Усещам в костите си острата болка от скрежа по гредите на надземната железница, по железните парапети на балконите, мостовете, трамвайните линии, стълбовете на уличните лампи, отходните места. Желязото пулсира и се свива, камъкът и тухлите замръзват с тъпа болка, мазилката се е вкочанила.

Берлин е град с два центъра: куп скъпи хотели, барове, кина, магазини около Мемориалната църква — ядро от светлина, което искри като изкуствен диамант в бедняшкия здрач на града, и градския център около „Унтер ден Линден“, грижливо подреден и съзнаващ своята стойност. С тази смесица от внушителни международни стилове, копия на копия, те утвърждават престижа ни като столица — парламент, няколко музеи, държавна банка, катедрала, опера, дузина посолства, триумфална арка. Нищо не е пропуснато. Всички те са толкова помпозни, толкова съразмерни — всички, освен катедралата, чиято архитектура сякаш напомня за онази истерия, която обикновено мъждука зад всяка тежка, сива пруска фасада. Захлупена с абсурдното си кубе, тя е на пръв поглед така поразяващо странна, че човек започва

да ѝ търси подходящо нелепо име — църквата „Непорочното унищожение“.

Но в същност сърцето на Берлин е една влажна черна горичка, наречена „Тиергартен“. По това време на годината студът прогонва селските момчета от техните малки, беззащитни селца към града, за да търсят храна и работа. Но градът, който свети така ярко и приканващо в нощното небе отвъд полята, е и студен, и жесток, и мъртъв. Топлината му е илюзия, мираж в зимната пустиня. Той няма да приеме тези момчета. Няма какво да им даде. Студът ги прогонва от улиците в гората, която е жестокото сърце на Берлин. Там те се гушат, треперещи по пейките, гладни и премръзнали, и мечтаят за печките в своите далечни селски къщурки.

Фройлайн Шрьодер мрази студа. Свила се е в кадифения си, подплатен с кожа жакет, и седи в ъгъла, сложила обутите си в чорапи крака върху кахлената печка. Понякога пуши цигара, понякога си пийва чай, но обикновено просто седи, втренчила унило поглед в плочките на печката, унесена в някаква зимна дрямка. Напоследък е самотна. Фройлайн Меир е в Холандия на турне. Така че тя няма с кого да си говори, освен с Боби и мен.

Но Боби е в немилост. Не само е без работа и три месеца не си е плащал наема, но фройлайн Шрьодер има и основания да го подозира, че краде пари от чантата ѝ.

— Знаете ли, хер Ишиву — ми каза тя, — никак не бих се учудила, ако той е свил онези петдесет марки на фройлайн Кост... Напълно е способен на това, тази свиня! Като си помисля, че съм могла така да се излъжа в него! Ще повярвате ли, хер Ишиву, отнасях се към него като към свой роден син — и ето ти за благодарност! Казва, че щял да ми плати до пфениг, ако му дадат тази работа като барман в „Лейди Уиндърмиър“... ако, ако... — Фройлайн Шрьодер пухти с крайно презрение: — Как не! По-скоро баба ми ще стане трамвай!

Боби беше изхвърлен от старата си стая и осъден на изгнание в „шведския павилион“. Там, горе, сигурно става ужасно течение.

Понякога горкият Боби е съвсем посинял от студ. През последната година той се е променил много — косата му е оредяла, дрехите му са по-окъсани, нахалството му е станало по-предизвикателно и в него има нещо покъртително. Хора като Боби

живеят само за работата си — отнемеш ли им работата, те сякаш престават да съществуват. Понякога той се промъква във всекидневната — небръснат, с ръце в джобовете — и се върти наоколо, като ни поглежда с плахо предизвикателство и си свирука танцови мелодии, които не са вече модерни. Отвреме-навреме фройлайн Шрьодер му подхвърля по някоя дума като парченце хляб, което ѝ се свида. Но нито го поглежда, нито му прави място до печката, Вероятно все още не му е простила за историята с фройлайн Кост. Няма ги вече дните, когато можеше да я гъделичка и потупва по задника.

Вчера ни посети самата фройлайн Кост. Точно тогава бях излязъл. Когато се върнах, заварих фройлайн Шрьодер много развълнувана.

— Представете си, хер Ишиву — едва я познах! Сега е истинска дама! Японецът ѝ е купил кожено палто — от естествена кожа. Не смея дори да си помисля колко е платил за него! Ами обувките ѝ — истинска змийска кожа! Е, мога да се обзаложа, че си ги е спечелила с труд! Това е единствената търговия, която все още върви добре днес... Мисля, че и аз ще трябва да се отдам на този занаят! — Обаче колкото и саркастични да бяха забележките ѝ, виждах, че фройлайн Кост ѝ беше направила много силно и не неблагоприятно впечатление. Въпросът не беше само в коженото палто и обувките, Фройлайн Кост беше постигнала нещо още по-голямо — критерия за почтеност в света на фройлайн Шрьодер: тя се беше оперирала в частна болница. — О, не е това, което си мислите, хер Ишиву! Направили са ѝ някаква операция на гърлото. Приятелят ѝ, разбира се, платил и за това... Представете си само — докторите изрязали нещо от вътрешната страна на носа ѝ и сега тя може да си пълни устата с вода и да я изхвърля на струйки през ноздрите си точно като спринцовка! Отначало не ѝ повярвах, но тя го направи, за да ми покаже! Честна дума, хер Ишиву, изхвърли струя от единия край на кухнята до другия! Не може да се отрече, че е станала много по-интересна от времето, когато живееше тук... Не бих се учудила, ако се омъжи за някой директор на банка в най-скоро време. О, да, помнете ми думите, това момиче ще стигне далеч...

Хер Крампф, млад инженер, един от учениците ми, описва детството си по време на войната и инфлацията така. През последните години на войната изчезнали кожените каишки от прозорците на

железопътните вагони: хората ги изрязвали, за да продават кожата. Дори се срещали някои, облечени в дрехи, направени от тапицерията на седалките. Група училищни приятели на Крампф влезли с взлом в една фабрика през нощта и откраднали всичките кожени предавателни ремъци на машините. Всеки крадял. Всеки продавал, каквото има за продаване — включително и себе си. Едно четиринадесетгодишно момче от класа на Крампф след училище продавало кокаин по улиците.

Земеделците и месарите били всемогъщи. И най-дребният им каприз трябвало да бъде удовлетворяван, ако човек искал да получи зеленчуци или месо. Семейство Крампф познавали един месар от някакво селце близо до Берлин, който винаги предлагал месо за продан. Месарят обаче имал особена сексуална извратеност. Най-голямото еротично удоволствие за него било да пощипва и да потупва по бузите някое чувствително и благовъзпитано момиче или жена. Възможността да унижи по този начин дама като фрау Крампф силно го възбуждала. И ако тя не му позволявала да изпълни желанието си, той категорично отказвал да ѝ продаде месо. Ето защо всяка неделя майката на Крампф пътувала с децата си до селото и търпеливо предлагала бузите си за пошляпване и пощипване в замяна на няколко котлета или някоя пържола.

В най-отдалечения край на „Потсдамерщрасе“ има панаирна площадка с въртележки, люлки и зрелища. Една от главните атракции на панаира е палатката, където се провеждат състезания по бокс и борба. Плащаш си парите и влизаш. Борците се бият три-четири рунда и после реферът обявява, че ако искаш да гледаш още, трябва да платиш допълнително десет пфенига. Един от борците е плешив мъж с много голям корем. Облечен е в брезентови панталони, с навити крачоли, сякаш се готви да кара водно колело. Противникът му е в черно трико и има кожени наколенки, които изглеждат така, сякаш са взети от някой стар файтонджийски кон. Борците се блъскат един друг с всички сили и се премятат през глава за забавление на публиката. Дебеланкото, който играе ролята на губещ, се преструва, че е много ядосан, когато загуби. Заплашва, че ще бие рефера.

Един от боксьорите е негър. Той неизменно побеждава. Боксьорите се удрят един друг със свалените ръкавици, вдигайки страхотен шум. Другият боксьор е висок, добре сложен младеж, на

около двадесет години, който очевидно е по-млад и по-силен от негъра, но той често го „нокаутира“ с невероятна лекота. Младежът се гърчи на пода в страшна агония, с големи усилия почти успява да се изправи на крака, когато преброят до десет, и отново се сгромолясва, стенойки. След това реферът събира по още десет пфенига и вика човек от публиката да се бие. Преди някой истински мераклия да е изявил желание, един друг младеж, който дотогава открито е бърбил и се е шегувал с борците, скача бързо на ринга и съблича дрехите си, разкривайки, че вече си е сложил шорти и боксьорски обувки. Реферът обявява наградата — кесия с пет марки — и този път негърът е нокаутиран.

Публиката приемаше битките съвсем сериозно и окуражаваше с викове биещите се. Хората дори спореха и се обзалагаха помежду си за резултатите. Въпреки че почти всички бяха гледали толкова дълго, колкото и аз, те останаха в палатката, след като напуснах. Политическата поука е безспорно мрачна: тези хора могат да бъдат накарани да вярват на всекиго и във всичко.

Както се разхождах по „Клайстцрасе“ тази вечер, видях група хора, скупчени около една частна кола. В колата имаше две момичета. На тротоара двама млади евреи спореха яростно с едър рус мъж, който очевидно беше доста пиян. Както изглеждаше, евреите бяха карали бавно по улицата, търсейки момичета, и предложили на тези двете разходка с кола. Момичетата бяха приели и влезли в колата. В този момент обаче се намесил русият мъж. Той ни каза, че бил нацист и като такъв чувствувал, че неговата мисия била да защитава честта на всички германски жени от мръсната антигерманска заплаха. Двамата евреи не изглеждаха ни най-малко изплашени: енергично повтаряха на нациста да си гледа работата. Междувременно, като се възползуваха от суматохата, момичетата се измъкнаха от колата и избягаха надолу по улицата. Тогава нацистът сграбчи за ръката единия от евреите и го задърпа след себе си, за да намерят полицаи, а евреинът му удари един ъперкут, с който го просна по гръб. Преди нацистът да успее да се изправи на крака, двамата младежи скочиха в колата и заминаха. Тълпата бавно се разпръсна, като продължаваше да спори. Много малко хора застанаха открито на страната на нациста. Няколко души подкрепиха евреите. Мнозинството^[1] обаче само клатеха глави колебливо и шепнеха: „Allerhand!“^[2]

Когато три часа по-късно минах покрай същото това място, нацистът продължаваше да патрулира нагоре-надолу, търсейки жадно още жени за спасяване.

Току-що получихме писмо от фройлайн Меир. Фройлайн Шрьодер ме извика да го прочетем. Фройлайн Меир не харесвала Холандия. Била принудена да пее в много второкласни кафенета в третокласни градове, а спалнята ѝ била лошо отоплена. Холандците, пише тя. Нямаат никаква култура. Запознала се е само с един истински изтънчен и издигнат господин, вдовец. Вдовецът ѝ казал, че тя била една наистина женствена жена и въобще не му трябвали никакви млади девойчета. Изразил възхищението си от нейното изкуство, като ѝ подарил пълен комплект долно бельо.

Фройлайн Меир имала също така и неприятности с колегите си. В един град някаква актриса — съперничка, завиждайки на вокалните способности на фройлайн Меир, се опитала да ѝ прободете окото с игла за шапка. Не можех да не се възхитя от смелостта на тази актриса. Когато фройлайн Меир свършила с нея, тя била толкова тежко ранена, че не могла да излезе на сцената цяла седмица.

Снощи Фриц Вендел ми предложи да направим обиколка из „вертепите“. Трябваше да бъде нещо като прощално посещение, тъй като полицията вече беше започнала да се интересува много от тези места. Често нахълтваха внезапно и записваха имената на клиентите. Говореше се също и за генерална чистка на Берлин.

Доста го разтревожих с настояването си да посетим „Саломе“ — едно кабаре, което никога не бях виждал. Като добър познавач на нощния живот Фриц се отнесе с най-голямо презрение към моето предложение. Кабарето дори не било оригинално, ми каза той. Управата го поддържала главно заради провинциалните туристи. Оказа се, че „Саломе“ е много скъпо и дори много по-мрачно заведение, отколкото си го бях представял. Няколко естрадни лесбийки и младежи с изскубани вежди седяха отпуснато до бара и се кикотеха отвреме-навреме силно и дрезгаво, или дюдюкаха по три пъти — това явно трябваше да представлява смеха на прокълнатите. Помещенията бяха боядисани в златисто и пъкленочервено, завесите бяха от пурпурен плюш, дебел няколко инча. Имаше огромни огледала в позлатени рамки. Беше доста пълно. Публиката се състоеше главно от почтени търговци на средна възраст и семействата им, които непрестанно

възкликваха с добродушно удивление: — Ама те наистина ли? — Или: — И таз добра!

Излязохме от кабарето по средата на представлението, след като един младеж в кринолин, отрупан с пайети, и украсен със скъпоценни камъни сутиен, беше изпълнил с голяма мъка, но успешно, три шпагата.

На входа срещнахме група американски младежи, които бяха много пияни и се колебаеха дали да влязат. Водачът им беше дребен и набит млад мъж с пенсне и с неприятно издадена напред долна челюст.

— Кажете — попита той Фриц — какво има тук?

— Мъже, облечени като жени — ухили се Фриц. Дребният американец просто не можа да повярва:

— Мъже, облечени като жени ли? Като жени, а? Искате да кажете, че са хомосексуалисти?

— В крайна сметка ние всички сме странни^[3] — провлачено и сериозно рече Фриц и в гласа му прозвучаха печални нотки. Младежът бавно и внимателно ни изглежда. Беше тичал и все още не му достигаше въздух. Останалите се скупчиха тромаво зад него, готови на всичко — макар че под зеленикавата светлина на лампите голобрадите им детински лица със зяпнали уста изглеждаха малко изплашени.

— Вие хомосексуалист също, а? — попита дребният американец, обръщайки се ненадейно към мене.

— Да — отговорих аз, — много съм странен наистина.

Той постоя така срещу мене, като едва си поемаше дъх, с вирната напред брадичка и, изглежда, се колебаеше дали да ме удари по лицето. След това се обърна, нададе някакъв див ученически боен вик и следван от другите, се втурна стремглаво в кабарето.

— Ходил ли си някога в онзи комунистически вертеп до зоологическата градина? — ме попита Фриц, когато си отивахме. — Трябва и там да надникнем накрая... Може би след шест месеца всички ще носим червени ризи.

Аз се съгласих да отидем. Искаше ми се да разбера каква е представата на Фриц за „комунистически вертеп“.

Това беше в същност една малка варосана изба. По десетина души седяха заедно на дълги дървени пейки около големи маси без покривки — като в училищна столова. Стените бяха изподраскани с експресионистични рисунки, които включваха и изрезки от вестници,

истински карти за игра, подложки за бира, заковани с пирони, кибритени кутии, цигарени кутии и изрязани от снимки човешки лица. Кафенето беше пълно със студенти, повечето от които изразяваха политическата си враждебност чрез неспретнатото си облекло — мъжете бяха в моряшки фланелки, с изцапани и развлечени панталони, момичетата — в лошо ушити джемпъри и поли, които явно бяха забодени с безопасни игли, с небрежно завързани цигански шалчета в крещящи цветове. Съдържателката пушеше пура. Момчето, което изпълняваше ролята на сервитьор, се влачеше наоколо с цигара между зъбите и потупваше клиентите по гърба, когато приемаше поръчките им.

Всичко това ни изглеждаше съвсем превзето и весело и радостно: човек не можеше да не се почувствува у дома си. Фриц, както обикновено, видя много приятели. Запозна ме с трима от тях — мъж, който се казваше Мартин, млад художник на име Вернер и неговото момиче Инге. Тя беше груба и подвижна — носеше малка шапчица с перо, която ѝ придаваше някаква фарсова прилика с Хенри Осми. Докато Вернер и Инге бърбеха, Мартин мълчеше: беше слабичък, мургав, имаше продълговато лице с остри черти и язвителната, надменна усмивка на съзнателния конспиратор. По-късно, след като Фриц, Вернер и Инге се преместиха на другия край на масата, за да се присъединят към някаква нова компания, Мартин започна да говори за приближаващата гражданска война. Когато избухне войната, ми обясни той, комунистите, които имат много малко оръдия, ще завладеят покривите. Тогава ще държат полицията на почетно разстояние с ръчни гранати. Ще е необходимо да се удържи само три дни, защото съветската флота моментално ще се втурне към Свинемюнде и ще започне да стоварва войски. — Прекарвам по-голяма част от времето си в правене на бомби — добави Мартин. Аз кимнах и се усмихнах, чувствайки се много объркан. Не бях сигурен дали ми се подиграваше, или пък умишлено постъпваше толкова неблагоприятно. Положително не беше пьян, но не ми направи впечатление и на умопобъркан. След малко в кафенето влезе поразително красиво момче на шестнадесет-седемнадесет години. Казваше се Руди. Беше с руска рубашка, къси кожени панталони и ботуши на куриер. Закрачи към нашата маса с цялата героична превзетост на вестоносец, който се завръща с успех от опасна мисия.

Той обаче не носеше никаква вест. След вихреното влизане и поредица от отсечени, военни ръкостискания, той седна кротко до нас и си поръча чай.

Тази вечер отново отидох в „комунистическото“ кафене. То е наистина един пленителен малък свят на интриги и контраинтриги. Негов Наполеон е зловещият бомбопроизводител Мартин; Вернер е неговият Дантон; Руди е Жана д'Арк. Всеки подозира останалите. Мартин вече ме предупреди за Вернер: той е „политически неблагонадежден“ — миналото лято откраднал всичките средства на една комунистическа младежка организация. А Вернер ме предупреди за Мартин: той е или нацистки агент, или полицейски шпионин, или платен агент на френското правителство. В допълнение на това и Мартин, и Вернер най-настойчиво ме посъветваха да нямам нищо общо с Руди и решително отказаха да ми обяснят защо.

Не можех обаче да си позволя да нямам нищо общо с Руди. Той се насади до мене на масата и веднага започна да говори с ураганен ентузиазъм. Любимата му дума е „Knocke“: „О, готино!“ Той е следотърсач. Искаше да научи нещо за английските скаути. Дали имат авантюристичен дух.

— Всички германски момчета имат авантюристичен дух. Авантюризмът е готино нещо. Нашият командир на скаутския отряд е готин мъж. Миналата година отиде в Лапландия и живя в една хижа цяло лято, сам... Вие комунист ли сте?

— Не. А вие?

Руди беше огорчен.

— Разбира се! Тук всички сме комунисти... Ще ви дам назаем няколко книги, ако желаете... Трябва да дойдете да видите нашия клуб. Готин е... Пеем „Червено знаме“ и други забранени песни... Ще ме учите ли английски? Искам да науча всички езици.

Попитах дали има момичета в неговата скаутска група. Руди беше така поразен, сякаш бях казал нещо неприлично.

— Жените не ги бива за нищо — каза той с горчивина. — Те развалят всичко. Нямаат авантюристичен дух. Мъжете се разбират много по-добре без тях. Чичо Петер (това е нашият командир) казва, че жените трябва да си стоят в къщи и да кърпят чорапи. Това е всичко, за което ги бива!

— И чичо Петер ли е комунист?

— Разбира се! — Руди ме изгледа подозрително. — Защо питате?

— О, никаква специална причина — бързо отговорих аз. — Може би го бъркам с някой друг...

Този следобед пътувах до изправителното училище, за да посетя един от моите ученици — хер Бринк, който е преподавател там. Той е широкоплещест дребен мъж с рядка, безжизнена руса коса и кротки очи. Има изпъкналото, прекалено голямо чело на германски интелектуалец-вегетарианец. Обут е в сандали и носи риза с отворена яка. Намерих го във физкултурния салон, където обучаваше клас от умствено недоразвити деца. Изправителното училище прибира както умствено недоразвити, така и малолетни престъпници. С известна тъжна гордост ми показва различните случаи: едно момченце страдаше от наследствен сифилис — беше с ужасно кривогледство; едно друго, дете на възрастни пияници, не можеше да спре да се смее. Катереха се по шведската стена като маймунки, като се смееха и бърбореха и изглеждаха много щастливи.

След това отидохме в работилницата, където по-големите момчета в сини комбинезони (всичките осъдени престъпници) правеха обувки. Когато Бринк влезе, по-голяма част от момчетата вдигнаха поглед и се усмихнаха. Само няколко от тях изглеждаха мрачни. Но аз не можех да ги погледна в очите. Чувствах се ужасно виновен и засрамен: в този момент сякаш се бях превърнал в единствения представител на техните тъмничари, на капиталистическото общество. Питах се дали някой от тях не е бил в същност арестуван в „Казино Александер“ и дали не ме е познал. Обядвахме в стаята на старшата сестра. Хер Бринк се извини за това, че ми предлага същата храна, каквато ядяха и момчетата — картофена супа с две наденички, чиния с ябълки и компот от сини сливи. Възразах — от мене несъмнено се очакваше да възразя, казвайки, че е много хубава. И все пак при мисълта за момчетата, които трябваше да ядат такава храна или каквато и да било друга, в тази сграда, всяка хапка засядаше на гърлото ми. Храната в едно учреждение има неописуем и може би напълно въображаем вкус. (Един от най-ярките и неприятни спомени от моя собствен училищен живот е споменът за миризмата на обикновен бял хляб.)

— Нямате нито решетки, нито заключени врати — отбелязах аз. — Мислех, че ги има във всички изправителни училища... Вашите

момчета не бягат ли често?

— Почти никак — отговори Бринк. Това признание сякаш го накара да се почувствува направо нещастен и той уморено оброни глава. — Къде да избягат? Тук е лошо. Но в къщи е още по-лошо. Повечето от тях знаят това. — Няма ли някакъв вроден инстинкт за свобода?

— Да, имат. Момчетата обаче скоро го загубват. Системата им помага да го загубят. Май у немците този инстинкт изобщо не е много силен.

— В такъв случай сигурно нямате особени неприятности?

— О, да. Но и понякога... Преди три месеца се случи нещо ужасно. Едно момче откраднало балтона на друго момче. Помоли за разрешение да отиде в града — това е позволено — и може би е искал да го продаде. Обаче собственикът на балтона го проследил и се сбили. Той взел един голям камък и го хвърлил по другото момче. А то, чувствувайки се засегнато, нарочно замърсило раната с кал, надявайки се, че тя ще се влоши и това ще му помогне да избегне наказанието. Раната наистина се влоши. След три дни момчето почина от натравяне на кръвта. А когато другото момче научило за това, то се самоубило с кухненския нож... — Бринк въздъхна тежко: — Понякога почти губя надежда — добави той. — Сякаш съществува някакво зло, болест, която заразява целия свят днес.

— Но какво в същност можете да направите за тези момчета? — попитах го аз.

— Много малко. Учим ги на занаят. По-късно се опитваме да им намерим работа — което е почти невъзможно. Ако работят някъде в района, ще могат да спят тук... Директорът вярва, че само християнската религия е в състояние да промени живота им. Страхувам се, че не мога да разбера това. Въпросът не е толкова прост. Боя се, че повечето от тях ако не могат да си намерят работа, ще започнат да вършат престъпления. В края на краищата на хората не може да се заповядва да гладуват.

— Няма ли друг избор?

Бринк стана и ме поведе към прозореца.

— Виждате ли онези две сгради? Едната е фабриката, другата е затворот. За момчетата от този район по-рано имаше две

възможности... Но сега фабриката фалира. Следващата седмица ще я закрийт.

Тази сутрин отидох да видя клуба на скаутите, който служи и за редакция на тяхното списание. Редакторът и командир на скаутската дружина, чичо Петер, е мършав мъж на средна възраст, който има лице с цвят на пергамент и дълбоко хлътнали очи. Облечен е в кадифено яке и къси панталони. Той очевидно е идолът на Руди. Руди спира да говори само когато чичо Петер има да каже нещо. Те ми показаха десетки фотографии на момчета, снимани отдолу нагоре, за да изглеждат като епични гиганти, в профил, на фона на огромни облаци. В списанието има статии за лов, откриване на следи и приготвяне на храна. Всички те са написани в свръхентузиастичен стил и се чувства някаква странна нотка на истерия, сякаш действията, които се описват, са част от религиозен или еротичен ритуал. С нас в стаята имаше още десетина момчета, и всички те бяха героично полуголи — носеха най-късите къси панталони и най-тънките ризи или потници, въпреки че времето беше толкова студено.

След като разгледах снимките, Руди ме заведе в салона на клуба. По стените се спускаха дълги цветни знамена, избродирани с инициали и мистериозни тотемни емблеми. В единия край на стаята имаше ниска маса, покрита с пурпурна покривка с бродерия — нещо като олтар. На масата бяха поставени свещи в месингови свещници.

— Запалваме ги в четвъртък — обясни Руди, — когато провеждаме нашите скаутски разговори около огъня. Тогава сядаме в кръг на пода, пеем песни и си разказваме истории.

Над масата със свещниците имаше нещо като икона — рисунка на млад скаут, неземно красив, непоколебимо втренчен в далечината, със знаме в ръка. Чувствувах се крайно неловко тук. Извиних се и напуснах колкото може по-скоро.

На по-горния етаж, в едно кафене, седи млад нацист с момичето си. Обсъждат бъдещето на партията. Нацистът е пиан.

— О, зная, че непременно ще победим — възкликва възбудено той, — но това не е достатъчно! — Удря с юмрук по масата: — Трябва да се лее кръв!

Момичето гали успокояващо ръката му. Опитва се да го накара да се прибере в къщи.

— Разбира се, мили, ще се лее — гугука тя утешително. — Фюрерът обеща това в нашата програма.

Днес е „Сребърна неделя“. Улиците са изпълнени с купувачи. По цялата „Тауенцинщрасе“ мъже, жени, момчета продават картички, цветя, песнопойки, помада за коса, гривни. Коледни дръвчета са струпани за продан в централната пътека между трамвайните линии. Мъже в униформата на СА дрънчат с кутиите си за волни пожертвования. В страничните улички чакат камиони, пълни с полицаи, защото всяка голяма тълпа днес е в състояние да направи политически бунт. От Армията на спасението са поставили голяма осветена елха на „Витенбергплац“, със синя електрическа звезда на върха. Около нея бяха застанали група студенти и правеха саркастични забележки. Сред тях разпознах Вернер от „комунистическото“ кафене.

— Следващата година по това време — каза Вернер — тази звезда ще е сменила цвета си! — Той силно се изсмя — беше развълнуван и имаше нещо истерично в държането му. Каза ми, че предишния ден бил преживял голямо приключение: — Разбирате ли, трима другари и аз решихме да направим демонстрация на трудовата борса в Нойкьолен. Аз трябваше да говоря, а другите щяха да се грижат да не бъда прекъсван. Отидохме там към десет и половина, когато има най-много хора. Разбира се, бяхме обмислили всичко предварително — всеки от другарите трябваше да пази една от вратите, за да не може никой от служителите да излезе навън. Стояха вътре, натъпкани като зайци... Знаехме, разбира се, че няма да можем да им попречим да извикат полицията по телефона. Бяхме пресметнали, че разполагаме с шест-седем минути... И така, веднага щом вратите бяха залостени, аз скочих на една маса. Крещях каквото ми дойдеше на ума — нямам представа какво точно съм казал. Те обаче го харесаха... След половин минута така се развълнувах, че съвсем се изплаших. Страхувах се, че ще нахълтат в канцеларията и ще линчуват някого. Имаше страхотна олелия, честна дума! Но точно когато настъпи истинското оживление, дойде един другар отдолу да ни каже, че полицията била вече там — тъкмо слизали от колата си. Така че трябваше да си обираме крушите... Мисля, че щяха да ни пипнат, но тълпата беше на наша страна и не ги пускаше вътре, докато не излязохме през другата врата на улицата... — Вернер свърши, като едва си поемаше дъх. — Казвам

ви, Кристофър — добави той, — капиталистическата система не може да просъществува още дълго. Работниците са се раздвижили!

Рано тази вечер бях на „Бюловщрасе“. В спортната палата се беше състояло голямо нацистко събрание и оттам, тъкмо излизаха на групички мъже и момчета в кафявите си или черни униформи. По тротоара пред мене вървяха трима мъже от СА. И тримата носеха нацистки знамена на раменете си, сякаш носеха пушки. Те бяха здраво навити около прътите, които имаха остри метални върхове с форма на стрели.

Съвсем ненадейно тримата нацисти срещнаха един младеж на седемнадесет — осемнадесет години в цивилни дрехи, който бързаше по улицата насреща им. Чух как единият извика: „Този е!“ Моментално и тримата се нахвърлиха върху младежа. Той нададе вик и се опита да се измъкне, но те бяха по-бързи от него. Веднага го изблъскаха в сянката на някакъв вход и наведени над него, го ритяха и мушкаха с остриите метални върхове на знамената си. Всичкото това се случи с такава невероятна бързина, че едва повярвах на очите си. Тримата вече бяха оставили жертвата си и си проправяха път през тълпата. Отправиха се към стълбите, които извеждат до гарата на надземната железница.

Аз и един друг минувач първи стигнахме до входа, където беше младежът. Лежеше, свит на топка в ъгъла, като захвърлен чувал. Зърнах лицето му, когато го вдигаха, и ми прилоша — лявото му око беше наполовина изтръгнато и от раната течеше кръв. Не беше мъртъв. Някой се зае да го заведе в болницата с такси.

Вече се бяха събрали много хора. Изглеждаха изненадани, но не бяха особено възмутени — подобни неща се случваха твърде често напоследък. „Allerhand...“ — шепнеха те. Малко по-надолу, на ъгъла на „Потсдамерщрасе“, бяха застанали група тежко въоръжени полицаи. Изпъчили гърди, с ръце на коланите с пистолетите, те величествено пренебрегнаха цялата случка.

Вернер стана герой. Снимката му беше поместена във вестник „Rote Fahne“^[4] преди няколко дни с надпис: „Още една жертва на полицейската кървава баня.“ Вчера беше Нова година и аз отидох да го видя в болницата.

Изглежда, че точно след Коледа имало уличен бой близо до Щетинската гара. Вернер бил далеч от центъра на тълпата и не знаел за

какво се бият. Със слабата надежда, че може да е нещо политическо, той започнал да се провиква: „Червен фронт!“ Един полицаи се опитал да го арестува. Вернер го ритнал в корема. Полицаят извадил пистолета си и стрелял три пъти в крака на Вернер. Когато спрял да стреля, извикал друг полицаи и двамата внесли Вернер в едно такси. По пътя към полицейския участък го удряли по главата с палките си, докато загубил съзнание. След като се възстанови достатъчно, сигурно ще го дадат под съд.

Разказа ми всичко това с най-голямо задоволство, като седеше на леглото, заобиколен от възхитените си приятели, сред които бяха Руди и Инге с нейната шапчица в стил Хенри Осми. Около него на леглото бяха разхвърляни изрезки от вестници. Някой внимателно беше подчертал с червен молив всички места, където се споменаваха имената на Вернер.

Днес, 22 януари, нацистите проведоха демонстрация на „Бюловплац“ пред къщата на Карл Либкнехт. Цяла седмица комунистите се опитваха да постигнат забрана на демонстрацията: те твърдяха, че това е просто една преднамерена провокация — каквато си и беше в същност. Отидохме да я наблюдаваме с Франк — прескореспондента.

Както самият Франк по-късно се изрази, това в същност не беше никаква нацистка демонстрация, а полицейска демонстрация — имаше най-малко по двама полицаи на всеки присъстващ нацист. Вероятно генерал Шлайхер е позволил да се състои само за да покаже кои са истинските господари на Берлин. Всички говорят, че той ще обяви военна диктатура.

Истинските господари на Берлин обаче не са полицията или армията, положително не са и нацистите. Господарите на Берлин са работниците — въпреки цялата пропаганда, която бях чул и чел, и всичките демонстрации, на които бях присъствувал, аз разбрах това за първи път едва днес. Сравнително малко от стотиците хора по улиците около „Бюловплац“ ми приличаха на организирани комунисти, но човек имаше чувството, че те до един се обединиха срещу този нацистки парад. Някой започна да пее „Интернационалът“ и в следващия момент се присъединиха всички — дори жените с бебета, които наблюдаваха от прозорците на горните етажи. Нацистите се промъкнаха, марширувайки с най-голяма бързина, между двойните

редици от полицаи. Повечето от тях бяха забили поглед в земята или гледаха унило напред. Само няколко души направиха плахи опити да се усмихнат. Шествието беше отминало, когато един възрастен, пълен и дребен нацист, който беше поизостанал, безумно изплашен от това, че е сам, се затича запъхтян между редиците, опитвайки се безуспешно да настигне останалите. Тълпата се заливаше от смях.

По време на демонстрацията на никой не позволиха да отиде на самия „Бюловплац“. Ето защо тълпата се люшкаше неспокойно насам-натам и започна да става опасно. Размахвайки пушките си, полицаите ни заповядаха да се оттеглим назад. Някои от по-неопитните се изплашиха и даваха вид, че ще стрелят. След малко се появи бронирана кола и започна бавно да насочва картечницата си към нас. Всички побягнаха панически към входовете на къщите и кафенетата. Но веднага щом колата отмина, те отново изскочиха на улицата с викове и песни. Всичко това твърде много приличаше на палава ученическа игра, за да се разтревожи човек сериозно. Франк страшно много се забавляваше. Ухилен до уши, той подскачаше наоколо като тромава птица-присмехулник, полите на балтона му се развяваха като крила и огромните очила му придаваха вид на кукумявка.

— Измина само една седмица, откакто написах горното. Шлайхер си даде оставката. Мъжете с моноклите си свършиха работата. Хитлер състави кабинет с Хюгенберг. Никой не смята, че ще просъществува до пролетта.

Вестниците все повече и повече заприличват на училищни списания. В тях няма нищо друго освен нови постановления, нови наказания и списъци на „задържани“ хора. Тази сутрин Гьоринг е измислил три нови варианта на държавна измяна.

Всяка вечер аз седя в огромното полупразно кафене на художниците до Мемориалната църква, където евреите и левите интелектуалци, скупчили глави над мраморните маси, разговарят тихо и разтревожено. Много от тях знаят, че положително ще бъдат арестувани — ако не днес, то утре или следващата седмица. Затова са учтиви и кротки, поздравяват се със сваляне на шапка и се осведомяват за семействата на колегите си. Забравени са прословутите неколкогодишни литературни спорове.

Почти всяка вечер в кафенето влизат мъже от СА. Понякога само събират пари и всеки е заставен да даде нещо. Понякога идват да

арестуват някого. Една вечер някакъв писател-евреин изтича до телефонната кабина, за да се обади на полицията. Нацистите го измъкнаха оттам и го отведоха. Никой не си мръдна пръста. Игла да паднеше, щеше да се чуе.

Чуждестранните кореспонденти се хранят всяка вечер в един и същ малък италиански ресторант на голяма кръгла маса в ъгъла. Всички останали в ресторанта ги наблюдават и се опитват да дочуят какво говорят. Ако имаш да им съобщиш нещо — подробностите около нечий арест или адреса на жертвата, чиито близки могат да бъдат интервюирани, — някой от журналистите става и се разхожда с тебе нагоре-надолу по улицата.

Един млад комунист, когото познавам, бил арестуван от нацистите и отведен в някаква нацистка казарма, където го били много жестоко. След три-четири дни го пуснали да си отиде в къщи. На другата сутрин на вратата се почукало. Комунистът с превързана ръка отишъл да я отвори, накуцвайки. А на вратата стоял някакъв нацист с кутия за дарения. Като го зърнал, комунистът много се ядосал.

— Не ви ли стига, че ме пребихте? И се осмелявате да просите пари от мене?

Нацистът обаче само се ухилил.

— Хайде, хайде, другарю! Без политически пререкания! Не забравяйте, че живеем в Третия райх! Всички сме братя! Трябва да се опитате да си избиеете тази глупава политическа омраза от сърцето!

Тази вечер влязох в руската чайна на „Клайщрасе“ и там видях Д. Отначало си помислих, че сънувам. Той ме поздрави, както обикновено. Цялото му лице сияеше.

— Боже мой! — прошепнах аз. — Какво, за бога, правите тук?

Д. се усмихна лъчезарно.

— Вие сигурно си мислехте, че съм заминал за чужбина, нали?

— Ами разбира се...

— Но положението тези дни е толкова интересно.

Аз се засмях.

— Може и така да се погледне на въпроса, разбира се... Но не е ли много опасно за вас?

Д. само се усмихна. След това се обърна към момичето, което седеше до него, и каза:

— Това е мистър Ишъруд... Можеш да говориш съвсем открито пред него. И той като нас мрази нацистите. О, да! Мистър Ишъруд е заклет антифашист!

Засмя се от сърце и ме потупа по рамото. Няколко души, които седяха наблизко, го чуха. Реакциите им бяха странни. Или просто не можеха да повярват на ушите си, или пък от уплаха се престориха, че нищо не са чули и продължиха да си пият чая в някакво състояние на ням ужас. През живота си рядко съм се чувствувал толкова неловко.

(Тактиката на Д. като че ли не беше лишена от достойнства все пак. Него никога не го арестуваха. Два месеца по-късно той успешно прекоси границата с Холандия.)

Тази сутрин, както си вървах надолу по „Бюловщрасе“, видях как нацистите нахълтаха в къщата на някакъв дребен издател — либерален пацифист по убеждения. Бяха докарали камион и го товареха догоре с книгите на издателя. Шофьорът подигравателно четеше на тълпата заглавията на книгите:

— „Nie Wieder Krieg“ — крещеше той и с погнуса държеше книгата за ъгълчето на корицата, сякаш беше някакво противно влечуго. Всички се превиваха от смях.

— „Никога повече война!“ — повтори една пълна, добре облечена жена и надменно и безжалостно се изсмя. — Що за идея!

Напоследък един от редовните ми ученици е хер Н., който е бил полицейски началник при режима на Ваймар. Той идва при мене всеки ден. Желаете да си подобри английския, тъй като много скоро ще замине на работа в Съединените щати. Любопитното в тези уроци е това, че те се провеждат, докато се возим из улиците в огромната закрыта кола на хер Н. Самият той никога не влиза в нашата къща. Изпраща шофьора си да ме доведе и колата моментално потегля. Понякога спираме за няколко минути на края на „Тиергартен“ и се разхождаме нагоре-надолу по алеите. Шофьорът винаги ни следва на почтително разстояние.

Хер Н. ми говори главно за семейството си. Тревожи се за сина си, който е много болнав и трябва да остане в Германия, за да го оперират. Жена му също е болнава. Надява се, че пътуването няма да я изтощи много. Описва ми симптомите на нейните болести и лекарствата, които взема. Разказва ми случки от детските години на сина си. Отношенията ни са тактични и сдържани и донякъде станахме

доста близки. Хер Н. е винаги мил и учтив и слуша сериозно и внимателно обясненията ми по граматика. Зад всичко, което казва, долавям една безкрайна тъга.

Никога не говорим за политика. Но зная, че хер Н. е враг на нацистите и може да бъде арестуван всеки момент. Една сутрин, като пътувахме по „Унтер ден Линден“, видяхме група самонадеяни нацисти, които си приказваха наред улицата и пречеха на движението. Минувачите бяха принудени да минават през уличната канавка. Хер Н. тъжно се усмихна:

— Човек вижда странни гледки по улиците тези дни. — Това беше единственият му коментар.

Понякога се навеждаше напред към прозорчето на колата и наблюдаваше някоя сграда или площад с печална съсредоточеност, сякаш искаше да запечата образа им в съзнанието си и да им каже сбогом.

Утре заминавам за Англия. Ще се върна след няколко седмици, но само за да си прибера багажа, преди окончателно да напусна Берлин.

Горката фройлайн Шрьодер е неутешима:

— Никога няма да намеря такъв джентълмен като вас, хер Ишиву — вие бяхте винаги толкова точен с наема... Не мога да разбера защо искате да напуснете Берлин така изведнъж...

Няма никакъв смисъл да се опитвам да ѝ обяснявам или пък да ѝ говоря за политика. Тя вече се приспособява, а и за в бъдеще ще се приспособява към всеки нов режим. Тази сутрин дори я чух да се изказва с благоговение за Фюрера пред съпругата на портиера. Ако някой ѝ напомни, че на изборите през ноември е гласувала за комунистите, сигурно ще отрече разпалено и при това съвсем чистосърдечно. Тя просто се аклиматизира, съгласно природния закон, като животно, което сменя козината си през зимата. Хиляди хора като фройлайн Шрьодер се аклиматизират сега. В края на краищата каквото и правителство да е на власт, те са обречени да живеят в този град.

Днес слънцето блести ослепително. Времето е доста меко и топло. Излизам на последната си утринна разходка без балтон и шапка. Слънцето блести, а Хитлер е господар на този град. Слънцето блести, а десетки мои приятели — мои ученици от Работническото училище, мъжете и жените, с които се запознах в И. А. Х. — са в затвора,

възможно е да са мъртви. Но аз не мисля за тях — трезвите, целеустремените, героичните. Те виждаха рисковете и ги приемаха. Мисля си за горкия Руди, облечен в смешната си руска рубашка. Неговата детска игра, взета от книгите с приказки, стана сериозна. Нацистите ще я играят с него. Нацистите няма да му се присмиват. Те ще му повярват, че е това, за което се представя. Може би точно в този момент го изтезават до смърт.

Зървам лицето си в огледалото на един магазин и с ужас забелязвам, че се усмихвам. Човек не може да не се усмихва в такова прекрасно време. Трамваите се движат нагоре-надолу по „Клайстщрасе“, както обикновено. Те и хората по тротоара и куполът на гара „Нолендорфплац“, който прилича на калъф за чайник, излъчват някаква странна близост, някаква удивителна прилика с нещо, което е било нормално и приятно в миналото — като много хубава снимка.

Не. Дори и сега още не мога напълно да повярвам, че всичко това наистина се е случило...

---

[1] Променям „болшинството“ на „мнозинството“. Алергичен съм към нацизъм, болшеvizъм, комунизъм, социализъм, аналгин на таблетки, а вече и течен... и прочее. — Б. на Виктор от <http://bezmonitor.com> ↑

[2] „Я гледай ти!“ (нем.) — Б.пр. ↑

[3] Queer (англ.). — странен, хомосексуалист. — Б.пр. ↑

[4] „Червено знаме“ (нем.). — Б.пр. ↑

Източник <http://bezmonitor.com/>

Издание:

Кристофър Ишъруд. Кабаре

Английска, първо издание

Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1981

Редактор Иванка Савова

Технически редактор Васко Вергилов

Коректор Жанета Желязкова

Christopher Isherwood. Goodbye to Berlin

Triad/Panther Books, 1978 Progmore, St. Albans

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.